

HAASTE

Vankien psykiatrisessa hoidossa riittää haasteita **s.12**

Joka kuudes Helsingin 15-vuotias koki väkivaltaa vuonna 2002 **s.19**

Turvaa kameravalvonnasta? **s.26**

ASIAANTUNTEVASTI RIKOKSENTORJUNNASTA JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

Vankiluku – vielä kerran s. 7

4 KRIMINAALIPOLITIIKAN VAIKUTTAJIA Politiikassa pitää puhua rikollisuudesta asiallisesti

Riikka Kostainen

Haasteltavana on eduskunnan lakivaliokunnan uusi puheenjohtaja **Tuija Brax**. Hän odottaa EU:n oikeudellisen kehityksen etenevän seuraavan neljän vuoden aikana kovaa vauhtia ja työllistävän valiokuntaa kovasti. Lisäksi valiokunta aikoo perehtyä perheväkivallan ja järjestäytyneen rikollisuuden ehkäisyyn.

7 Vankiluvut – vielä kerran

Tapio Lappi-Seppälä

Kirjoittaja tarkastelee mm. vankiluvun kehitystä 1990-luvulta tähän päivään, vankiluvun nousua eri vankiryhmissä, rangaistuskäytäntöä ja vankeinhoidon kustannuksia. Vankiluvun kasvu vie resursseja muilta kriminaalipoliittisesti mielekkäimmiltä toimintamuodoilta. Ennusteita vankiluvun kehityksestä on vaikea tehdä.

12 Vankien psykiatrisessa hoidossa riittää haasteita

Riikka Kostainen

Vankimielisairaalaassa törmätään vankien yleisen terveydentilan huonontumiseen ja siihen, että vangit ovat yhä moni-ongelmaisempia ja syrjäytyneempiä. Päihdeongelman kasvun ja kunnallisten psykiatristen hoitopaikkojen alasajan seuraukset alkavat näkyä. Myös hoidon uusia haasteita joudutaan miettimään, koska tietämys erityisesti neuropsykiatristen sairauksien hoidosta kehittyi.

15 Vankien terveydenhuolto on kansanterveyskysymys

Leena Arpo

Kansainvälisissä suosituksissa esitettyihin terveydenhuollon standardeihin ei Suomen vankeinhoidossa näillä näkymin kyetä yltämään.

16 Huumeiden vastainen sota

Nils Christie

Mitkä ovat modernin yhteiskunnan rajat? Millon vankiluku on niin suuri, ettei se enää tunnu hyväksyttävältä? Huumausainepolitiikka on ehkä saamassa meidätkin Pohjolassa siihen tilanteeseen.

19 Joka kuudes Helsingin 15-vuotias koki väkivaltaa vuonna 2002

Nuoret esiintyvät julkisessa keskustelussa yleensä rikosten tekijöinä, mutta he ovat usein myös rikosten uhreja. Juuri nuoriin kohdistuvasta rikollisuudesta varsin suuri osa jää ilmoittamatta poliisille. Nuorten väkivaltauhrikemuksia on selvitetty juuri ilmestyneessä tutkimuksessa, jonka kerättiin Helsingin koulujen yhdeksänsillä luokilla joulukuussa 2002. Tutkimuksessa tarkasteltiin myös nuorten tekemiä rikoksia.

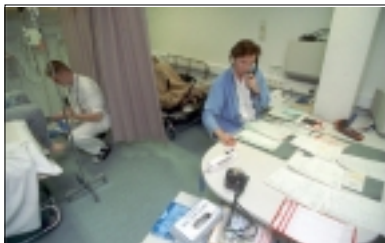
22 Nuorisorangaistuksen käyttö vähentynyt

Matti Marttunen

Nykymuotoisen nuorisorangaistuksen vähäisestä käytöstä voitaneen päätellä, että nykytilanne tarvitsee selkeytystä. Toisaalta, kokeilu ei voine jatku loputtomiin.

23 Pahoinpidellyn potilaan tutkimukseen uusi työväline

Sirkka Perttu

Helsingissä Malmin sairaalan päivystyspoliklinikka ja Malmin poliisi ovat aloittaneet käytännön, jolla pyritään parantamaan uhrin oikeusturvaa ja viranomaisten yhteistyötä. Työvälineeksi kehitettiin ns. PAKE- eli pahoinpitely- ja kehokarttalomake. Tarkka kirjaaminen tukee lääkärinlausuntojen kirjoittamista sekä poliisin ja syyttäjän toimintaa.

26 Turvaa kameravalvonnasta?

Hille Koskela & Martti Tuominen

Kameravalvonta luo "tunteiden kaupunkitilaa". Se herättä monenlaisia ja usein ristiriitaisiakin tunteita. Turvallisuuden tunteen perustana voi olla ajatus siitä, että kamerat estävät rikoksia, tai yksinkertaisesti vain tunne siitä, että joku välittää ja huolehtii. Valvonta herättää kuitenkin myös epäluottamusta ja jopa pelkoa.

29 Yritysten tärkeä osallistua rikosentorjuntaan

Erkki Hämäläinen

Yritysten toiminta, kuten vähittäiskauppa, saa aikaan rikostilanteita. Kun lisäksi otetaan huomioon rikosten liiketoiminnalle aiheuttamat kielteiset seuraamukset, yritysten rooli rikosten ennalta ehkäisyssä pitäisi olla nykyistä huomattavasti vahvempi.

32 KRIMINOLOGIA Vankiluvun mysteerit

Matti Laine

Sarjassa pohditaan tällä kertaa vankilukujen ennustamista ja bifurkaatioefektiiä.

34 NÄKÖKULMA Onko vankiluvun kasvulle vaihtoehtoja?

Matti Tolvanen

Paineita vankimäärän kasvulle on Suomessakin, mutta toisaalta kehitystä pehmentävät monet seikat.

36 AJASSA

42 MUUALLA

43 HISTORIAA

HAASTE

ASIAANTUNTEVASTI
RIKOKSENTORJUNNASTA
JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

Julkaisijat

Oikeusministeriö
Rikksentorjuntaneuvosto

Päätoimittajat

Kauko Aromaa
Risto Jaakkola

Toimittaja

Riikka Kostiainen
puh. (09) 1606 8289

Käyntiosoite

Uudenmaankatu 37, Helsinki
Postiosoite
PL 25, 00023 Valtioneuvosto
Faksi (09) 1606 7518
Sähköposti: haaste@om.fi
Internet: www.om.fi/haaste
Lehteen tarkoitetut kirjoitukset
tulee osoittaa toimitukseen
mieluiten sähköisessä muodossa.

Toimitusneuvosto

Ari-Matti Nuutila (pj.)
Turun yliopisto
Hannu Takala (varapj.)
Rikksentorjuntaneuvosto
Tapio Huttunen
Helsingin poliisilaitos
Aulikki Kananoja
Helsingin sosiaalivirasto
Maija-Liisa Kukkonen
Rikosseuraamusvirasto
Kirsti Lahtinen
Tampereen kaupunki
Tapio Lappi-Seppälä
Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos
Ulla Mohell
Oikeusministeriö
Sirikka Perttu
Kuntaliitto
Jarmo Rautakoski
Valtakunnansyyttäjänvirasto

Ulkoasu

Eerikki Soininen

Taitto

Riikka Kostiainen

Kansikuva

Kimmo Mäntylä / Lehtikuva

Tilaushinta

Vuosikerta 25 euroa
Irtonumero 6,50 euroa

Tilaukset ja osoitteen- muutokset

Faksi: (09) 1606 7518
Sähköposti: haaste@om.fi

Painopaikka

Uusimaa Oy, Porvoo

3. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
ISSN 1458-0314 (Painettu)
ISSN 1458-2759 (Verkkolehti)

Lehden kirjoitukset ovat
kirjoittajiensa kannanottoja.

P Ä Ä K I R J O I T U S

Oppia Euroopasta?

EU-tuomioistuimen jäsen **Allan Rosas** arvosteli hiljan julkisesti Suomen viimeaikais-
ta rangaistuskäytäntöä väkivaltarikoksissa. Rosas moitti tässä yhteydessä "monia
suomalaisia asiantuntijoita" siitä, että heidän mielestään meillä ei tulisi ottaa vai-
kutteita "eurooppalaisesta" kriminaalipolitiikasta, koska oma järjestelmämme on
vakiintunut omien kansallisten kokemustemme pohjalta sellaiseksi kuin se nyt on.
Rosas väittää, että Suomen tilanne ei ole niin erinomainen, ettei meidän kannat-
taisi ottaa oppia muun Euroopan käytännöistä.

Arvostelun pontimena lienee muutama parina viime vuotena julkisuudessa käsi-
telytuomioistuinratkaisu erinäisissä väkivalta- tai seksuaalirikoksissa. Tällaisten yk-
sittäisjuttujen ohella arvostelijalla ei ilmeisesti ole ollut yleistä, vertailukelpoista tie-
toa Suomen rangaistuskäytännöstä, joka viime vuosina on tuntuvasti ankaroitunut.

Eri maiden todellisten rangaistuskäytäntöjen vertailu ei nykylähteiden avulla ota
onnistua kukaan. Välilliset vertailut sentään ovat mahdollisia, yleisimmin vankilukujen
kautta. Ne puolestaan osoittavat, että Suomen rangaistuskäytäntö muistuttaa likei-
sesti muiden Pohjoismaiden käytäntöjä, eikä siis edusta radikaalia poikkeusta. Siitä
päättellen julkisuudessa olleet muutamat jutut ovat aidosti poikkeuksia eivätkä edus-
ta yleisempää "linjaa".

EU:ssa vireillä olevat pyrkimykset yhtenäistää jäsenmaiden rangaistuskäytäntöjä
ovat nostamassa suomalaisia rangaistuksia lähemmäs EU:n ankarimpia maita. Aluk-
si paine on kohdistunut järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenyyteen ja ns. ihmiskaup-
paan. Näissä tapauksissa muutos on varmaankin oikeasuuntainen. Kyse on melko
hiljattain tunnistetuista ongelmista, jotka ovat ennen olleet vailla selvää sääntelyä.

Tendenssi tulee kuitenkin ulottumaan rangaistuskäytäntöön laajemmin. Tätä ten-
denssiä Rosasin arvostelemat asiantuntijat ovat olleet erityisesti torjumassa. Heidän
perustelunsa ovat hyvät: ei pidä pelkän harmonisoinnin nimessä kopioida muualla
muissa olosuhteissa syntyneitä käytäntöjä ilman huolellista harkintaa.

Mielenkiintoista on, että arvostelu kohdistuu suomalaisen käytännön itsepuolus-
tukseen. Onhan päinvastoin monesti kuultu arvostelua siitä, että meillä ihailaan koh-
tuuttomasti ulkomaisten keksintöjä. Täällähän välillä hyvinkin herkästi omaksutaan
ulkomailta tulevia virikkeitä, kuten esimerkiksi ns. "nollatoleranssin" idean leviämi-
nen osoittaa. Pulma on silloin pikemminkin ulkomaisten virtauksien mielivaltaisessa
vastaanotossa eikä siinä että ulkomaan asioita ei tunneta tai välitetä selvittää.

Jotta ulkomaista voisi ottaa oppia, on tiedettävä mitä siellä on tekeillä. Lisäksi
olisi ymmärrettävä, millaisiin olosuhteisiin ulkomaan oppi liittyy. Siihen taas tarvitaan
sellaista tietoa, jota harvoin on saatavissa valmiina. Vaikkapa rangaistuskäytäntöä
koskevat tiedot ovat vaikeasti vertailtavissa, ja vielä vähemmän kunnollista tietoa on
jonkin seuraamuksen tehokkuudesta ja osuvuudesta edes niissä olosuhteissa, jois-
sa sitä on sovellettu. Pätevää vertailevaa tutkimusta näistä asioista on kovin vähän.

Rosas voi olla väärässä rangaistusten koventamista koskevan vaatimuksensa
osalta – etenkin jos arvostelun tietopohja on muutaman lehtiutisen varassa. Uhrin
asiat eivät siitä korjaannu että tekijää rangaistaan, olipa rangaistus miten ankara
hyvänsä. Sen sijaan Rosas on varmasti oikeassa, kun hän vaatii seuraamaan muual-
la tapahtuvaa myönteistä kehitystä.

Kauko Aromaa

Politiikassa pitää puhua rikollisuudesta asiallisesti

Lakivaliokunnan uusi puheenjohtaja **Tuija Brax** (vihr.) odottaa Euroopan Unionin oikeudellisen kehityksen etenevän seuraavan neljän vuoden aikana kovaa vauhtia. Lisäksi valiokunta aikoo perehtyä mm. arjen rikollisuuden, erityisesti perheväkivallan, sekä kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden ehkäisyyn.

Tuija Brax arvelee mm. hänen perusoikeus- ja EU-tuntemuksestaan olevan hyötyä lakivaliokunnan puheenjohtajana, koska seuraavana neljänä vuotena tulee olemaan paljon Euroopan Unionin oikeus- ja sisäasioita, jopa rikoslainsäädännön harmonisointia.

– Olen aikoinani tehnyt oikeustieteen kandidaatin lopputyöni perusoikeusprojektissa. Lisäksi olen istunut kaksi kautta perustuslakivaliokunnassa ja suuressa valiokunnassa ja ollut tekemässä ensimmäisessä konventissa Euroopan Unionin perusoikeusasiakirjaa. Yleensä politiikassa joutuu heittäytymään ihan uuteen, mutta täl-

lä kertaa pohjatyöt on aika hyvin tehty, Brax tuumii.

– On hyvä ikään kuin laskeutua näistä suurista kuviosta konkreettiseen: mitä kaikkea nämä tarkoittavat Suomen lainsäädännössä käytännössä. Uuden perustuslain aikana tulee olemaan entistä enemmän hyvin yksityiskohtaisia puitepäätöksiä ja varsinkin silloin on varmasti tärkeää osata arvioida, missä määrin ja millä tavoin voidaan sovittaa yhteen perinteinen suomalainen rikosoikeusajattelu ja välillä aivan liian kiireellä tehdyt EU-normistot.

Braxin mielestä rikoslain harmonisoinnissa kaikilla pitää olla sillä tavoin joustava

asenne, ettei ihan jokaista rakastansa suojele. Esimerkiksi on varmaan hedelmätöntä, jos joka rikoksen rangaistusasteikoissa lähtee siitä, että juuri meillä on täydellinen totuus.

– Järjestäytyneen rikollisuuden, raa’an väkivaltarikollisuuden ja seksuaaliväkivallan osalta paineet rangaistusten koventumiseen saattavat olla aiheellisiakin. Mutta täytyy suhtautua epäillen muidenkin rangaistusten koventumiseen jonkinlaisen yleisen muodin mukana – siinä tarvittaisiin vahvaa näyttöä, onko siitä jotain hyötyä vai lisääkö se vain yleisiä kuluja ja pahoinvointia.

Brax painottaakin, että

meidän täytyy olla itsekkäitä sen hyvän työn puolustamisessa, jolla ennen näitä viimeisiä katastrofivuosia vankiluku on saatu alennettua ja yleinen osallisuus yhteiskunnassa poikkeuksellisen korkeaksi. Ei EU:n harmonisointipaineiden alla saa alkaa heikentämään sitä perustaa, jolla suomalaista kriminaalipolitiikkaa on tehty vuosikausia.

VALIOKUNTA INNOKAS TARTTUMAAN ASIOIHIN

Uusiutuneessa valiokunnassa on ollut innostunut ilma- piiri ja on opiskeltu paljon uutta. Jäsenet ovat käyneet esimerkiksi Europolissa ja Eurojustissa, koska Brax näkee sen suunnan kehityksen

EU:n harmonisointipaineiden alla ei saa alkaa heikentämään sitä perustaa, jolla suomalaista kriminaalipoliittikkaa on tehty vuosikausia, toteaa lakivaliokunnan uusi puheenjohtaja Tuija Brax.

nopeaksi seuraavana neljänä vuotena.

Innostuneesta ilmapiiristä kertoo myös, että koko laki-valiokunta paneutui täysillä ensimmäiseen budjettilausuntoonsa.

– Valiokunta halusi esityksestäni linjata, että se käsittelee ainoastaan vankeinhoitoa ja sen laatu- ja määräongelmia. Ehkä linjauksessa näkyy jo kokemus siitä, että kerralla ei kannata yrittää pelastaa kaikkea vaan perehtyä kunnolla johonkin. Ilmeisesti lausuntomme oli hyvä, koska se nousi ilman tiedottamista julkisuuskyynnyksen yli ja on poikunut pääkirjoituksia ja jatkotyötä.

Braxin mukaan rikoksen-

torjunnan näkökulmasta lausunnossa oli olennaista perehtyminen siihen, mitä kaikkea hyvää olisi tarjolla rikosenkierteen katkaisemisessa. Kuopion vankilan seksuaalirikollisille suunnattu Stop-ohjelma on yksi hyvä keino. Rankan ohjelman läpikäyneistä toistaiseksi yksikään ei ole uusinut rikosta, kun normaalisti seksuaalirikollisten uusintaprosentti on yli 30.

– Mutta ehkä kaikista tärkeimpänä pidän esiin nostamaamme havaintoa siitä, että ADHD-oireyhtymä on hyvin keskeinen tekijä varsinkin poikien syrjäytymisprosessissa – nämä pojat päätyvät 10-kertaisella todennäköisyydellä vankilaan. Monet

seikat viittaavat siihen, että selvimmille ADHD-tapauksille pitäisi saada nopeasti kunnan hoito. Kun on tartuttu ajoissa, tulokset ovat olleet hyviä eikä välttämättä ole tarvittu lääkehoitoakaan. Viimeistään tietysti hoitoa pitäisi saada vankilassa.

Nuoret kiinnostavat valiokuntaa erityisesti ja oikeusministeriön nuorten seuraamuksia koskevan työn valmistumista odotellaan. Brax kertoo, että motivaatiota ja innostusta löytyy sen pohtimiseen, mitkä olisivat riittävän nopeita mutta oikeudenmukaisia ja oikeusturvaltaan toimivia nuorisorangaistuksia. Tietysti jo nyt on paljon hyvää: on nuorisovankilatoimintaa, yhdyskuntapalvelua ja sovittelua.

– Olin todella iloinen, että syyttäjät ovat ilmoittaneet hyvistä tuloksista puhuttelun käyttöönotosta huumausaineen käyttörikkossessa. Siihen valiokunta aikoo perehtyä vielä paremmin sopivassa tilanteessa. Samankaltaisten keinojen paletti pitäisi löytyä yleisemmin nuorisopuolelle. Itse olen tarkkailuluokan opettajana, uimaopettajana ja urheiluvallmentajana huomannut, että joskus murrosikäinen nuori suorastaan huutaa, että puuttukaa elämäni nyt heti. Joskus se puuttuminen voi olla vain, että katsoo silmiin ja istuttaa alas.

OIKEUSPROSESSIEN KESTO JA HINTA HUOLESTUTTAVAT

Ongelmakohtia kriminaalipolitiikassa on tietysti loputtomiin, mutta yksi Braxin mielestä tärkeä on oikeusprosessien kesto ylipäätään.

– Kesto ja hinta ovat hyvin keskeisiä siinä, lähteekö uhri ajamaan oikeuksiaan. Jos ih-

miset eivät koe oikeusjärjestelmän turvaavan heitä, saattaa lähteä kierre suojautuneeseen yhteiskuntaan, jossa turvallisuutta yritetään hankkia rahalla, muureilla ja vartijoilla. Se on tietysti ennemminkin omiaan provo-soimaan rikollisuutta kuin vähentämään sitä. Varmasti kaikkien intressi olisi, että oikeusprosessi olisi nykyistä nopeampi ja kohtuuhintaisempi.

– Nyt on vähän viitteitä siitä, että oikeusapulaki, jolla oli tarkoitus saada entistä useampi suomalainen oikeusavun piiriin, ei toimikaan. Rahaa onkin mennyt entistä vähemmän ja entistä harvemmat ovat sitä hakeneet. Sitä selvitetään parhaillaan, mutta en olisi yllättynyt, jos yksi lopputulos olisi, että monet ihmiset eivät ole jaksaneet jonottaa ja luottaa järjestelmän toimivuuteen. Se on minusta paha esimerkki siitä, mitä oikeusturvan tunteelle tapahtuu, jos syntyy sellainen mielikuva, että järjestelmä on liian kallis ja raskas. Puhuttamattakaan tietysti, jos syntyisi mielikuva, ettei se ole oikeudenmukainen, mutta sitä vaaraa Suomessa ei minusta ole niin paljon.

PERHEVÄKIVALLAN EHKÄISYYN YRITETÄÄN LÖYTÄÄ KEINOJA

Yhteiskunnan rikoshaasteista suurin on Braxin mukaan arjen rikokset. Perheväkivalta kokonaisuudessaan on tuloissa tällä vaalikaudella valiokuntaan. Viime vuonna 200 000 lasta näki kodissaan, kun pääsääntöisesti äitiä ja joskus isää pahoinpidellään, ja melkoinen määrä lapsia joutui itse pahoinpidellyksi. Pian vielä viinaa tulee virtaamaan entistä enem-

Perheväkivallassa ja lapsen kohdistuvassa väkivallassa voidaan helposti mennä siihen ansaan, että pidetään sitä ennen kaikkea asenne- ja opetuskysymyksenä, Tuija Brax varoittaa.

→män ja tämä on nimenomaan päihteisiin sidonnaisista rikollisuudesta, Brax harmittelee.

Monet merkit viittaa siihen, että perheväkivallan saralla voi tehdä paljon. Jossain määrin ongelmia voitaisiin ratkaista lainsäädännölläkin.

– Lainsäädäntökysymys on esimerkiksi se, onko koko uhrin palveluketju kunnossa ja mikä on asianomistajan oikeus vetää syyte takaisin. Tai mitkä ovat lapsen oikeudet – esimerkiksi pitäisikö joissakin perhetilanteissa lapsella olla oma asianajaja. Lainsäätäjän vastuulla on myös sosiaalityöntekijöiden koulutus ja pätevyystaso. Eduskunta päättää budjetista ja kaikki valiokunnat viestivät valtiovainvaliokunnalle, mitä budjettiin kuuluu.

Perheväkivallassa ja lapsen kohdistuvassa väkivallassa voidaan helposti mennä siihen ansaan, että pidetään sitä ennen kaikkea asenne- ja opetuskysymyksenä, Brax varoittaa.

– Tietysti se on sitä todella paljon – ja se on myös sitä, että naapurit ymmärtävät, että seinän takaa kuuluvista pahoinpitelyn äänistä pitää tehdä ilmoitus. Mutta jo siinäkin tullaan siihen, ettei pelkkä asenne riitä. Meidän lainsäätäjien on katsottava, ettei ilmoittaja joudu pelkäämään. Varsinkin lastensuojelu- ja pahoinpitelytapauksissa ilmoittajaa pitää voida suojata myös niin, ettei hänen nimensä tule julki.

Ilmoitusvelvollisuus on äskettäin selvennetty sosiaali- ja terveydenhuollon henkilökunnan osalta Stakesin ohjeilla, jotka vaikuttavat aika hyviltä. Mutta tietysti täytyy kysyä, ratkaiseeko pitemmän päälle näitä asioita tutkimuslaitoksen ohjeistus vai lainsäätäjä.

Brax painottaa, että tietenkään laki ei koskaan toimi ilman asenteita. Jos laki menee liian kauaksi ihmisten arjesta, se menettää mahdollisuutensa toimia.

JÄRJESTÄYTYNEESTÄ RIKOLLISUUDESTA PITÄÄ PUHUA

Lisäksi Brax haluaa puhua järjestäytyneestä rikollisuudesta – mutta asiallisesti ot-sikkoja herättämättä, realistisesti ja pragmaattisesti.

Lakivaliokunta aikookin yhdessä hallintovaliokunnan kanssa perehtyä järjestäytyneen rikollisuuden näkymiin: mitä se jo nyt on ja mitä se tulee olemaan mahdollisesti EU:n laajentumisen myötä. Brax toteaa, että Suomi on tietysti vähän syrjässä, mutta kaikki merkit viittaavat siihen, että tilanne ei ole mitenkään helpottumassa. Tyhmintä olisi nyt yrittää kääntää ongelmalle selkensä.

– Suomessa esimerkiksi aina korostetaan, kuinka hyvältä tilanne näyttää korruptiotilastoissa. Kuitenkin järjestäytyneen rikollisuus toimii lahjomalla poliitikkoja, poliiseja, vankeinhoitoviranomaisia ja jopa tuomareita, ja tiedetään, että lähellä Suomea

on varsin korruptoituneita yhteiskuntia. Vähin mitä pitää tehdä, on antaa virkamieskunnalle tietoa järjestäytyneen rikollisuuden toimintatavoista. Esimerkiksi Norjassa virkamiehille on annettu selvät ohjeet mm. siitä, että ulkomaan matkoilla ei saa ostaa seksiä, koska se on yksi tavallisimpia keinoja joutua valokuvatuksi tai muuten kiristyksen uhriksi, Brax kertoo.

– En usko, että pelkkä rehellinen, hyvä ja avoin kulttuurimme riittää, jos ammatimainen rikollisuus yrittää vakavasti hyökätä järjestelmäämme vastaan iskemällä yksittäisten ihmisten heikkouksiin. Nyt kovin sinisilmäisesti tuudittaudutaan siihen, että vain huume- ja rikollisuus muut ”luuserit” joutuvat sen kanssa tekemiseen.

RIKOLLISUUDESTA PUHUMINEN POLITIIKASSA EI AINA POPULISMIA

Arvostettu kriminologi **Nils Christie** esitti mm. syyskuussa eduskunnan seminaarissa, että rikollisuus nousee poliittisesti kiinnostavaksi, kun muut kiinnostavat asiat viedään kansallisilta päättäjiltä.

– Christie on siinä oikeassa, että se on yksi varmoja keinoja silloin, kun politiikan kaikki muut asiat hämärtyvät ja seurauksia. Silloin selvästi nousee liikkeitä, jotka vaativat oikeutta ja ”päitä vädille”. Mutta minusta siihen pitäisi lisätä, että populistinen

kriminaalipolitiikka nostaa silloin päätään, Brax pohtii.

– Mutta vastaavasti en allekirjoita väitettä ollenkaan asiallisen ja asiantuntevan puhumisen osalta. Ei voi olla hyvä globalisaation ajan poliitikko, jos ei ymmärrä, että rikollisuudella on yhteyksiä myös syrjäytymiseen. Minusta läheskään kaikki rikollisuudesta puhuminen politiikassa ole populismia, vaan monesti se on kaikkein vaikeimpien ongelmakohtien nostamista.

Suomessakin populismia on Braxin mukaan pariin vaalien alla nähty, milloin puhutaan ulkomaalaisista vangeista, milloin poliisin tarvitsemista lisäresursseista tai oikeuksista analysoimatta asioita tarkemmin. Christien maalailemaan populismiin liittyy se, että esimerkiksi katujen vaarallisuutta liioitellaan selvästi. Myös tätä turvattomuudentunteen lietsoamista ja siihen vastaamisesta kovalla kriminaalipolitiikalla on jo nähty Suomessa.

– Mutta en olisi lakivaliokunnan osalta kovin huolissani tällaisesta. Valiokunnassa on sellaista ilmapiiriä, että kaikki haluavat tietää ja sanoa mielipiteitään vasta kuultuaan eri tahojen näkemyksiä, Tuija Brax arvioi. ■

Vankiluvut – vielä kerran

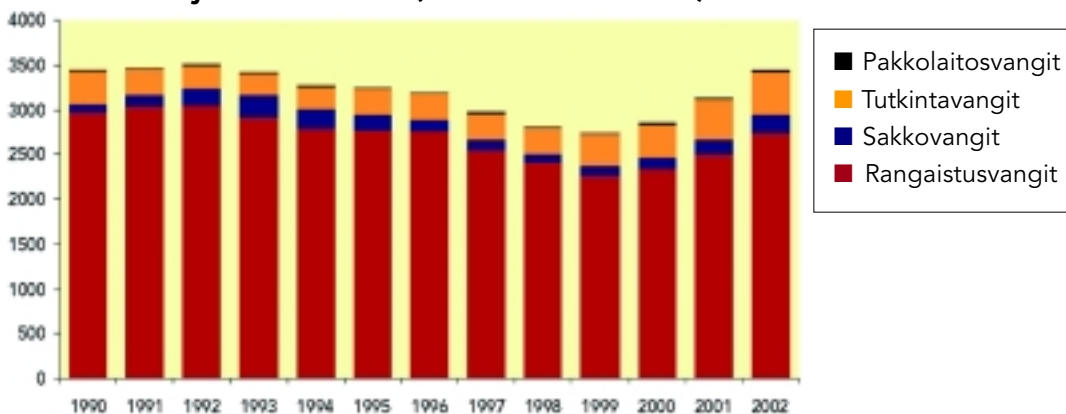
Vankilukujen nousu alkoi Yhdysvalloista 1970-luvun puolivälissä. Nyt vankeja on siellä lähtötilanteeseen verrattuna viisin- jopa kuusinkertainen määrä (700 vankia/100 000 asukasta.).

Ilmiö on yleismaailmallinen, joskaan ei poikkeukseton. Vankiluku on kasvanut yleisesti Euroopassa, Aasiassa, Afrikassa ja Etelä-Amerikassa. Läntisen Euroopan maista nousu on ollut jyrkin Hollannissa, Italiassa, Kreikassa ja Portugalissa. Hidasta kasvu oli Ranskassa ja Itävallassa. Ruotsissa vankiluku pysyi samana ja läntisen Euroopan maista vain Suomessa vankiluku laski 1990-luvun kuluessa.

Mutta Suomessakin vankiluku kääntyi kasvuun 1999. Vuonna 1999 vankeja oli 2631, mutta lokakuun 1. päivänä 2003 jo 3562 (ilman poliisin säilytystiloissa säilytettyjä tutkintavankeja). Lukumäärin mitattu kasvu on 931, suhteellinen lisäys taas 35 %. Kuviosta 1 näkyvät vuosittaiset muutokset.

Kansainvälisissä vertailuisissa Suomi on viime vuosien kasvun myötä siirtynyt Euroopan vankitilastossa alimmalta tasolta keskitason tuntumaan (kuvio 2).

Kuvio 1. Vankiryhmät 1990–2002 (vuoden keskivankiluku)

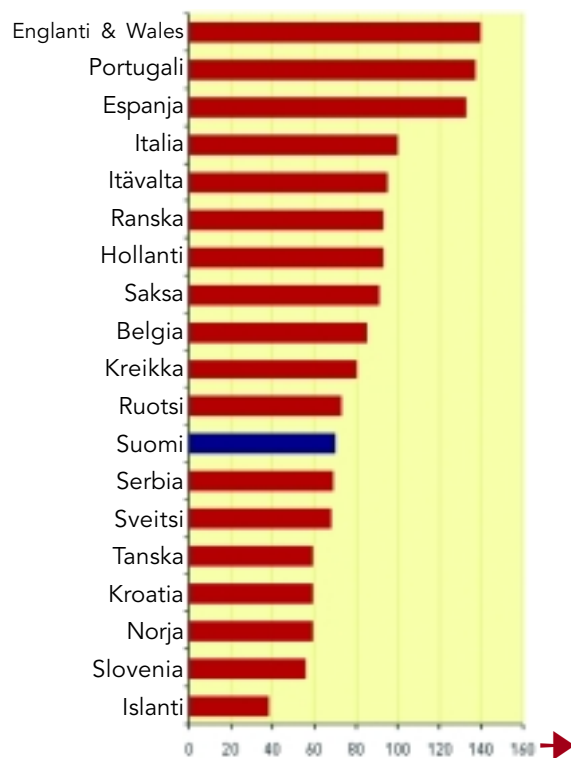

Taulukko 1. Vankilukujen muutokset läntisessä Euroopassa 1990-luvulla

	Kasvu -90 luvulla	Vankeja 1.9.2001 (/100 000 as)
Hollanti	89 %	95
Italia	53 %	95
Kreikka	47 %	79
Portugalia	46 %	132
Saksa	40 %	96
Turkki	40 %	93
Englanti ja Wales	40 %	126
Espanja	34 %	117
Belgia	27 %	85
Sveitsi	24 %	72
Norja	19 %	59
Ranska	13 %	77
Itävalta	12 %	85
Tanska	8 %	59
Ruotsi	0 %	69
Suomi	-17 %	59

Koottu lähteistä: World Prison Population List ja World Prison Brief (<http://www.prisonstudies.org>) sekä Council of Europe, 23&24/2002. Penological Information Bulletin.

Kuvio 2. Vankiluku (/100 000 as.) eräissä Euroopan maissa (2001–2003)

Taulukko 2. Vankiluvut vuosina 1999, 2002 ja 2003 vankiryhmittäin (tilanne 1.10.)

Vankiryhmä	1999	2002	2003	Muutosprosentti	
	N	N	N	1999–03	2002–03
Kaikki vangit	2631	3476	3562	+35	+3
– Ulkomaalaisia	151	310	296	+96	–5
– Naisvankeja	131	220	208	+59	–6
– Sakkovankeja	71	205	225	+217	+10
– Tutkintavankeja	391	515	527	+35	+2
– Elinkautisvangit	60	74	90	+50	+22

Lähde: Laskettu rikosseuraamusviraston luvuista.

Taulukko 3. Vankiluvut vuosina 1999, 2002 ja 2003 päärikoksittain (tilanne 1.5.)

Vankimäärän muutokset päärikoksen mukaan (pl. tutkinta- ja sakkovangit)

Päärikos	1999	2002	2003	Muutosprosentti	
	N	N	N	1999–03	2002–03
Kaikki	2361	2762	2974	+26	+3
– Väkivaltarikos (ml ryöstö)	988	1082	1254	+27	+16
– Omaisuusrikos	522	684	667	+21	+3
– Huumeet	360	498	496	+38	±0
– Rattijuopumus	312	313	355	+14	+13
– Muu	149	185	202	+36	+9

Lähde: Laskettu rikosseuraamusviraston luvuista.

➔ VANKILUVUN NOUSU ERI VANKIRYHMISSÄ

Vankiluvun muutos on ollut erilainen eri vankiryhmissä. Taulukosta 2 käy ilmi muutokset eri vankiryhmissä 1.10. tilanteen mukaan.

Sakkovankien määrä kolminkertaistui vuosina 1999–2003 (225 vuonna 2003). Ulkomaalaisten vankien määrä kaksinkertaistui (296 vuonna 2003). Tutkintavankien – joista suuri osa oli ulkomaalaisia – määrä kasvoi

kolmanneksella (527 vuonna 2003) ja elinkautisvankien puolella (90 vuonna 2003). Viimeisen vuoden kokonaiskasvu oli 3 %. Erityisryhmittä kasvu jatkoivat sakkovangit (10 %) ja elinkautiset (22 %).

Taulukossa 3 tarkastellaan rangaistustaan suorittavien vankien päärikosjakautumia vuosina 1999 ja 2003.

Rangaistusta suorittavien vankien määrä kasvoi ajanjaksolla 26 %. Eniten, 38 %, on

kasvanut huumausainerikoksista tuomittujen luku, väkivaltarikoksissa kasvu oli 27 % ja omaisuusrikoksissa 21 %. Ryhmä muut (sisältää mm. seksuaalirikokset) kasvoi sekkin 36 %. Viimeisen vuoden kuluessa eri rikosryhmien välillä tapahtui merkittäviä muutoksia. Kaksi kolmannesta väkivaltarikoksista tuomittujen vankien määrän kasvusta osui viime vuodelle. Rattijuopumuksesta tuomittujen kasvu ajoittuu taas yksin-

omaan vuosille 2002–03.

Lopuksi kysymys voidaan asettaa toisin päin ja kysyä, kuinka suuri osa vankiluvun kokonaiskasvusta vuosina 1999–03 on luettavissa eri vankiryhmien tilille. Selvitelyä vaikeuttaa se, etteivät kaikki ryhmät ole toisiaan poissulkevia (esim. ulkomaalaisten vankien ryhmä hajaantuu kokonaisuudessaan muiden vankiryhmien sisään). Vertailun päätuloksen voi tiivistää havaintoon, jonka mukaan noin 70 % kasvusta on luettavissa rangaistusvankien kasvun tiliin. Jäljelle jäävä osuus (30 %) jakaantuu jokseenkin tasan tutkinta- ja sakkovankien kesken. Ulkomaalaisten määrän lisääntyminen kattaa kasvusta kaikkiaan kuudenneksen (16 %).

Rikosryhmistä merkittävin kasvuryhmä ovat väkivaltarikoksista tuomitut: Ryhmä selittää 29 % kokonaisvankiluvun kasvusta. Tämä on suurin vankiryhmämme. Se on tällä hetkellä myös nopeimmin kasvava vankiryhmämme.

RIKOLLISUUDEN VAI RANGAISTUSTEN MUUTOS?

Rangaistusvankien määrään vaikuttavat yhtäältä vuosittaiset tapausmäärät ja toisaalta rangaistuskäytäntö eli tuomittujen rangaistusten taso. Kuinka paljon kumpikin?

Rangaistuskäytäntöjen ja tapausmäärien muutokset. Taulukon 4 on merkitty, kuinka suuri osa rangaistuksista on vankilarangaistuksia, vankilarangaistusten keskipituus, sekä vankilarangaistusten lukumäärä. Kertomalla keskenään vankilarangaistusten määrä ja keskirangaistus saadaan tuloksi kunakin vuonna

Taulukko 4. Rikoslakirikoksista tuomioistuimissa vuonna 1998 ja 2002 tuomitut

Kaikki rikoslakirikokset	Vankeuteen %	Vankeutta kk	Vankilaan lkm	Vankilavuosia	Kaikki tuomitut
1998	10,9	7,3	6405	3896	58590
2002	12,7	8,4	8130	5631	63916
Kasvu 1998–2002	+16 %	+ 15%	+ 27 %	+ 46 %	+ 9 %

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

tuomittujen vankilavuosien kokonaismäärä. Lisäksi taulukkoon on merkitty tuomittujen henkilöiden lukumäärä.

Vankiluvun nousu eri vankiryhmissä Vankiluvun muutos on ollut erilainen eri vankiryhmissä. Taulukosta 2 käy ilmi muutokset eri vankiryhmissä tilanteen 1.10. mukaan.

Vuosina 1998–2002 vankilan käyttöosuus kasvoi 16 %, keskirangaistukset pitenevät 15 % ja vankilarangaistusten lukumäärä 27 %. Näiden muutosten yhteisvaikutuksena tuomittujen vankilavuosien kokonaismäärä kasvoi kaikkiaan 46 %. Osa muutoksesta selittyy tapausmäärien yleisellä kasvulla, mikä oli 9 %. Valtaosa muutoksesta on kuitenkin seurausta vankilan käytön lisääntymisestä.

Tuomittujen vankilavuosien muutokset. Samaa kysymystä voidaan tarkastella myös kysymällä, kuinka paljon vankilavuosia olisi vuonna 2002 tuomittu, jos rangaistuskäytäntö vuonna 2002 olisi ollut vuoden 1998 tasolla, mutta ottaen kuitenkin huomioon, että tapausmäärä kasvoi. Tulokset ovat taulukossa 5.

Vuonna 2002 tuomittiin 5691 vankilavuotta, mutta jos käytäntö olisi pysynyt vuoden 1998 tasolla, vuosia olisi

Taulukko 5. Vuosina 1998 ja 2002 tuomitut vankilavuodet sekä rangaistustason muutosten ja tapausmäärien vaikutus tuomittujen vankilavuosien määrään.

TASOMUUTOSTEN JA LUKUMÄÄRÄMUUTOSTEN OSUUS

A. Vuonna 1998 tuomitut vankilavuodet	3896
B. Vuonna 2002 tuomitut vankilavuodet	5691
C. Vuonna 2002 tuomitut vankilavuodet, jos rangaistuskäytäntö olisi ollut sama kuin vuonna 1998 tasolla (hypoteettinen käytäntö)	4251
D. Rangaistuskäytännön muutoksen vaikutus tuomittuihin vankilavuosiin (B–C)	1440
==> osuus vankilavuosien lisäyksestä	80 %
E. Tapausmäärien yleisen kasvun tuoma muutos vankilavuosiin	355
==> osuus vankilavuosien lisäyksestä	20 %

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista

Taulukko 6. Vankilarangaistusten osuus ja keskipituus eräissä rikoksissa vuosina 1998 ja 2002.

	Vankilatuomiot % (1998 → 2002)	Vankeusrangaistuksen pituus kk (1998 → 2002)
Pahoinpitely	6,5 → 9,0	3,7 → 4,2
Törkeä pahoinpitely	51,2 → 51,4	17,3 → 22,8
Törkeä rattijuopumus	12,6 → 15,8	3,4 → 3,5
Varkaus	23,6 → 28,0	2,8 → 3,1
Törkeä varkaus	53,0 → 57,3	10,4 → 12,0
Törkeä huumausainerikos	82,4 → 71,8	31,0 → 42,2

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista. Mukana myös RL:n 7:6:n nojalla kohtuullistetut.

Vankiluvun kasvu vie armotta resursseja muilta, kriminaalipoliittisesti mielekkäämmiltä, tuloksellisemmilta ja hinnaltaan huokeammilta toimintamuodoilta.

→ kertynyt vuoden 2002 taupausmäärillä 4251. Rangastustason kiristyminen toi mukaan 1440 uutta vankilavuotta, mikä vastaa neljää viidesosaa tapahtuneesta kasvusta. Tapausmäärien kasvun osuudeksi jää 355 vankilavuotta eli yksi viidesosa.

KOMMENTTEJA JA KESKUSTELUA

Taulukon 5 laskelma kertoo yleisen sanktiotason muutoksista, mutta ei siitä, olisiko rikollisuudessa puolestaan tapahtunut vuorostaan sellaisia muutoksia, jotka selittäisivät tuomiolinjojen kiristymistä. Jos esimerkiksi rikollisuus olisi muuttanut vakavammaksi, ja tuomioistuimet olisivat reagoineet tähän, kyse ei olisi "aidosta" ankaroitumisesta kertovasta kiristymisestä.

Tämän kysymyksen selvittäminen edellyttäisi rikoskohtaista tarkasteltua, johon tässä ei ole mahdollisuuksia. Keskeisiä rikostyyppejä koskevat alustavat vertailutiedot viittaavat kuitenkin siihen, ettei kyse ole yksin tai edes voittopuolisesti rikollisuuden sisällössä tapahtuneista muutoksista. Saman viittaavat myös yleisestä rangaistustilastosta saatavat tiedot (taulukko 6).

Vankilarangaistuksen osuus on noussut useimmissa rikosryhmissä, ja tuomitujen vankilarangaistusten keskiarvo on kohonnut kaikissa rikosryhmissä. Käytän-

töjen muutokset selittyvät eräissä rikostyypeissä – lähinnä törkeissä huumausainerikoksissa – osaksi myös tapausten luonteen muutoksin, useissa muissa rikostyypeissä kyse on kuitenkin aidosta sanktiotason noususta. Tämä koskee niin väkivalta-, omaisuus- kuin rattijuopumusrikoksiakin.

Toinen, lähinnä vuosiin 1998–2000 ajoittuva käytännönmuutos on yhdyskuntapalvelun käytön selvä vähentyminen. Kun vuonna 2001–02 langetettiin enää runsaat 3300 yhdyskuntapalvelurangaistusta, määrä vuonna 1998 oli vielä 3 957. Käyttöintensiteetin muutoksin mitaten (=kuinka suuri osa muuntokelpoisia vankeusrangaistuksista on muunnettu

yhdyskuntapalveluksi) yhdyskuntapalvelun käyttö on alentunut vuosina 1997–2002 neljänneksen (vuonna 1997 46,4 % ja vuonna 2002 34,4 %).

KUSTANNUKSET JA KUSTANNUSVERTAILUA

Vankilat ja vankeinhoito maksavat. Oikeusministeriön kriminaalipoliittisen osaston laskelmissa käytettyjen laskentaperusteiden nojalla kustannuksista voi esittää seuraavia arvioita:

– Yhden "lisävängin" aiheuttamat muuttuvat kustannukset ovat 7000 euroa/henkilö

– Jokaista 100 vangin lisäystä pitäisi vastata henkilökunnan määrän lisäys 75 vankilatyöntekijälle. Yhden

työntekijän vuosikustannukset ovat 34 000 euroa.

– Mikäli vankiluvun kasvu pakottaa uusien laitospaikkojen rakentamiseen, sadan vankipaikan uuden laitoksen kokonaishinnaksi muodostaa 13 miljoonaa euroa. Yhden uuden laitospaikan hinnaksi tulee vastaavasti 130 000 euroa.

Näiden tietojen pohjalta on mahdollista laatia esimerkiksi seuraava laskelma vuosien 1999 ja 2003 välillä tapahtuneen muutoksen kustannusvaikutuksista, kun vankiluku on noussut 913 vangilla:

– muuttuvat vankikustannukset (913 * 7000e) 6 miljoonaa euroa

– vankimäärään sidotut henkilöstökustannukset (34 000

Eräitä kustannusvertailuja

Sopimushoito(*)

– 100 tuomiota vuodessa 0,8 miljoonaa euroa
– mukana 9 tuomioistuinta

Nuorisorangaistuksen valtakunnallistaminen(**)

– noin 550 nuorisorangaistusta vuodessa 3,1 miljoonaa euroa
– näistä noin 80 hoitona

Vankiluvun kasvun 1999–2003 "edellyttämät" laskennalliset lisäkustannukset 29 miljoonaa euroa

*) Laskemat perustuvat oikeusministeriön asettaman sopimushoitoa valmistelleen työryhmän laskelmiin. Oikeusministeriö. Lausuntoja ja selvityksiä 2003:16

**) Laskelmat perustuvat Nuorisorikostoimikunnan mietintöön. Komiteamietintö 2003:2.

Vankiluvun lopputuloksen ratkaisee seuraamuspolitiikka ja tuomittaviksi tulevien rikosten määrä.

e/työntekijä) 23 miljoonaa euroa – kokonaislisäys 29 miljoonaa euroa.

Vankiluvun kasvun myötä vuonna 2003 vankeinhoidon kokonaiskustannusten (ja -budjetin) voisi siis olettaa vuonna 2003 ylittävän vuoden 1999 lukemat 29 miljoonalla eurolla. Näin ei kuitenkaan ole tapahtunut, vaan on säästetty mm. henkilökuntamenoissa pitämällä henkilökunnan määrä jokseenkin ennallaan, eikä lisäystä ole tullut muihinkaan resursseihin laskelman edellyttämässä mitassa. Nämä säästöt näkyvät erilaisina vankeinhoidollisina ongelmina mm. terveydenhuollon ja vankilatoimintojen piirissä.

Vankeinhoitoväen huoli resurssien riittävydestä on vankeinhoidon näkökulmasta siten mitä ymmärrettävin. Laajemmasta kriminaalipoliittisesta näkökulmasta pääkysymys ei kuitenkaan ole, kuinka kasvattaa vankeinhoidon resursseja, vaan kuinka pysäyttää vankiluvun kasvu. Kasvua ei tarvitse ottaa annettuna tosiasiana. Sitä määrittävät viime kädessä poliittiset päätökset.

Tämä näkökulma näyttää kuitenkin jotakuinkin kadonneen suomalaisesta kriminaalipoliittisesta keskustelusta. Näin siitä huolimatta, että vankilukujen kohoamisen takia tiukentuneessa resurssitilanteessa kriminaalipoliittisten vaihtoehtojen vä-

lillä joudutaan tekemään aitoja ja raakojakin valintoja: Vankiluvun kasvu vie armoita resursseja muilta, kriminaalipoliittisesti mielekkäimmiltä, tuloksellisemmilta ja hinnaltaan huokeammilta toimintamuodoilta. Kriminaalipoliittisessa yleiskeskustelussa tärkeinä pidetyt ja pitkään valmistellut sopimushoitoa sekä nuorten seuraamuksia koskevien uudistusten kustannukset ovat vain murto-osa vankilan lisäkäytön laskennallisista menoista.

MITÄ VANKILUVULLE TA-PAHTUU SEURAAVAKSI?

Taittuuko nousu vai jatkuuko kasvu? Tuoreimmat vankiluvun kuukausitason tiedot eivät anna aihetta erityisempään optimismiin.

Marraskuussa 2003 vankeja oli 100 enemmän kuin vuotta aiemmin, ja alkuvuonna kasvu oli tätäkin voimakkaampaa. Viime kuukausina laitoksiin on toisaalta otettu sisään edellisvuotta vähemmän vankeja. Muutaman kuukauden tasovaihtelut eivät kuitenkaan anna riittävä pohjaa päteville ennusteille.

Lopputuloksen ratkaisee seuraamuspolitiikka ja tuomittaviksi tulevien rikosten määrä. Alkoholiveron alentamista seuraava kulutuksen kasvu heijastunee mitä todennäköisimmin alkoholisidonnaisten rikosten määrään. Rikoslainsäädäntöön tehdyt sekä lakiin tekeillä

olevat muutokset eivät näkään anna aihetta sen suurempaan iloon. Pahoinpitelyrikosten rangaistustasoon tehtyjen korotusten vaikutukset näkyvät vasta tulevina vuosina. Jo nyt havaittu keskirangaistusten kohoaminen tulee jatkamaan väkivaltarikoksista tuomittujen vankien lukumäärän kasvua. Myös moottoriajoneuvon käyttövarkautta koskevan lainmuutoksen voi odottaa näkyvän maan rangaistus- ja vankitilastossa. Muut kontrollin tiukennokset, mukaan lukien huumeiden nollarajan käyttöönotto tieliikenteessä sekä sakotuskynnyksen alentaminen huumausaineiden käytöririkoksissa näkynevät – ainakin alkuvaiheessa – lähinnä sakkotuomioiden määrän kasvuna.

Harkittavana olevan sopi-mushoitoalain voisi olettaa hieman lieventävän kasvavi- en vankimäärien luomia paineita. Paradoksaalisesti tämä uudistushanke on, niin kuin myös nuorisoriikollisuustoi- mikunnan ehdottama nuori- sorangaistuksen laajentamisesitys ovat vaarassa jäädä kohonneiden vankilukujen tuottamisen kustannuspa- ineiden alle. Erityisen epä- mielekkäältä tämä vaikuttaa, kun vertaa toisiinsa uusien yhdyskuntaseuraamusten sekä kasvavan vankilan käytön edellyttämiä taloudellisia panostuksia (ks. yllä).

Löytyy keskustelusta toki myönteisiäkin piirteitä. Sak-

kovankien ongelmaan on puututtu ainakin suunnitel- mien tasolla kiitettävän pon- tevasti. Pohdittavana on myös tutkintavankeuden käytön vä- hentäminen.

Vankiluvun kasvusta huolestuneet tunnistavat kuiten- kin vakavana uhkakuvana suunnitelmat tiukentaa eh- donalaisesti vapautettujen jäännösrangaistuksen täytän- töönpanoa koskevia määrä- yksiä. Ehdonalaisen vapauden järjestelmä on ollut yksi tehokkaimmista keinoista van- kilukujen alentamisessa. Sii- hen tehtävät muutokset vai- kuttavat herkästi myös toiseen suuntaan. ■

Kirjoittaja on Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen johtaja.

Vankien psykiatrisessa hoidossa riittää haasteita

Vankimielisairaalaassa törmätään vankien yleisen terveydentilan huonontumiseen ja siihen, että vangit ovat yhä moniongelmaisempia ja syrjäytyneempiä. Päihdeongelman kasvun ja kunnallisten psykiatristen hoitopaikkojen alasajon seuraukset alkavat näkyä.

Turun Kakolanmäellä sijaitseva Vankimielisairaala palvelee kaikkia Suomen vankiloita. Hoitopaikkoja on 40 ja vuosittain siellä hoidetaan noin 300 miespuolista vankia, jotka kärsivät eriasteisista mielen-terveyden häiriöistä. Keskimääräinen hoitoaika on noin viisi viikkoa. Lisäksi siellä tehdään mielentilatutkimuksia (noin 10 vuosittain). Hallinnollisesti Vankimielisairaala toimii osana Vankeinhoitolaitosta.

Kaiken kaikkiaan Vankimielisairaala ei vastaa monen mielikuvaa, sillä potilaat eivät makaa lääketokkurassa tai käyttäydy jotenkin huomiota herättävän kummallisesti, osastojen sisällä on enimmäkseen avoimet ovet eikä varsinaisia vartijoita ole. Potilaille on järjestetty erilaisia virikkeitä ja toimintoja. Talosta löytyykin mm. musiikkihuone ja kuntosali. Po-

tilaat myös huolehtivat siivous- ja taloustöistä, sillä siellä työskentelee vain yksi sairaala-apulainen. Henkilökuntaa on yhteensä 48, joista 39 on hoitavaa henkilökuntaa ja heistä suurin osa

on miehiä.

– Osastoilla on jopa yllättävän rauhallista verrattuna kunnallisten mielisairaaloiden akuuttiosastoihin. Esi-

merkiksi väkivaltatilanteita ei satu kovin usein sen enempää vankien välillä kuin henkilökuntaakaan kohtaan. Tietenkään potilaat eivät ole mitään enkeleitä, mutta täytyy muistaa, että täällä olla selvin päin

Historia elää yli 90 vuotta toimineessa Vankimielisairaalaassa Kakolanmäellä. Kolmen vuoden päästä sairaala kuitenkin muuttaa Lounais-Suomen vankilan laitosten kanssa uusiin tiloihin Turun Saramäkeen.

1980-luvun puoliväliin verrattuna mielisairaiden vankien osuus vankiloissa on jopa kaksin- tai kolminkertaistunut.

Jyri Vänskä (vas.), Mikko Suutari, Ville Virtanen ja Riitta Flinck pitävät Vankimielisairaala rauhallisena työpaikkana.

ja yleensä väkivaltarikokset ovat tapahtuneet päihtyneenä. Rauhallisuuden takaavat sairaalan tiukat säännöt ja pitkäaikainen, ammattitaitoinen henkilökunta, painottaa ylihoitaja **Riitta Flinck**.

– Tietysti oman leimansa itse työhön tuo valvonta ja kaksoisbyrokratia. Täällä noudatetaan sekä mielenterveyslain että vankeinhoitoa koskevan lain säännöksiä.

Vankimielisairaalan virkavapaalla oleva ylilääkäri, professori **Hannu Lauerma** ei myöskään näe Vankimielisairaalan ja kunnallisen mielisairaalan välillä suuria eroja. Ongelmat ovat pohjimmiltaan hyvin samankaltaisia.

– Toki vankien alakulttuuri vaikuttaa jonkin verran, mutta toisaalta monilla se jää onneksi vankilaan. Monet potilaat kertovat olevan helpottavaa, että Vankimielisairaala ei tarvitse esittää samaa roolia kuin vankilassa. Luonnollisesti miljöö on samalla lailla rajattu kuin mikä tahansa suljettu vankila. Oman leimansa antaa tietysti myös se fakta, että potilaat ovat poikkeuksellisesti ainoastaan nuoria miehiä. Verrattuna muihin akuutisairaaloihin hoitomuodoissa ei ole olennaisia eroja; ehkä lähinnä se, että meidän täytyy välttää sellaisia lääkkeitä, jotka saattavat aiheuttaa riippuvuutta.

VANGIT ENTISTÄ SAIRAAMPIA

Rikosseuraamusviraston työryhmä selvitti viime vuonna, että vankeinhoiton terveydenhuollon resurssit eivät ole riittäviä. Lääkäreistä alkaa olla pulaa, koska paremmin palkattuja ja helpompia töitä on tarjolla. Ulkopuolisten hoitopäivämaksujen osuus on kasvanut, koska vangit ovat entistä monisairaampia. Opidaattiriippuvaisten hoidossa on uusia vaihtoehtoja. Lisäksi tartuntatauteja esiintyy valtavasti: joka kolmannella vangilla on jokin lähinnä suonensisäisten huumaiden käytön kautta tarttuva sairaus: hepatiitti C, B tai A tai HIV. Lauerman mukaan vankiloitten terveydenhuollon kokonaisuudesta on syytä olla huolissaan.

Vankimielisairaalan sinänsä hän arvioi suoriutuvan välttämättömästä perustehtävästään. Vankien psykiatrisen kokonaisuuden ei ole tarkoituskaan tapahtua Vankimielisairaalaossa, joka on akuutti sairaalayksikkö. Tavoitteena on auttaa miehet jaloilleen niin, että he voisivat jatkaa kuntoutumistaan vankilapuolella.

– Vankiloissa kuntoutumista ei kuitenkaan pystytä tukemaan riittävästi. Ilman muuta vankila on hengen pelastava paikka monelle vangille, sillä kuolleisuus vankilan ulkopuolella on ilmeisesti massiivinen. Siitä tehdään selvityksiä parhaillaan. Jos tavoitteeksi kuitenkin asetetaan ennaltaehkäisy ja ihmisten pärjääminen

ja mahdollisesti jopa uusintarikollisuuden väheneminen, toivomisen varaa on ja paljon.

Hannu Lauerma on työskennellyt Vankimielisairaalan ylilääkärinä vuodesta 1996. Tänä aikana hoitoon on tullut yhä enemmän selvästi mielisairaita potilaita. Heidän osuutensa on noussut hieman yli 30 prosentista 50:een. 1980-luvun puoliväliin verrattuna mielisairaiden vankien osuus vankiloissa on jopa kaksin- tai kolminkertaistunut. Vankimielisairaalaossa hoidetaan myös muun muassa vakavia depressioita, ahdistustiloja, persoonallisuushäiriöiden aiheuttamia ongelmia ja sopeutumishäiriöitä. Näitä lievempiä häiriöitä voidaan hoitaa vastaavasti entistä vähemmän.

Vakavasti häiriytyneitä ihmisiä päätyy vankilaan mm. siksi, että oletetut rikosseuraamukset ovat niin lyhytkestoisia, ettei mielentilatutkimukseen kannata ryhtyä. Mutta Lauerma tietää jonkin verran myös tapauksia, joissa oikea osoite olisi voinut olla sairaala, jos tutkimus olisi tehty. Tutkimusten teettäminen on hiukan vähentynyt 1990-luvulla ja hänestä niiden teettäminen olisi hyvää saada lähtötasolle.

PITÄÄKÖ VANKILAN OLLA HOITOLAITOS?

Lauerma toteaa, että kysymys on niin akuutista hoidosta, ettei hoitotehtävää voida välttää. Sisään tulevista van-

Myös hoidon uusia haasteita joudutaan miettimään, koska tietämys erilaisten sairauksien, nimenomaan neuropsykiatristen sairauksien, hoidosta kehittyi.

→ geista osa kuolisi käsiin, jos heille ei annettaisi vieroitus-hoitoa. Valtaosa vangeista on päihdeongelmaisia ja vankilaan tullessa alkaa katkaisu ja vieroitus. Vankeinhoitolaitos taitaa olla Suomen suurin katkaisu- ja vieroitushoitoyksikkö. Vaikka aineiden käyttöä on tietysti muurien sisälläkin, se on kuitenkin huomattavasti vähäisempää.

Vankimielisairaalaan tullaan paljon hoitoon delirium tremensin eli juoppohulluuden takia. Kun viinan saanti loppuu, muutamassa päivässä kehittyvä tila, jossa ihminen näkee näkyjä, riehuu eikä tiedä aikaa ja paikkaa. Vähintään kymmenen prosenttia kuolee, jos sitä ei hoideta. Vankilassa Lauerma on nähnyt ensimmäistä kertaa hitaasti syntyviä ja vaikeasti diagnosoitavia deliriumin muotoja, joissa on takana massiivisten alkoholimäärien lisäksi rauhoittavien lääkkeiden hyvin pitkäaikaista väärinkäyttöä todella suurin annoksin.

– Ottaen huomioon tällaiset sairaudet, kaikenlaiset tartuntataudit ja yksilölliset työkykyä haittaavat sairaudet, eihän hoitovelvoitteista pääse yli eikä ympäri, hän pohtii.

– Tämän hetken vankilaterveydenhuollon ongelma on, että resurssit menevät akuuttien sairauksien hoitamiseen. Silti pitää kysyä, maksaisivatko ennaltaehkäisy ja kuntoutus itsensä pitkällä tähtä-

mellä takaisin ihan kuin kunnallisen psykiatrian alasajo 1990-luvun alussa kostaantuu nyt jälkikäteen. Jos silloin olisi samalla panostettu kunnolla avohoitoon, olisi ehkä ollut onnistumisen mahdollisuudet, mutta juuri se jäi tekemättä. Samaan aikaan avohoitopisteille on langennut sängen hankala rooli päihdepsykiatrian osajina ja taitajina. Näissä oloissa ei ole mikään ihme, että ongelmat kaatuvat vankiloihin.

UUTTA TIETOA TULEE KOKO AJAN

Lauerman mukaan myös hoidon uusia haasteita joudutaan miettimään, koska tietämys erilaisten sairauksien, nimenomaan neuropsykiatristen sairauksien, hoidosta kehittyi.

– Alkaa näyttää siltä, että hyvin suuri osa vangeista, ehkä jopa puolet, on alun perin kärsinyt diagnosoimatta jääneestä lapsuusiän tarkkaavaisuus- ja käytöshäiriöstä, ADHD:stä. Suomessa se assosioituu voimakkaasti ns. kaksostyyppin alkoholismiin. Häiriö voi johtaa vakaviin mielenterveyshäiriöihin, asosiaaliseen persoonallisuuteen ja huumeriippuvuuteen. Käsissämme on lopputila, jonka hoitaminen on tavattoman paljon työläämpää ja kalliimpaa kuin ennaltaehkäisy.

ADHD:n toteaminen ei olisi kovin vaikeaa, jos ilmoitot seuloitaisiin ja siitä valis-

Hannu Lauerma arvostelee 1990-luvun alun kunnallisen mielisairaanhoidon alasajoa. Sen seurauksena vankiloissa näyttää olevan yhden ison mielisairaalan verran mielisairaita ihmisiä.

tettaisiin. Siitä kärsivät lapset ovat ylivilkkaita ja heidän on vaikea keskittyä ja sosiaalistua. Häiriö olisi löydettävissä viimeistään koulun alaluokilla, koska se on silloin olemassa. Mutta vankiloiden tilanteeseen toimet vaikuttavat 20 vuoden viiveellä, Hannu Lauerma muistuttaa.

– ADHD:n lääkehoidon ja psykososiaalisen hoidon vaikuttavuudesta on seuranta lasten ja nuorten osalta, ja siinä tulokset ovat tavattoman hyviä. Näyttää siltä, että se vähentää merkittävästi narkomanisoitumisen ja kaikenlaisen syrjäytymisen riskiä.

– Mutta emme nimenomaan tiedä sitä, mitä tapahtuisi, jos näillä valmisteilla

hoidettaisiin aikuisia vankilassa, kun suurin osa pahuuksista on jo tapahtunut. Parinkymmenen vuoden päästä siinä ollaan paljon viisaampia. Esimerkiksi Kanadassa ja Norjassa lääkkeitä jo käytetään tarkkaavaisuushäiriöisten vankien hoidossa ja olen saanut kyselyjä ulkomailta, joko niitä käytetään Suomessa. Lääkehoidolla saattaisi olla saavutettavissa jotain merkittävää, vaikkei tietenkään niin paljon kuin ennaltaehkäisyllä. ■

Vankien terveydenhuolto on kansanterveyskysymys

”Vankilat ovat tarttuvien tautien hautomoita. Terveyden edistämisellä on myös keskeinen merkitys vankien sopeutumisessa takaisin yhteiskuntaan.”

Näin lausui **Roberto Bertollin** Maailman terveysjärjestöstä lokakuussa Moskovassa järjestetyssä konferenssissa. Vangit tulevat ja menevät, ja samalla tarttuvien tautien leviämisen riski kasvaa – niin vankilajärjestelmän sisällä kuin sen muurien ulkopuolellekin. Venäjän vangeista joka kymmenennellä, 92 000 vangilla, on tuberkuloosi ja yli 33 000:lla HIV-tartunta.

Itämeren maiden pääministerit totesivat huippukokouksessaan Pietarissa keuhkokuumeen kanssa 2002, että vankiloiden tilanne on tartuntatautien kannalta merkittävä uhkatekijä koko alueella ja että vankilaterveydenhuollon täytyy olla tärkeysjärjestyksessä etusijalla.

Eurooppalainen kidutuksen vastainen komitea CPT on lausunut, että vaikeina taloudellisina aikoinakaan mikään ei oikeuta valtiota luisittamaan vastuustaan huolehtia niiden ihmisten elämän perustarpeista, joilta se on riistänyt vapauden – ja perustarpeisiin kuuluu riittävän terveydenhuollon turvaaminen.

Jo aikaisemmin vankien terveydenhuolto on nostettu erityisasemaan niin YK:n hyväksymissä vankeinhoidon

vähimmäissäännöissä kuin Euroopan neuvoston vankisäännöissäkin.

Vankien terveydenhuolto, joka kykenee turvaamaan asi-anmukaisen hoidon, mahdollistaa omalta osaltaan riippuvuussairauksien hoidon ja kuntoutuksen sekä veriteitse tarttuvien tautien pysäyttämisen. Siten se edistää myös vankilaturvallisuutta ja koko yhteiskunnan terveyttä ja turvallisuutta sekä vähentää terveyspalvelujärjestelmän kuormitusta. Vankien psykiatristen sairauksien ja päihderiippuvuuden hoidolla voidaan ehkäistä myös kasvavien sukupolvien syrjäytyminen- ja sairastumisriskiä sekä ajautumista päihteiden ongelmakäyttöön ja rikosten tekoon. Sillä voi olla myös uusintarikollisuutta vähentävää vaikutusta.

PYSTYTÄÄNKÖ SUOMESSA VASTAAMAAN HAASTEeseen?

Vankien terveydenhuoltoa selvittänyt työryhmä totesi mietinnössään alkuvuodesta, että syrjäytyneisyyteen liittyvät vakavat terveysongelmat ovat enenevästi langenneet vankien terveydenhuollon hoidettaviksi samalla kun vankimäärä on huomattavasti noussut. Taustalla

näyttää olevan päihteiden käytön lisääntyminen ja hyvin todennäköisesti myös psykiatrisen sairaanhoidon raju heikentäminen.

Vankiloihin kerääntyy enenevästi erittäin vaikeahoitoisia, vakavasti sairaita potilaita, joilla on sekä krooninen psykiatrisen sairaus että henkeä uhkaavia päihdevieroitusoireita. Jopa kroonista skitsofreniaa sairastavia potilaita päätyy päihderiippuvuuden kautta vankilaan. Yli neljänneksellä vangeista on ruiskuhoimeiden kautta leviävä virusmaksatulehdus. Jos sitä yleisesti seuraavaa, myös sukupuoli-eritteistä leviävää HIV-epidemiaa ei kyetä estämään, sairauden leviämisen vaara on huomattava.

Terveydenhuoltohenkilökunta ilmoitti lokakuussa 2002 potilasasiakirjatietojen perusteella, että lähes 60 prosenttia vangeista sai lääkärin määräämää lääkitystä. Huumausaineiden ongelmakäyttö tai huumeriippuvuus oli kirjattu 46 %:lla ja alkoholisairaus tai haitallinen alkoholinkäyttö vajaalla 40 %:lla vangeista. Vankilassa hoitoa vaatinut psykiatrisen sairaus tai häiriö oli samoin vajaalla 40 %:lla ja psykiatrisen diagnoosi 14 %:lla vangeista.

Kahdessa vuodessa vankien hoitopäivämaksut ulkopuolisissa sairaaloissa ovat nousseet 120 %, lääkärin-palkkiot ja lääkekustannukset lähes 60 %.

Lääkekulut ja laitoksen ulkopuoliset, ennalta arvaamatomat terveyspalvelut eivät lähivuosina ainakaan vähene, mm. edessä olevien HIV- ja maksatulehdustartuntojen hoitotarpeiden lisääntyessä.

Hallitusohjelmaa laadittaessa ydinkysymyksiksi nostettiin mm. terveyspalvelujen riittävän saannin turvaaminen ja sen edellyttämien voimavarojen varmistaminen. Voimakkaammin terveyspolitiikan toimintaympäristöä muokkaavina kysymyksinä tuotiin esiin mm. väestöryhmien väliset terveyserot, syrjäytymiseen liittyvä moniongelmaisuus ja sairaus sekä kansanterveyttä uhkaavat epidemiat.

Eduskunnan lakivaliokunta katsoi, että vankeinhoitoon vuodelle 2004 esitetyt määrärahat eivät ole sopusoinnussa mm. vankien terveydenhuollon tarpeiden kanssa.

Kansainvälisissä suosituksissa esitettyihin terveydenhuollon standardeihin ei Suomen vankeinhoidossa näillä näkymin kyetä yltämään. ■

Kirjoittaja on Vankeinhoitolaitoksen ylilääkäri.

Huumeiden vastainen sota

Mitkä ovat modernin yhteiskunnan rajat? Milloin vankiluku kasvaa niin suureksi, ettei se enää tunnu hyväksyttävältä? Huumausainepoliitiikka on ehkä saamassa meidätkin Pohjolassa siihen tilanteeseen.

Nykyään rangaistuskäytäntö kiinnostaa erityisen paljon monia poliitikkoja. Selitys on ilmeinen: säännöstelemättömässä markkinataloudessa on vähän tärkeitä politiikan areenoita. Kriminaalipoliitikassa politiikan on mahdollista esittää itsensä ihmisenä, joka ansaitsee ääniä ja jonka arvot sopivat yhteen enemmistön arvojen kanssa.

Keskeisissä teollisuusmaissa poliitikot ja puolueet kilpailevat jatkuvasti johtoasemasta rikollisuuden vastaisessa taistelussa: Bill Clinton halusi näyttää siinä voimansa, samaten Tony Blair. George W. Bush näyttää sitä koko ajan, ehkä eniten terroristien vastaisessa sodassa. Rikollisuus, tai ehkä ennemmin sen vastainen taistelu, antaa legitimitettiin johtajille ja pitää kokonaisuuden kasassa.

VANGITSEVA MAAILMA

Olemme luoneet yhteiskunnan, jossa on kovin helppoa ja myös monien intresseissä määritellä ei-toivottua toimintaa kuten rikollisuus. Tämä vaikuttaa selvästi vankitilanteeseen teollisuusmaissa. Paine vankilan käyttämiseen kasvaa muiden kontrollimuotojen heikentyessä, olkoon kyse uskosta siihen, että Jumalan näkee kaiken, koulujen autonomiasta sekä ehkä erityisesti primaarikontrollista. Mutta kaikki yhteiskunnat eivät ole yhtä alttiita käyttämään rangaistuksia. Rangaistuksen käyttöön vaikuttaa myös maan historia, keskeiset poliittiset ajatukset sekä halu löytää muita ratkaisuja.

Yhdysvallat on suvereenisti maailman huipulla vankiluvuissa. Kesällä 2003 siellä ylittyi 2,1 miljoonan vangin

raja, mikä tarkoittaa 730 vankia 100 000 asukasta kohti. Kasvu on ollut käsittämätöntä 1970-luvun puolivälistä lähtien ja johtuu mm. huumeiden vastaisesta taistelusta. Parina viime vuonna kasvu on ollut vähän heikompaa. Vankien lisäksi on 4,7 miljoonaa ihmistä, jotka joko odottavat tuomiota, ovat saaneet ehdollisen tuomion taikka ovat valvonnassa ehdonalaisessa vapaudessa. Yhteensä siis 6,7 miljoonaa ihmistä eli kolme prosenttia aikuisväestöstä on rangaistusjärjestelmän kontrollissa. Kanadassa on vain 116 vankia 100 000 asukasta kohti. Yhdysvallat onkin maa, joka käyttää kriminaalipoliitiikkaa, kun taas Kanada ja Pohjoismaat käyttävät sosiaalipoliitiikkaa.

Venäjä on seuraavaksi suurin telkeäjä maailmassa. Tammiukuussa 2003 siellä oli van-

keja 866 000 eli 607 vankia 100 000 asukasta kohden. Kaksi vuotta aikaisemmin siellä oli yli miljoona vankia (680 vankia/100 000 asukasta). Erityisesti tuomiotaan odottavien vankien määrä on vähentynyt: vuonna 2000 tutkintavankeja oli 282 000, mutta vuonna 2003 enää 145 000.

Islannissa vankeja on vähiten. Kesällä 2002 heitä oli sata eli 35 vankia 100 000 asukasta kohti.

Aiemmin Suomi kuului suuriin telkeäjiin. 1960-luvulle saakka oli useita satoja vankeja 100 000 asukasta kohden ja Suomi noudatti itäeurooppalaista kriminaalipoliitiikkaa. Nykyään se sijoittuu kiinteästi Pohjolaan – eikä vähiten Inkeri Anttilan, Patrik Törnuddin ja K.J.Längin ansiosta. He tiesivät, että vankiluku on valinta.

Ei ole aivan yksinkertaista yhdistää rangaistusajattelua hyvinvointiajatteluun. Mutta yhdellä alueella ne kulkevat käsi kädessä – huume politiikassa.

Mielestäni rikollisuus on hedelmätön lähtökohta rangaistuskysymyksestä keskusteltaessa. Rikollisuus on kaikki tai ei mitään. Rikollisuus on historiallisten, kulttuuristen, sosiaalisten ja mentaalisten prosessien tuote. ”Samat” teot voidaan kohdata monen rinnakkaisen järjestelmän kautta, kuten oikeuslaitoksen, psykiatrian, koulun tai uskonnon.

Jos rikollisuus on ehtymätön luonnonvara, voimme esittää muutamia harvoin pohdittuja kysymyksiä. Esimerkiksi milloin on liikaa tai liian vähän rikollisuutta? Ja samalla tapaa, mikä on sopiva määrä harjoittaa kontrollia rangaistusjärjestelmän kautta?

RANGAISTUS MERKKINÄ

Rangaistusjärjestelmällä on keskeinen merkitys siinä, miten arvostamme eri valtioita. Mikään ei kerro meille enempää Hitlerin Saksasta, Leninin ja Stalinin Venäjältä tai Maon Kiinasta kuin se, kuinka niissä kontrolloitiin ja rankaistiin kansalaisia. Samalla tavoin saimme keskeistä tietoa Etelä-Amerikan diktatuureista tai Etelä-Afrikan tilanteesta rotusorron aikana.

Mutta ei tarvitse mennä ääriesimerkkeihin. Mitkä ovat modernin yhteiskunnan rajat? Milloin vankiväestö maassa kasvaa sellaiseen kokoon, että se alkaa tuntua aivan hullulta eikä enää hyväksyttävältä?

Väitän, että huume politiikka on saamassa myös meidät

Pohjolassa tilanteeseen, jota ei millään voida hyväksyä.

Pitäisi kuitenkin ehkä voida uskoa, että rangaistusajattelun on vaikea saada läpimurto Pohjolassa, jossa on hyvinvointiajattelun perinne ja vastuuta heikoista. Ja onhan se vaikeaa, mikä heijastuu maailman mittakaavassa ennätysalpaisina vankilukuina. Se kertoo pohjoismaisten politiikkojen selvästä maltillisuudesta – ja sama pätee syyttäjiin ja tuomioistuimiin. Ei ole aivan yksinkertaista yhdistää rangaistusta hyvinvointiajatteluun. Mutta yhdellä alueella rangaistusajattelu ja hyvinvointiajattelu kulkevat käsi kädessä – huumeaineissa. Se ei ole vain saattanut meitä sotaan, vaan löydämme itsemme etulinjasta. Erityisesti tämä koskee Ruotsia.

RANGAISTUS HYVINVOINNIN PALVELUKSESSA

Maailman mittakaavassa Ruotsi näyttyy hyvinvointiparatiisina. Maassa ei ole ollut sotaa tai suuria onnettomuuksia moniin sukupolviin. Sosiaalidemokraattinen hegemonia on vallinnut pitkään.

Henrik Tham (1995/1998) on kuvaillut ruotsalaisen kehityksen piirteitä. Alussa sosiaalidemokraateilla ei ollut kiinnostusta kriminaalipolitiikkaan. He olivat kiinnostuneita sosiaalisista uudistuksista ja erityisesti köyhimmän väestöosan olojen parantamisesta. Ja jos kiinnostusta uudistuksiin oli, se koski lähinnä toivetta vähentää vankilukua.

Mutta ajat muuttuivat. Huumesota saavutti Ruotsin suurin piirtein samoihin aikoihin kuin valtion mahti oli suurimmillaan. Aseena sodassa alettiin vaatia kovempia rangaistuksia. Olof Palme yritti hillitä rangaistusvaatimuksia ja sen sijaan paneutua niiden aineiden käyttöön johtaneiden olosuhteiden parantamiseen, mutta turhaan. Piti suojella nuoria ja luoda huumevapaa yhteiskunta. Askel askeleelta rangaistustoimet koventuivat, eikä vain vaarallisimpien aineiden kohdalla. Kuten Tham osoittaa, 20 viime vuoden aikana politiikassa tapahtui täydellinen käänne – vankilan käytön vähentämisvaatimuksista päädyttiin ”sotatarusteluun”, joka väistämättä johtaa kasvaneeseen vankilukuun.

Samaan aikaan myös Ruotsin liberaalit ja konservatiiviset puolueet alkoivat esittää kasvaneita rangaistusvaatimuksia. Ei ollut mitenkään itsestään selvää, että näin tapahtui. Erityisesti liberaalit puolueet perinteisesti korostavat yksilön loukkaamattomuutta ja ihmisoikeuksia. Toisaalta liberaali perinne ei ollut Ruotsissa kovin vahva.

Ruotsi ja jossain määrin Norja ovat eurooppalaisittain epätavallisin aktiivisia huumeiden vastaisessa taistelussa. Se voi johtua puuttuvasta liberaalista perinteestä. Mutta on ilmeistä, että se johtuu myös vankasta demokraattista perinteestä puolustaa haavoitettavia ihmisiä. Ei ole mitään syytä epäillä, etteivätkö mo-

net kovista rangaistustoimista huumeita vastaan pohjautuisi vanhanaikaiseen hyvinvointiajatteluun, vilpittömiin toiveisiin suojella heikkoja. Mutta siinä voidaan päätyä vahingoittamaan joitain niistä, joita perinteisesti haluamme suojella.

Uudessa raportissa (Tham 2003) seitsemän tutkijaa on yhtä mieltä: Ruotsin huumeiden vastainen sodalla on kohdallokkaita kustannuksia. Markus Heiling kirjoittaa: ”Ruotsissa on laajalle levinnyt käsitys, että olemme edelläkävijämaa mitä tulee huume politiikkaan ja hoitoon. Katujen todellisuus on toisenlainen. Ja minulle tutkijana, lääkärinä ja ihmisenä, se on aivan sietämätöntä.”

Heiligin mukaan vaikuttaviksi todetut hoitomuodot eivät ole ideologisista syistä saatavissa suurelle osalle heroïnista riippuvaisista potilaista. Lenke ja Olsson dokumentoivat kuolemantapauksista, jotka eivät kuuluisi hyvinvointivaltioon. Tham ja Träskman osoittavat, kuinka rangaistustaso huumeaineiden käyttörikkoksessa on täydellisessä disharmoniassa rangaistusten tavallisten standardien kanssa.

Kansainvälisessä huumeiden vastaisessa sodassa on syntynyt mielenkiintoinen pääliitto Ruotsin ja Yhdysvaltojen välille. Ne ovat tässä politiikassa hyödyllisiä toisilleen. Ruotsi antaa sodalle hyvinvointialibin. Kun Ruotsi menee mukaan härskimpiin toimiin ja yhdenmukaisesti

Huumesota on oivallinen keino vetää huomiota pois joistakin perustavista ongelmista yhteiskunnassamme.

→ USA:n kanssa varoittaa jokaiselta pehmentämästä huumeepolitiikkaa, voivat heikomman hyvinvointitason maat alkaa ajatella, että ankarista säännöstelytoimista on niillekin hyötyä. Ruotsi antaa kansainväliselle huumeepolitiikalle legitimitetin, kun taas USA antaa sille valtaa – valtaa taistella huumeita vastaan USA:n sisällä ja valtaa niitä taistella vastaan vieraisissa maissa, kuten Kolumbiassa, ja taloudellista valtaa painostaa valtioita, jotka eivät ole kyllin innokkaita huumesodassa.

Ruotsi ja USA antavat myös poikkeuksellisen paljon avustusta YK:lle ja muille kansainvälisille organisaatioille, jotka työskentelevät huumeekysymysten parissa. Mutta rahaa seuraa vastaava vaikutus siihen, kuinka sotaa käydään.

Huumeiden vastainen sota tapahtuu hyvän palveluksessa. Sellaista tarkoituksesta tullaan pitkälle. 42 prosenttia kaikista tuomituista rangaistuksista Norjassa vuonna 2002, tuomittiin huumeiden käytöstä tai levittämisestä. Suunnilleen sama osuus vangeista istuu huumeituomioita. Enimmäkseen huumeista tuomitut muistuttavat niitä, jotka aiemmin istuivat vankilassa. He ovat nuoria, köyhiä kaupunkilaismiehiä – nyt vain ulkomaalaista syntyperää olevat yliedustettuina. Vuonna 2001 Norjassa tuomittiin kaikista rikoksista yhteensä 3720 vankilavuotta, ja näistä 1212 vuotta tuli huumeaineriikoksista.

VERHOAVA SOTA

Joskus 1950-luvulla saatoimme olla tilanteessa, jolloin omaisuutta ei ollut niin paljon ja erot ihmisten elinolosuhteiden välillä olivat olennaisesti pienempiä kuin nykyään. Kaikissa teollisuusmaissa yhteiskuntamuodossamme on tapahtunut raskaita muutoksia. Tässä tilanteessa on selvästi yksinkertaisempaa puhua huumeista kuin ottaa esille yhteiskunnallisesti perustavia kysymyksiä.

Tämä on näkemykseni mukaan huumesodan maaperä ja vaarallisin seuraus. Huumesota on oivallinen keino vetää huomiota pois joistakin perustavista ongelmista yhteiskunnassamme, ja se on uskottoman hyödyllinen siinä, ja samanaikaisesti se on erinomainen keino kontrolloida sitä yhteiskunnan kerrosta, jossa yhteiskuntamuotomme seuraukset ovat näkyvimmit. Tämä politiikka vangitsee köyhimmät.

MITÄ VOIDAAN TEHDÄ?

Ensinnäkin on naurettavaa antaa erityisasema jollekin huumeeksi kutsumallemme suhteessa sellaisiin aineisiin kuin alkoholi, nikotiini, kahvi ja tee. Täytyisi arvioida, mitä voidaan tehdä kunkin aineen aiheuttamien haittojen vähentämiseksi.

Alkoholi on potentiaalisesti selvästi vaarallisinta. Suomi alentaa alkoholiveroja EU:n ja Viron siihen liittymisen takia. Ruotsin on pian tehtävä sama pysäyttääkseen tuonti Suo-

mesta, ja Norjan taas seurattava vastaavasti Ruotsia. Alkoholi on ja tulee olemaan pääongelma meidän maissamme. Kriminologit tietävät, että dramaattiset hinnanalennukset johtavat käytön voimakkaaseen lisääntymiseen. Sen seurauksena myös terveyshaittojen, väkivalta- ja muiden rikosten määrä kasvaa dramaattisesti.

En näe mitään perustetta asettaa kannabisvalmisteet erityisasemaan suhteessa alkoholiin. Kumotaan kieltö ja myydään ainetta apteekissa tai erityisissä myymälöissä, kuten Kanadan parlamentin komissio ehdotti. Asetetaan tiukat ikäraajat ja korkein sallittu vahvuus – kuten nyt teemme viinan kanssa. Salakuljetus ja myynti näiden virallisten kanalien ulkopuolella täytyy kieltää. Kannabista on nykyään helppo saada laittomasti ja sitä käytetään paljon, mutta sitä käytetään ilman valvontaa. Kannabis on päihdeaine. Neuvoni ihmisille korkealle pääsyyn onkin mieluummin kiivetä tunturille kuin käyttää marihuanaa.

Mutta joku käyttää aina aineita. Heitä täytyy auttaa – mieluiten lopettamaan. Mutta jos he eivät lopeta, heitä täytyy auttaa käyttämään järjen kanssa. En epäile, etteikö ankaraa säännöstelyä täydy olla. En näe kokonaisuutta ratkaisua kovimpien aineiden takia. Puolihyvä voisi olla säännöstelyn antaminen lääkärin tehtäväksi. Haittojen vähentämisestä täytyy tulla keskeinen vastaus, ei avutto-

masta yrityksestä pitää yllä täyskieltoa.

Meidän pitäisikin lähteä kansainvälisestä huumesopimuksesta eikä tarjota alibia USA:n huumesodalle. Olen vilpittömästi sitä mieltä, että tällä sopimuksella on sekä kansallisesti että kansainvälisesti enemmän haittoja kuin etuja.

Huumeiden käytöstä voi kehkeytyä suuri onnettomuus yksilölle. Mutta nämä onnettomuudet täytyy punnita vasten niitä onnettomuuksia, joita nykyinen kontrollisjärjestelmä luo. Emme voi koskaan voittaa tätä sotaa ja päästä huumeettomaan yhteiskuntaan. Minulle on selvää, että kustannukset ovat selvästi suurempia kuin voitot. Tätä ongelmaa täytyy hallita tavallisin keinoin siviiliyhteiskunnassa. ■

Artikkeli perustuu Nils Christien 24.9. eduskunnassa ”Onko vankiluvun kasvulle vaihtoehtoja” -seminaarissa pitämän esitelmän lyhennelmään.

Nils Christie on kriminologian emeritusprofessori Oslon yliopistossa.

Joka kuudes Helsingin 15-vuotias koki väkivaltaa vuonna 2002

Nuoret esiintyvät julkisuudessa ja yleisessä keskustelussa usein rikosten tekijöinä. He ovat kuitenkin usein myös rikosten uhreja. Juuri nuoriin kohdistuvasta rikollisuudesta varsin suuri osa jää ilmoittamatta poliisille, joten ilmiön laajuus ja vakavuus ei ole yleisesti tiedossa. Nuorten väkivaltauhrikokemuksia on selvitetty juuri ilmestyneessä tutkimuksessa, jonka tiedot kerättiin Helsingin koulujen yhdeksänsillä luokilla joulukuussa 2002. Pääosa vastaajista oli silloin 15-vuotiaita. Tutkimuksessa tarkasteltiin myös nuorten tekemiä rikoksia.

Helsingin 15-vuotiaista nuorista noin joka kuudes joutui vuoden 2002 aikana ainakin kerran väkivallan – ryöstön, seksuaalisen väkivallan tai muun väkivallan – kohteeksi. Pojilla osuus oli 19 prosenttia ja tytöillä 16 prosenttia.

Sukupuolten välinen ero yleisessä väkivaltariskissä vaikuttaa pieneltä, mutta tekoypeittäin tarkasteltuna erot ovat suuria. Pojat joutuivat tyttöjä useammin ryöstöjen ja muun väkivallan kohteeksi, tytöt sen sijaan useammin seksuaalisen väkivallan uhriksi.

Useimmat nuoret olivat vuoden aikana kokeneet vain yhden väkivallanteon, mutta pieni osa nuorista joutui useita kertoja väkivallan uhriksi.

Yleensä väkivallan uhri

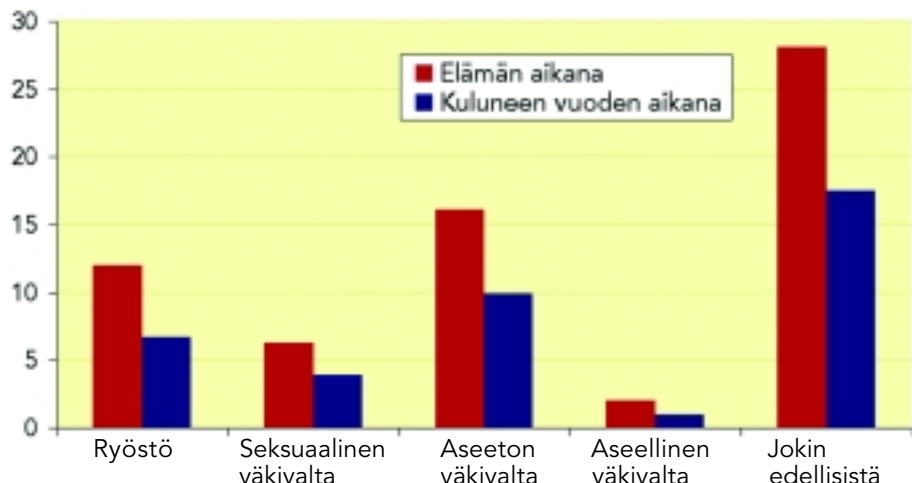
tuntee tekijän nimeltä tai ainakin ulkonäöltä. Poikkeuksena on ryöstö, jossa tekijä on useimmiten uhrille tuntematon. Väkivalta on pääsääntö-

sesti nuorten keskinäistä väkivaltaa. Syynä ovat tyyppillisesti keskinäiset riidat ja kostot. Noin joka kolmas uhri koki itse provosoineensa tekoa tai

olleensa siihen syyppää.

Tyypilliset paikat, joissa pojat ja tytöt joutuvat uhreiksi, ovat erilaisia. Karkeasti ilmaisten koulu ja koulun piha →

Kuvio 1. Väkivallan kohteeksi ainakin kerran joutuneita, % Helsingin 15-vuotiaista nuorista.

Huom. ilmaus "aseellinen" viittaa mihin tahansa välineeseen, ei ampuma-aseisiin. Pylväs jokin edellisistä viittaa nuoriin, jotka ovat kokeneet ainakin kerran ryöstön, seksuaalista väkivaltaa tai muuta väkivaltaa.

→ ovat pojille vaarallisia paikkoja, tytöille sen sijaan yksityisasunnot, omat ja muiden. Sekä pojat että tytöt joutuvat useimmiten poikien tai miesten väkivallan uhreiksi. Tyttöihin kohdistuvista teoista noin joka neljännessä syyllisenä ovat toiset tytöt.

VÄKIVALTA JÄÄ USEIMMITEN PIILON

Aiemmista tutkimuksista tiedetään, että nuoret ikäryhmät ovat muita haluttomampia ilmoittamaan itseensä kohdistuvia rikoksia poliisille.

Nytkin kävi ilmi, että hyvin pieni osa Helsingin nuoriin kohdistuvista väkivallanteoista – noin joka kymmenes – ilmoitettiin poliisille. Yleisintä oli ryöstön ilmoittaminen poliisille: noin joka neljäs ryöstö saatettiin poliisin tietoon. Tässäkin rikoslajissa siis kolme neljästä teosta jäi kuitenkin piilorikollisuudeksi.

HELSINKI TURVALLINEN VERRATTUNA SAKSAN KAUPUNKEIHIN

Helsingin nuorten väkivaltaa koskeva tutkimus on osa kansainvälisestä Mare Balticum-hanketta (MB). Itämeren alueen kaupunkeja vertaileva raportti laaditaan myöhemmin

Saksassa. Jo nyt on kuitenkin käytettävissä tietoja, joilla voidaan vertailla Helsinkiä eräisiin Saksan kaupunkeihin. Vertailut ovat varsin viitteellisiä, koska tutkimuksia ei ole toteutettu aivan samalla tavalla eri kaupungeissa. Kaupungit ovat monin tavoin erilaisia, taulukossa 1 on oheistietona esitetty vain kokonaisväkiluku.

Väkivaltatasojen vertailussa Helsinki pärjää melko hyvin. Esimerkiksi samankokoisissa saksalaiskaupungeissa Hannoverissa ja Leipzigissä väkivaltaa kokeneiden nuorten osuus on selvästi suurempi kuin Helsingissä, aseellisen väkivallan osalta ero on jopa kaksin- tai kolminkertainen. Helsingin väkivaltataso on yhtä alhainen kuin sitä kymmenen kertaa pienemmässä Greifswaldissa.

Seksuaalisen väkivallan kohdalla Helsinki pärjää sen sijaan heikommin. Ero on otantatutkimusten epävarmuustekijät huomioiden pieni, mutta silti huomion arvoisen. Pääkaupunkimme tytöt kokevat seksuaalista väkivaltaa useammin kuin tytöt Saksan kaupungeissa. Kuten aina kyselytutkimuksissa, erot voivat selittyä sekä käyttäytymisen että ilmiön käsittämisen kulttuurisista eroista.

NUORTEN RIKOKSILLA YHTEYS PERHEEN TALOUDELLISIIN OLOIHIN

Helsingin väkivaltatutkimuksessa kartoitettiin myös nuorten tekemiä kiellettyjä ja rikollisia tekoja. Yleisintä oli matkustaminen maksamatta julkisella liikenteellä: 74 prosenttia oli tehnyt niin ainakin kerran vuoden aikana. Harvinaisinta oli aseella uhkaaminen, vain kaksi prosenttia oli tehnyt teon vuoden aikana (taulukko 2).

Seitsemän prosenttia nuorista oli vuoden 2002 aikana tehnyt ainakin yhden vakavan omaisuusrikoksen (ajoneuvon varastaminen, ajoneuvoon murtautuminen tai varastoon murtautuminen). Joka kymmenes oli tehnyt ainakin yhden vakavan väkivallanteon (ryöstö, vammoja aiheuttanut pahoinpitely tai aseella uhkaaminen). Tutkimuksessa selvitettiin, vaikuttavatko perheiden taloudelliset-sosiaaliset taustaolosuhteet nuorten vakavaan rikollisuuteen.

Tulosten mukaan perheen taloudelliset vaikeudet lisäävät selvästi nuoren alttiutta tehdä vakava omaisuusrikos, sen sijaan taloudellisten olojen vaikutus väkivaltaan on heikompi. Poikkeavat perhekoostumukset lisäävät sekä väkivalta- että omaisuusrikos-

ten riskiä. Vanhempien työttömyys ei sinänsä lisää nuorten riskiä osallistua vakavaan rikollisuuteen. Omaisuusrikosten kohdalla se, että ainakin toinen vanhemmista on työttömänä, näyttää jopa vähentävän nuoren riskiä tehdä rikos. Vaikutus voi selittyä esimerkiksi sillä, että kotona oleva vanhempi pystyy kontrolloimaan nuoren käyttäytymistä.

Maahanmuuttajatausta lisäsi nuoren riskiä tehdä väkivaltarikos, mutta vähensi riskiä tehdä omaisuusrikos. Sama tulos on saatu mm. Norjassa ja Saksassa tehdyissä tutkimuksissa. Väkivallan osalta ilmiö voi osin selittyä korostuneella itsepuolustuksen tarpeella. Myös maahanmuuttajataustaan liittyvät kulttuuriset kunniakäsitteet voivat selittää sekä väkivallan herkemystä käyttöä että toisten omaisuuden kunnioittamista.

TULEVAISUUDEN TAVOITTEILLA YHTEYS NUORTEN RIKOLLISUUTEEN

Siihen, tekeekö nuori rikoksia vai ei, vaikuttaa paitsi hänen sosiaalinen taustansa myös hänen omat tulevaisuuden tavoitteensa ja toiveensa. Nuoret, joiden toiveammatti on sosiaalisessa kerrostumajaossa alempi kuin isän ammatti, osallistuvat keskimääräistä enemmän rikollisuuteen. Vastaavasti nuoret, jotka tähtäävät sosiaaliseen nousuun, pidättyvät muita useammin rikoksisista. Myös opintotavoitteilla on merkitystä. Lukioon aikovat peruskoululaiset tekevät vähemmän rikoksia kuin ammattikouluun aikovat.

Aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että lukiolaiset osallistuvat selvästi vähemmän rikollisuuteen kuin ammattikoulujen oppilaat. Uuden tutkimuksen tulokset an-

Taulukko 1. Väkivallan eri muotojen uhriksi vuoden aikana joutuneita nuoria (%) eräissä Saksan kaupungeissa ja Helsingissä.

	Hampuri	Hannover	Leipzig	Greifswald	Helsinki
Väkivalta ilman asetta	13,8	14,6	13,2	9,1	9,9
Aseellinen väkivalta	6,1	6,9	5,3	2,1	2,0
Seksuaalinen väkivalta	3,3	2,5	3,0	2,1	3,9
Kaupungin väkiluku	1 750 000	515 000	490 000	55 000	549 000

Huom. alimmalla rivillä on annettu kaupungin kokonaisväkiluku. Aseilla viitataan välineisiin yleensä, ei ampuma-aseisiin.

Kaiken kaikkiaan ammattiopetuksen saatavuudella näyttäisi olevan tärkeä rikosentorjunnallinen merkitys muun muassa juuri valikoitumisvaikutusten johdosta.

tavat lisävaloa siihen, mistä tässä erossa on kysymys. Näyttää siltä, että ammattikoulut eivät tee oppilaistaan rikollisempia kuin lukiolaiset ovat, vaan eri tyyppiset henkilöt valikoituvat erilaisille työ- ja koulutusurille. On mahdollista, ammattikouluun aikova ja päätyvä ryhmä olisi peruskoulun jälkeen rikollisempi, jos ammattikouluja ei olisi. Eräässä tuoreehkossa amerikkalaistutkimuksessa havaittiin, että ammattiopetus onnistuu vähentämään oppilaiden rikollisuutta. Kaiken kaikkiaan ammattiopetuksen saatavuudella

näyttäisi olevan tärkeä rikosentorjunnallinen merkitys muun muassa juuri valikoitumisvaikutusten johdosta. Ammatillisen opetuksen saatavuudesta ja arvostuksesta olisi kannettava huolta, samoin oppilaiden pysymisestä sen piirissä.

OMAISUUSRIKOLLISUUS VÄHENEÄ, HUUMEET NOUSEVAT

Vuonna 1992 Helsingissä tehtiin vastaavanlainen tutkimus, jossa saman ikäisiltä nuorilta kysyttiin vertailukelpoisin kysymyksin omaisuus-, vahin-

gonteko- ja huumerikollisuudesta. Vertailu nyt tehtyyn tutkimukseen osoittaa, että nykyiset Helsingin 15-vuotiaat osallistuvat selvästi harvemmin omaisuus- ja vahingontekorikoksiin kuin samanikäiset kymmenen vuotta sitten. Havainto on linjassa kansallisten nuorisirikollisuuskyselyjen tulosten kanssa. Omaisuuteen kohdistuva rikollisuus on nuorten parissa ollut laskussa ainakin kymmenen vuotta. Sen sijaan huumeiden käyttö on voimakkaasti lisääntynyt niin Helsingissä kuin muuallakin.

Omaisuusrikosten vähenevä kehitys heijastaa keskeisesti myymälävarkauksien vähenemistä. Se taas johtunee tilaisuusrakenteen muutoksista: kauppa on keskittynyt ja pienet myymälät hävinneet, ja samalla kauppojen tekninen valvonta on tehostunut. Myymälävarkauksien lisääntyvä ilmoittaminen poliisille on myös voinut toimia pelotteena ja vähentää sitä kautta nuorten varkauksia. Mahdollisesti nuorisokulttuurissa on tapahtunut muutoksia, jotka ovat vaikuttaneet varastamisen menemiseen "pois muodista". Yleinen lainkuuliaisuus – pidättyminen rikoksista – on yleistynyt nuorison parissa, vaikka pieni vähemmistö syyllistyy vakaviin rikoksiin. ■

Taulukko 2. Kuluneen vuoden (2002) aikana teon ainakin kerran tehneitä, %^a

	Yhteensä	Pojat	Tytöt
Luvaton poissaolo koulusta	48,0	42,4	53,7
Maksamatta matkustaminen ^b	73,6	68,3	79,0
Ajokortitta ajo ^c	24,7	32,6	16,8
Graffitien maalaaminen	5,0	7,3	2,8
Omaisuuksien vahingoittaminen	11,1	18,5	3,7
Kaupasta varastaminen	12,4	13,4	11,3
Ajoneuvon varastaminen ^d	5,4	8,4	2,4
Autoon murtautuminen	2,0	3,0	1,1
Varastoon murtautuminen	2,7	4,0	1,4
Katuhäirintä	6,3	9,3	3,3
Rahan kiristäminen uhkauksin	2,3	4,1	0,5
Ryöstö	3,0	4,9	1,1
Pahoinpitely	6,5	9,6	3,4
Aseella uhkaaminen	1,9	2,6	1,2
N	1135	578	556

a) Sukupuolten vertailussa korkeampi osallistumisprosentti lihavoitu, jos ero on merkitsevä. b) Bussilla, junalla, metrolla tai raitiovaunulla. c) Auto, moottoripyörä tai mopolla ajaminen alle 15-vuotiaana. d) Polkupyörän, mopon tai muun ajoneuvon varastaminen.

Kirjoittaja on Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen kriminologisen yksikön tutkimusjohtaja.

Tiedot perustuvat laitoksen julkaisuun Janne Kivivuori & Jukka Savolainen (2003): Helsingin nuoret rikosten uhreina ja tekijöinä. OPTL:n julkaisu 204. Saksan kaupunkien koskevat tiedot ovat lähteestä Frieder Dünkel & Bernd Geng (2003): Jugendgewalt und Kriminalprävention. Forum Verlag Godesberg, Mönchengladbach.

Nuorisorangaistuksen käyttö vähentynyt

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksessa ”Nuorisorangaistus 1997–2001” käsiteltiin vuonna 1997 käyttöön tulleen nuorisorangaistuksen taustaa ja käytäntöä. Tässä lyhyessä tilannekatsauksessa puolestaan esitetään eräitä tietoja siitä, miten tuomittujen nuorisorangaistusten määrä on vuoden 2001 jälkeen kehittynyt.

Nuorisorangaistuksia tuomittiin kokeilun kahtena ensimmäisenä vuonna verrattain vähän, 45 kappaletta vuodessa. Vuonna 1999 nuorisorangaistuksia tuomittiin jo 68 kertaa ja vuonna 2000 102 kertaa. Nuorisorangaistuksen käyttö siis lisääntyi alkuvaiheiden kangertelun jälkeen.

Vuonna 2001 nuorisorangaistustuomioiden lähti puolestaan jyrkkään laskuun. Vuonna 2001 tuomittiin 45 nuorisorangaistusta. Tilastokeskuksen ennakkotietojen mukaan vuonna 2002 tuomittiin 38 nuorisorangaistusta. Kriminaalihuoltolaitoksen aluetoimistoista saatujen ennakkotietojen mukaan ajanjaksona 1.1.2003–30.6.2003 tuomittiin yhteensä 20 nuorisorangaistusta. Tämä vastaa vuositasolla suunnilleen vuoden 2002 määrää.

Nuorisorangaistuksen tuomitsemista edeltää rikosprosessin aikana tehtävän henkilötutkinnan ja alustavan toimeenpanosuunnitelman laatiminen. Alustava toimeenpanosuunnitelma on kriminaalihuollon (mahdollisesti yhteistyössä kunallisen sosiaalitoimen kanssa) laatima selvitys, jossa arvioidaan nuorisorangaistuksen tarpeellisuutta. Tuomioistuimien ei ole kuitenkaan sidottu alustavan toimeenpanosuunnitelman suositukseen.

Tuomittujen nuorisorangaistusten määrä on riippuvainen alustavien toimeenpanosuunnitelmien määrästä; tuomioistuimet eivät juuri koskaan tuomitse nuorisorangaistusta ilman sen tarpeesta tehtävää selvitystä. Toisaalta alustavien toimeenpanosuunnitelmien määrä on riippuvainen siitä, miten rikosprosessin alkuvaiheessa kyetään tunnistamaan ne

nuoret, joille nuorisorangaistus on tarkoitettu ja joista kyseinen suunnitelma olisi tarkoituksenmukaista laatia. Nuorisorangaistusten määrä on näin ollen pitkälle riippuvainen myös nuorten rikosprosessissa toimivien viranomaisten yhteistyöstä.

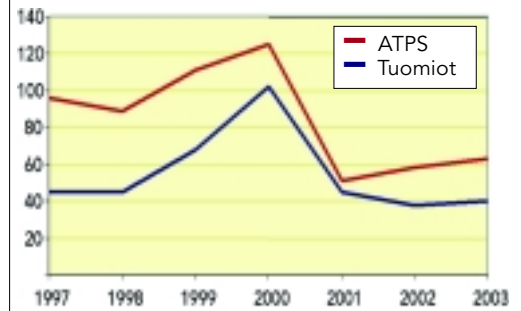
Oheisessa kuviossa on esitetty nuorisorangaistuksen kokeilupaiikkakunnilla tehtyjen alustavien toimeenpanosuunnitelmien ja nuorisorangaistustuomioiden määrä (vuoden 2003 luvut perustuvat puolivuotistilaston pohjalta tehtyyn arviointiin). Kuvioista voidaan tehdä ainakin kolme selkeää johtopäätöstä: Ensinnäkin nuorisorangaistusten käyttö oli aluksi vähäistä, lisääntyi vuosina 1999 ja 2000 ja on sittemmin taas laskenut. Toisaalta tuomioistuimet ovat kokeilun pitkittyessä alkaneet alkuvuosia useammin seuraamaan kriminaalihuollon alustavan toimeenpanosuunnitelman muodossa tekemää seuraamusuositusta. Kolmanneksi, nuorisorangaistusten määrä on ehkäpä tuomioistuinten linjauksia enemmän riippuvainen siitä, miten usein nuorisorangaistusta ehdotetaan soveltuvaksi seuraamukseksi.

Yksittäisenä vertailutietona nuorisorangaistuksen yleisyydestä voidaan mainita, että tällä hetkellä nuorille tuomitaan enemmän ehdottomia vankeusrangaistuksia kuin nuorisorangaistuksia – joskin nuorisorangaistuksen kokeilualueilla asuu vain noin kolmannes maamme väestöstä.

KOKEILUN PITUUS ONGELMANA

Nuorisorangaistuskokeilu on jatkunut lähes seitsemän vuotta. Alun perin kolmi-vuotisesta kokeilusta onkin muodostunut kriminaalihuollon piiristä esitettyjen näkemysten mukaan liian pitkä projekti yhden rangaistuslajin kokeilemiseksi. On puhuttu ”kyllästymisestä” pitkään jatkuneeseen kokeiluun. Tämä näkökanta on entistä perustellumpi kun otetaan huomioon, että kokeilun aikana tuomituista

Alustavat toimeenpanosuunnitelmat (ATPS) ja nuorisorangaistustuomiot

nuorisorangaistuksista yli kolmannes on jouduttu keskeyttämään ja nuorisorangaistuksen tilalle on useimmiten tuomittu muuntorangaistuksena ehdollinen vankeusrangaistus (mahdollisesti oheissakolla tehostettuna).

Kokeilun pitkittyminen on ollut yhteydessä nuorisorikosoikeuden uudistamistarpeita pohtineen nuorisorikostoimikunnan työhön – nuorisorangaistuksen tulevaisuudesta kun ei katsottu voitavan tehdä päätöksiä ennen kuin koko järjestelmän uudistamistarpeita on laaja-alaisesti tarkasteltu.

Nuorisorikostoimikunnan mietintö ilmestyiikin keväällä (Komiteamietintö 2003:2). Siinä ehdotettiin, että alueellisesti rajoitettuna kokeiluna käytössä ollut nuorisorangaistus tulee ottaa käyttöön koko maassa. Myös nuorisorangaistuksen käyttöalaa ehdotettiin laajennettavaksi 18–20-vuotiaana tehtyihin rikoksiin. Mietinnöstä annetuissa lausunnoissa nuorisorangaistukseen liittyvät ehdotukset jakoi- vat mielipiteitä. Jokseenkin yksimielisiä kuitenkin oltiin siitä, että vankeusrangaistuksen vaihtoehtojen lisääminen on kannatettava linjaus.

Nykymuotoisen nuorisorangaistuksen vähäisestä käytöstä voitaneen päätellä, että nykytilanne tarvitsee selkeytystä monessa kohdin. Toisaalta, kokeilu ei voine jatkua loputtomiin. ■

Kirjoittaja valmistelee väitöskirjaa nuorisorikosoikeudesta ja ikärajasääntelystä.

PETRI PUROMIES / LEHTIKUVA

Potilaan oikeusturvan kannalta on tärkeää, että tapahtumat ja vammat on huolellisesti tutkittu, valokuvattu ja kirjattu ja että asiakirjat säilytetään mahdollista myöhempää tarvetta varten.

■ S I R K K A P E R T T U

Pahoinpidellyn potilaan tutkimukseen uusi työväline

Helsingissä Malmin sairaalan päivystyspoliklinikka ja Malmin poliisi ovat aloittaneet käytännön, jolla pyritään parantamaan pahoinpitelyn uhrin oikeusturvaa ja viranomaisten yhteistyötä. Yhteistyön työvälineeksi kehitettiin ns. PAKE eli pahoinpitely- ja keho karttalomake, jotta potilaan vammat ja muut pahoinpitelytiedot saataisiin tarkemmin kirjattua. Tarkka kirjaaminen tukee lääkärinlausuntojen kirjoittamista sekä poliisin ja syyttäjän toimintaa. Tämänkaltaisen terveydenhuollon ja poliisin yhteistyö on laatuaan ensimmäinen Suomessa.

Malmin sairaalan päivystyskäytäntö lisäsi tarvetta kiinnittää enemmän huomiota potilaan oikeusturvasta huolehtimiseen. Kaupunki nimittäin osaa päivystyspalvelut yksityiseltä lääkäreiden työnvälitysyhteisöltä. Nämä lääkärit tut-

kivat potilaan ja kirjoittavat sairauskertomuksen, mutta potilaan oman alueen terveyskeskuslääkäri kirjoittaa lääkärinlausunnon oikeudenkäyntiä varten sairauskertomuksen pohjalta. Tämä edellyttää päivystyksessä entistä huolellisempaa tapahtumatietojen ja

vammojen dokumentointia.

Pahoinpitely- ja keho karttalomaketta ja yhteistyökäytäntöä ovat erityisesti olleet kehittämässä Malmin sairaalan lääkintävahtimestari **Tanja Ekholm**, lähihoitaja **Hanne Sorsa** ja sosiaalityöntekijä **Kati Kalaoja**

sekä ylikonstaapeli **Anneli Aunola** Malmin poliisista.

PAKE-lomake on kaksiosainen. Ensimmäinen osa sisältää tausta- ja tapahtumatiedot, kuten tapahtumapaikan sekä tietoja väkivallantekijästä, teosta, potilaan henkisestä tilasta, alko-

Pahoinpitely- ja kehoarttalomake on itsessään jo interventioväline, joka tukee terveydenhuollon ammattilaista käymään potilaan kanssa läpi tärkeät ensivaiheen asiat.

→ jatkohoidosta. Toinen osa on kehoartta, johon merkitään mittanauhalla mitatut vammat ja niiden sijainnit. Lomakkeen käyttöön liittyy myös vammojen valokuvaaminen digitaalikameralla. Lisäksi Malmilla on laadittu sairauksertomuksen saneluohjeet pahoinpitelytapauksissa.

PAKE-lomake pyritään täyttämään kaikista pahoinpidellyistä potilaista. Potilaat, jotka ilmoittavat vammojensa syntyneen tapaturmaisesti, haastatellaan huolellisesti väkivallan pois sulkemiseksi. Lomaketta ei täytetä epäilytapauksista. Päivystyspoliklinikalla korostetaan potilaan kaikkien vammojen huolellista tutkimista ja kirjaamista riippumatta siitä, vaativatko vammat hoitoa.

LASTENSUOJELU, POLIISI JA UHRI HYÖTYVÄT

Lomake sisältää myös kysymyksiä tapahtumapaikalla olleista lapsista. Kotona tapahtuvassa väkivallassa lapset voivat jäädä joskus tapahtumien ”jalkoihin” ilman, että päivystyspoliklinikalla tiedetään tarkasti heidän tilanteestaan ja olinpaikastaan sillä hetkellä. Tällainen tieto on kuitenkin tärkeää lastensuojelullisista syistä. Näiden kysymysten tarkoitus on myös edistää terveydenhuollon ja lastensuojelun yhteistyötä. Myös uhrien kanssa keskustellaan lastensuojelusta ja he saavat kirjallista informaatiota muista auttajatahoista. Sairaalan sosiaalityöntekijä

käy läpi kaikki PAKE-lomakkeet ensimmäisenä arkipäivänä ja ottaa niiden perusteella yhteyttä alueen lastensuojeluun.

PAKE-lomakkeessa käytetään mahdollisimman paljon yleiskieltä lääketieteellisten termien sijaan, jotta sitä voivat ymmärtää muutkin kuin terveydenhuollon ammattilaiset. Lomake ja valokuvat liitetään potilaan asiakirjoihin. Jos pahoinpitelystä on tehty rikosilmoitus, poliisi pyytää ne aikanaan tutkintaa ja mahdollista syyteharkintaa varten. Potilas voi saada lomakkeen kopion itselleen, jos hän on menossa tekemään rikosilmoitusta. Potilaan luvalla kopio lomakkeesta voidaan antaa myös poliisille suoraan. Usein potilas ei halua tehdä pahoinpitelystä rikosilmoitusta heti. Hänen oikeusturvansa kannalta on kuitenkin tärkeää, että tapahtumat ja vammat on huolellisesti tutkittu, merkitty, valokuvattu ja kirjattu ja asiakirjat säilytetty mahdollista myöhempää tarvetta varten.

PAKE-lomake on itsessään jo interventioväline, joka tukee terveydenhuollon ammattilaista käymään potilaan kanssa läpi tärkeät ensivaiheen asiat. Tämä saattaa auttaa väkivallan kohteeksi joutunutta alkuun kriisityöskentelyssä. Siksi lomakkeen käytön ohella on tärkeää kohdata pahoinpitelyn uhri myös henkisesti. Erityisesti potilaat, jotka ovat kokeneet useampia pahoinpitelyjä, saattavat olla henkises-

ti traumatisoituneita tapahtumista. Tyypillisesti parisuhde- ja perheväkivallassa pahoinpitelyt toistuvat. Näissä tapauksissa saattaa kestää pitkäänkin ennen kuin potilas kykenee tekemään esimerkiksi rikosilmoitusta. Traumatisoituminen voi vaikuttaa heikentävästi potilaan kykyyn toimia oman etunsa ja oikeusturvansa varmistamiseksi. Siksi terveyden- ja sosiaalihuollon viranomaisten tulisi toimia aktiivisesti väkivallan uhrin oikeuksien turvaamiseksi. Tämä on myös ammatillista vastuun ottamista.

PAHOINPITELYTIETOJA VUODEN AJALTA

PAKE-lomake otettiin käyttöön Malmin sairaalan päivystyspoliklinikalla syyskuussa 2002. Vuoden aikana lomaketta on muokattu, jotta siitä saataisiin mahdollisimman käytännöllinen ja eri viranomaisia palveleva. Kokemusten mukaan lomakkeen käyttöön liittyvä koulutus on välttämätöntä sen tehokkaan ja tarkoituksenmukaisen käytön kannalta. Lomakkeen käytöstä ja tiedoista on tehty seuranta vuoden ajalta ja lisäksi elokuussa tehtiin viranomaisille kysely lomakkeen käyttöön liittyvistä kokemuksista ja näkemyksistä.

Vuoden aikana Malmin sairaalan päivystyspoliklinikalle tuli 806 väkivallan uhriksi todettua henkilöä. Heistä täytettiin yhteensä 726 PAKE-lomaketta. Lomakkeiden perusteella kaksi kolmas-

osaa pahoinpidellyistä oli joutunut väkivallan kohteeksi julkisilla paikoilla, esimerkiksi kadulla. Uhrit olivat pääosin miehiä. Väkivallan tekijätkin olivat useimmiten miehiä ja uhrille tuntemattomia. Teräaseiden ja muiden ”kättä pidempien” välineiden käyttö oli yleistä ja tapahtumapaikkana useimmiten ostoskeskus tai sen läheisyydessä olevat paikat.

Vajaa kolmannes pahoinpidellyistä, yhteensä 210, oli perhe- ja parisuhdeväkivallan uhreja. Uhrit olivat iältään 3 kuukautta–68-vuotiaita ja heistä yli 90 prosenttia oli naisia. Pahoinpitelyistä lähes kolme neljäsosaa oli tapahtunut uhrin nykyisessä parisuhteessa. Näissä yhdeksän kymmenestä väkivallan tekijästä oli mies ja kymmenesosa oli naisia. Suurimmassa osassa sama henkilö oli pahoinpidellyt samaa kohdetta aikaisemminkin. Perhe- ja parisuhteessa tapahtuneissa pahoinpitelyissä lapsia oli paikalla neljäsosassa tapauksista. Näistä suurimmassa osassa oli tehty ilmoitus lastensuojeluun. Kii-reellisiä huostaanottoja oli vuoden aikana kolme.

Alkoholin osuus näyttää korkealta: pahoinpidellyistä suuri osa oli päihtynyt päivystyspoliklinikalle tullessaan.

Vain harva potilas on kieltäytynyt vastaamasta taustaja tapahtumatietoihin. Potilaat ovat pitäneet myös vammojen valokuvaamista tärkeänä.

Poliisin palautteen mukaan lomake tuki pahoinpitelyn esitutkintaa ja antoi mahdollisuuksia arvioida teon törkeysastetta jo tutkinnan alkuvaiheessa.

VIRANOMAISET PITIVÄT HYÖDYLLISENÄ

Viranomaisille osoitettuun kyselyyn osallistui Malmin ja Itäkeskuksen poliisipiirien tutkijat ja kenttämiehistö, syyttäjiä sekä Malmin sairaalan päivystyspoliklinikan hoitajat ja päivystävät lääkärit ja päivystysalueen terveysasemien lääkärit. Kyselyyn vastanneita oli yhteensä 174.

Tutkintaa ja kenttätöitä tekevien poliisien (74 vastaajaa) mielestä PAKE-lomake oli erittäin hyödyllinen ja tarpeellinen heidän työssään. Palautteen mukaan se mm. tuki pahoinpitelyn esitutkintaa ja antoi mahdollisuuksia arvioida teon törkeysastetta jo tutkinnan alkuvaiheessa. Lomakkeen tiedoista sai hyvää tukea asianomistajan kertomukselle ja ne helpottivat asianomistajan kertomuksen ja aiheutuneiden vammojen yhteneväisyyden havaitsemista. Lomake myös havainnollisti lääkärinlausuntoa selkokieli-syytensä vuoksi. Poliisi piti vammojen valokuvaamista ehdottoman tärkeänä.

Syyttäjät (5) pitivät lomaketta hyvänä apuvälineenä. Syyttäjien näkemyksen mukaan asianomistajan välitön kertoma väkivallasta oli hyödyllisempää näyttöä kuin kuukausia myöhemmin annetut kuvaukset. Myös syyttäjät pitivät valokuvia vammoista tarpeellisena näyttönä.

Päivystyspoliklinikan hoitajien (47) palautteen mukaan PAKE-lomake helpotti potilaan haastattelua, sillä se

toimi eräänlaisena muistilistana ja myös selkiytti kirjaamista. Lapsia koskevat kysymykset auttoivat muistamaan ja huomioimaan myös lapset perheväkivaltatapauksissa. Ongelmaksi hoitajat ilmoittivat, että kaikki lääkärit eivät sitoutuneet lomakkeen käyttöön esimerkiksi piirtämällä ja mittaamalla kehokarttaan vammoja. Kiire päivystyspoliklinikalla vaikeutti lomakkeen käyttöä ja vaikeasti päihitynyttä potilasta oli vaikea haastatella sen avulla.

Ostopalveluyrityksen päivystävät lääkärit (9) pitivät PAKE-lomaketta työssään hyödyllisenä, sillä se tuki systemaattista tiedonkeräystä pahoinpitelytapauksissa. Lomake toimi muistilistana oleellisten asioiden kysymisessä, laski kynnystä kysyä potilaalta aroistakin asioista ja joudutti sairaskertomusmerkintöjen sanelua. Kehokartta helpotti vammojen kuvaamista ja kirjaamista.

Malmin sairaalan päivystysalueen terveyskeskuslääkärit (31) pitivät PAKE-lomaketta tärkeänä, sillä se antoi tarkemman ja kokonaisemman kuvan pahoinpitelystä kuin pelkät sairaskertomusmerkinnät. Hyvin täytetty lomake täydensi merkintöjä, säästi aikaa ja helpotti potilaan saamisen vammojen ja tilan seurantaan tapauksissa, joissa tarvittiin kontrollikäyntejä terveysasemalla. Kehokartta myös helpotti lääkärille tuntemattoman potilaan vammojen koon, tyyppin ja sijainnin

hahmottamista. Terveyskeskuslääkärit toivoivatkin, että PAKE-lomake täytettäisiin huolellisesti, se tehtäisiin jokaisesta pahoinpitelypotilaasta ja että päivystävä lääkäri ottaisi aina kantaa teotavan hengenvaarallisuuteen, kosmeettiseen haittaan, pysyvään invaliditeettiin ja vammojen oletettuun paranemisaikaan. Lääkärit toivoivat lomaketta käyttöön myös terveysasemille.

Lääkärinlausunnot oikeudenkäyntiä varten koetaan ongelmallisiksi terveysasemilla, sillä lääkärit joutuvat kirjoittamaan ne pelkkien sairauskertomusmerkintöjen pohjalta. Puutteelliset sairaskertomusmerkinnät vaikeuttavat lääkärinlausunnon laatijan työtä ja heikentävät potilaan oikeusturvaa. Potilaspaperikierto vie aikaa, eikä poliisi saa vietyä asiaa eteenpäin syyttäjälle ennen lääkärinlausunnon saapumista. Poliiseille oli epäselvää, mistä lääkärinlausunto kulloinkin pyydetään ja kuka sen kirjoittaa. Kaikki kyselyyn vastanneet tahot toivoivat nykyisen käytännön selkiyttämistä.

Yleisesti vastauksissa kuitenkin todettiin, että PAKE-lomake tausta- ja tapahtumatietoineen ja kehokartoineen, vammojen valokuvaaminen ja sairaskertomusmerkintöjen saneluohjeet pahoinpitelytapauksissa ovat saaneet viranomaiset kiinnittämään enemmän huomiota potilaan oikeusturvaan ja ohjaukseen. Yhteistyö terveydenhuollon ja

poliisin välillä on tiivistynyt. Yhteistä koulutusta pidettiin myös tärkeänä. ■

Kirjoittaja on erityisasiantuntija Suomen Kuntaliiton rikoksantorjuntahankkeessa. Lähteet saa kirjoittajalta sirkka.perttu@kuntaliitto.fi.

LISÄTIETOA

Malmin sairaalan päivystyspoliklinikan käytäntö pahoinpitelytapauksissa edustaa YK:n perheväkivaltaa koskevia rikosoikeudellisia suosituksia. YK:n kriminaalipoliittiseen ohjelma-verkostoon kuuluva tutkimuslaitos ICCLR on julkaissut YK:n mallistraategiakäsikirjan (Resource Manual, 1999), ohjeita ja suosituksia mm. väkivallan katkaisuohjelmista ja uhrien sosiaali- ja terveyspalveluista, netissä www.icclr.law.ubc.ca. Käsikirjan, EU:n asiantuntijakonferenssien sekä Irlannissa ja Englannissa laadittuja suosituksia on kerätty ja suomennettu Stakesin naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojektin (1998–2002) julkaisemaan kirjaan Tavoitteena uhrin turvallisuus – näkökohtia naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyyn (Rautava M & Perttu S 2001, toim.).

Turvaa kameravalvonnasta?

Kameravalvonta luo “tunteiden kaupunkitilaa”. Se herättää monenlaisia, usein ristiriitaisiakin, tunteita. Monille se tuo turvallisuutta. Turvallisuuden tunteen perustana voi olla ajatus siitä, että kamerat estävät rikoksia, tai yksinkertaisesti vain tunne siitä, että joku välittää ja huolehtii. Valvonta voi kuitenkin herättää myös epäluottamusta tai jopa pelkoa.

Suomessa on eurooppalaisittain poikkeuksellisen paljon valvontakameroita ja poikkeuksellisen vähän niitä koskevaa tutkimusta. Valvontakameroita on kaupunkien julkisissa tiloissa, kaupoissa, virastoissa ja työpaikoilla. Viimeisimmäksi kamerat ovat tulleet asuin- ympäristöihin. Kameravalvonnan yleistyminen tuntuu johtuneen teknistaloudellisesta kehityksestä. Sillä ei ole suurta osaa viranomaisten harjoittamassa rikosten torjuntapolitiikassa eikä siitä keskustella strategisena linjauksena.

Helsingin kaupungin tietokeskuksessa on valmistunut tutkimus "Kakspiipunen juttu" – Tutkimus helsinkiläisten suhtautumisesta kameravalvontaan. Se on eräänlainen "asennebarometri". Siinä selvitettiin helsinkiläisten kokemuksia ja mielipiteitä kameravalvonnasta, sen sääntelystä, käyttötarkoituksista ym.. Tutkimuksen aineiston muodosti 16–69-vuotiaille helsinkiläisille suunnattu kysely. Otoksen koko oli 2000 henkeä ja osoitetiedot pömittiin Väestörekisterikeskuksen väestötietojärjestelmästä. Hyväksytyjä vastauksia kertyi kaikkiaan 1240 ja vastausprosen-

tiksi tuli näin ollen 62.

Tässä artikkelissa keskitymme kameravalvonnan herättämiin tunteisiin. Rajoitamme tarkastelun kameravalvontaan julkisessa tilassa ja kokemuksiin valvonnan kohteena olemisesta.

ENEMMISTÖ SUHTAUTUI TURVALLISUUSHAKUISESTI

Tutkimuksessa annettiin vastaajille lista vaihtoehtoja, joissa kuvattiin erilaisia mahdollisia tunteita, joita valvonta tai sen kohteena oleminen voi herättää. Vastajat saattoivat valita omia tuntemuksiinsa kuvaamaan myös useamman kohdan (Kuvio 1).

Tutkimukseen osallistuneet suhtautuivat julkisen tilan kameravalvontaan varsin positiivisesti. Valvonnan koettiin tässä tilanteessa olevan tavallisen kaupunkilaisen asialla, parantamassa hänen turvallisuuttaan. Myönteisen suhtautumisen taustalla oli usein näkemys, että elämme kasvavan rikollisuuden aikaa. Enemmistö vastaajista voidaan luokitella turvallisuusorientoituneiksi.

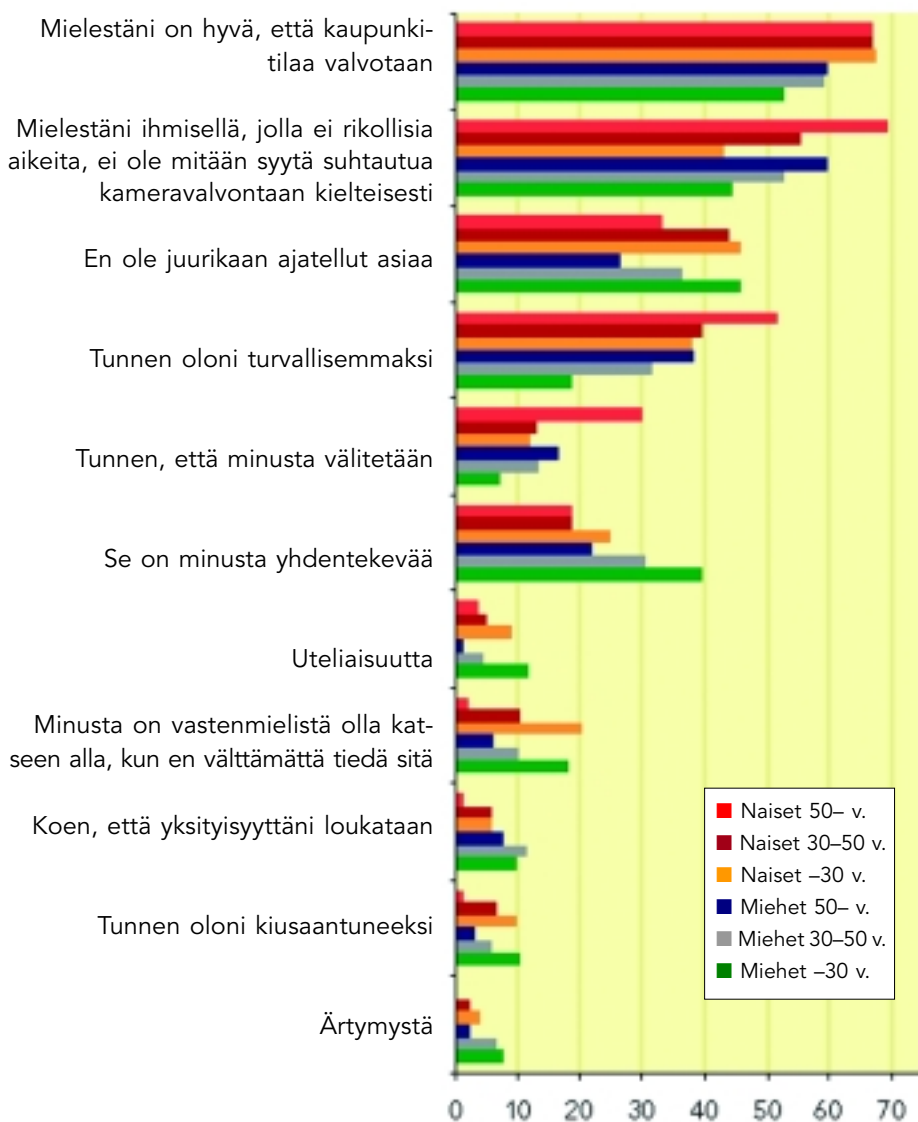
Tutkimukseen osallistuneista 63 pro-

senttia koki omakseen lauseen “mielestäni on hyvä, että kaupunkitilaa valvotaan”. Naiset suhtautuivat hieman miehiä positiivisemmin. Ikä ei juurikaan vaikuttanut tähän valintaan; vain nuorimmat miehet olivat hieman pidättyvämpiä.

Kameravalvontaan positiivisesti suhtautuvat perustelevat usein näkemystään sillä, että “lainkuuliaisilla kansalaisilla” ei pitäisi olla mitään syytä vastustaa valvontaa tai pitää sitä epämiellyttävänä. Tämä kanta tuli varsin selvästi esille: 55 prosenttia koki oman näkemyksensä mukaiseksi hieman populistisen väitteen “mielestäni ihmisillä, joilla ei ole rikollisia aikeita ei ole mitään syytä suhtautua kameravalvontaan kielteisesti”. Sukupuolten välillä ei ollut kovin suurta eroa, mutta nuorimmat vastaajat valitsivat tämän vaihtoehdon muita harvemmin.

Tutkimukseen osallistuneiden suhtautuminen valvontaan oli positiivista myös tarkasteltaessa henkilökohtaisia tunteita kuvaavia kohtia. Lauseen “tunnen oloni turvallisemmaksi” oli valinnut 38 prosenttia vastaajista. Vastajan sukupuoli-

Kuvio 1. Tunteet joita kameravalvonta herättää (iän ja sukupuolen mukaan)

lella ja iällä oli selvä vaikutus tämän vaihtoehdon valintaan: esimerkiksi vanhimmista naisista sen oli valinnut yli puolet, mutta nuorimmista miehistä vain vajaa viidennes.

Näiden kolmen väittämän nousemista suosituimmaksi voidaan tulkita osoitukseksi siitä, että suurin osa vastaajista otti kantaa kameravalvontaan henkilökohtaisen turvallisuuden tai turvattomuuden kokemisen kannalta. Odotetusti turvallisuushakuisimpia olivat yli 50-vuotiaat naiset ja vähiten nuorimmat miehet. Eriytyisen selvästi tämä tuli esiin suhtautumisessa henkilökohtaisen oloiseen väittämään “tunnen että minusta välitetään”.

Sen oli valinnut miltei kolmannes vanhimmista naisista, kun muissa ryhmissä osuudet vaihtelivat 7–17 prosentin välillä. Kyselyn avovastauksista kävi ilmi, että olennaista on kameroiden takana oleva ihminen: mielikuva siitä, että kameroiden avulla on mahdollista puuttua tilanteisiin – esimerkiksi väkivaltaan.

MYÖS YHDENTEKEVÄÄ TAI VASTENMIELISTÄ SUHTAUTUMISTA

Turvallisuusorientoitumisen jälkeen toiseksi suhtautumistavaksi voidaan nimetä yhdentekevyyttä kamerointia kohtaan. Yli kolmannes vastaajista “ei ollut juurikaan ajatellut asiaa” ja joka neljäs valitsi vaih-

toehdon “se on minusta yhdentekevää”. Naiset olivat valinneet miehiä useammin lauseen “en ole juurikaan ajatellut asiaa”, kun miehille se oli useammin yhdentekevää. Alle 30-vuotiaista vastaajista sukupuolesta riippumatta lähes puolet ei ollut juurikaan tullut asiaa ajatelleeksi.

Kolmanneksi suhtautumistavaksi voidaan nimetä vastenmielisyyttä kamerointia kohtaan. Pieni kriittinen vähemmistö, 11 prosenttia vastaajista oli valinnut omia tuntemuksiaan kuvaamaan lauseen “minusta on vastenmielistä olla katseen alla, kun en välttämättä tiedä sitä”. Ja seitsemän prosenttia lauseen “koen, että yksityisyyttäni loukataan”.

Miehet olivat naisia kriittisempiä. Voidaan ajatella, että yksi kamerointia suhtautumisen vedenjakaaja on se, ajatteleeko kuuluvansa kameralla valvottavien joukkoon, potentiaalisiin häiriköihin vai kokeeko, että kamerat voivat turvata tällaisilta tapahtumilta. Miesten joukossa on varmasti enemmän potentiaalisia valvottavia. Naiset taas kokevat enemmän turvattomuutta ja ovat siksi valmiimpia hyväksymään erilaisia keinoja, joilla turvallisuutta pyritään parantamaan. Turvallisuuden edistämistä pidetään tärkeämpänä asiana kuin yksityisyyden suojaa.

Tutkimukseen osallistuneista kuusi prosenttia oli valinnut omia tuntemuksiaan kuvaamaan lauseen “tunnen oloni kiusaantuneeksi” ja kuusi prosenttia ilmaisi sen herättävän uteliaisuutta. Neljä prosenttia ilmaisi, että valvonnan kohteena oleminen herättää heissä “ärtymystä tai suuttumusta”.

TURVATTOMUUDEN KOKEMINEN JA KAMERAT

Edellä tulkitimme yleisimmän suhtautumistavan heijastavan turvattomuuden kokemista ja nimesimme sen turvallisuushakuisuudeksi. Nimeäminen perustui tietenkin turvallisuus-aiheisten väitteiden valintaan, mutta tulkintaamme toki tuki myös eri ikäisten mies- ja naisvastaajien asettuminen asetelmaan odotustemme mukaisesti. Tiesimme, että turvallisuuden tunne miehillä vahvempi kuin naisilla, ja että turvallisuuden tunne heikkenee iän myötä erityisesti naisilla.

Tarkastelemme nyt valvontakameroiden aiheuttamia tunteita täsmällisemmin sen mukaan, koetaanko Helsingin keskus-

→ tassa liikkuminen turvallisesti vai ei. ”Pelottomiksi” nimesimme ne vastaajat, jotka kokevat keskustassa kävelemisen vähintään melko turvallisesti ja ”pelokkaiksi” vastaavasti ne, jotka kokevat sen vähintään melko turvattomaksi. Tällä tavoin jaoteltuna pelottomia oli vastaajista 637, joista miehiä hieman enemmän (57 %) ja pelokkaita oli vastaavasti 571 ja heistä enemmistö (72 %) naisia.

Kun tarkastelemme tunteita koetun turvattomuuden mukaan, ovat tulokset odotusten mukaisia (Kuvio 2). Juuri kameroiden henkilökohtaista turvallisuutta koskevien väittämien yhteydessä erot ovat suurimmillaan pelokkaiden ja pelottomien välillä.

Yleisissä valvonnan positiivisuutta kuvaavissa lauseissa erot olivat melko selvät, mutta erityisesti ne korostuivat henkilökohtaisessa mielipiteessä ”tunnen oloni turvallisemmaksi”. Sen oli valinnut pelokkaista hieman yli puolet ja pelottomista vain reilu neljännes. Kaikkein henkilökohtaisimman lauseen ”tunnen, että minusta välitetään” kohdalla on ero näiden ryhmien välillä lähes kolminkertainen.

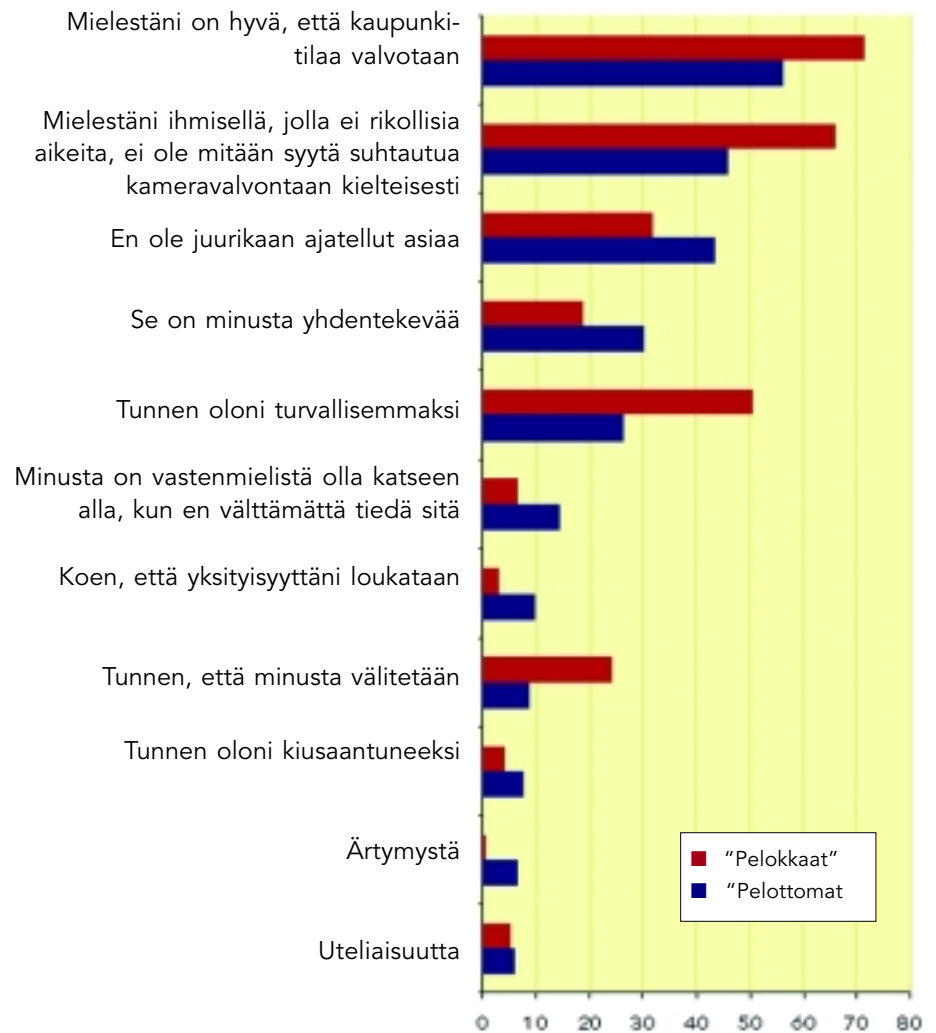
Yhdentekevyyttä kuvaavia lauseita pelottomat olivat valinneet selvästi pelokkaita useammin. Lauseen ”en ole juurikaan ajatellut asiaa” kohdalla ero oli reilut kymmenen prosenttiyksikköä (pelottomat 43 % ja pelokkaat 32 %) ja lauseen ”se on minusta yhdentekevää” kohdalla vielä suurempi (pelottomat 30 % ja pelokkaat 19 %).

Vastenmielisyyttä tai kriittisyyttä kameroita kohtaan pelottomat ilmaisivat odotetusti pelokkaita enemmän. Vastenmielisyyttä kuvaavan lauseen kohdalla ero oli yli kaksinkertainen ja yksityisyyden loukkausta ilmaisevan lauseen kohdalla jo yli kolminkertainen. Kiusaantuneisuutta pelottomat tunsivat lähes kaksi kertaa pelokkaita useammin. Ärtymystä pelokkaat eivät ilmaisseet juuri lainkaan, mutta pelottomista seitsemän prosenttia oli valinnut sen kuvaamaan tunteitaan.

LOPUKSI

Suurin osa tutkimukseen osallistuneita kuului ryhmään, joita voidaan kutsua ”turvallisuuskäypäiksi”: he kokevat turvattomuutta ja suhtautuvat kameraval-

Kuvio 2. Tunteet joita kameravalvonta herättää (koetun turvallisuuden mukaan)

vontaan positiivisesti. Monet niistä, jotka eivät henkilökohtaisesti koe turvattomuutta, pitivät kameravalvontaa yhdentekevänä eivätkä suhtautuneet siihen erityisen kriittisesti.

Vain pieni vähemmistö toi esiin valvontakriittisiä asenteita. He ilmaisivat epäilyksiä valvojien luotettavuudesta ja painottivat yksityisyyden suojan tärkeyttä sekä väärinkäytön mahdollisuuksia. Tämän ryhmän pienuus saattaa johtua siitä, että Suomessa ei ole perinteitä ”yksityisyyden suojaa” koskeville argumenteille. Meillä ei ole kansalaisoikeuksia puolustavia järjestöjä, kuten Britanniaista kansainväliseksi levinnyt Privacy International tai yhdysvaltalainen American Civil Li-

berties Union. Suomalaisten luottamus auktoriteetteihin ja ”järjestelmään” on hyvä, riippumatta henkilökohtaisesti koetun turvattomuuden määrästä. ■

Koskela, Hille & Tuominen, Martti (2003). ”Kakspiippunen juttu” – tutkimus helsinkiläisten suhtautumisesta kameravalvontaan. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 2003:3.

Koskela työskentelee Helsingin yliopistossa ja Tuominen Helsingin tietokeskuksessa.

Yritysten tärkeä osallistua rikoksentorjuntaan

Yrityksillä voi olla huomattava rooli sijaintipaikkakuntansa rikollisuustilanteessa. Yritysten toiminta, kuten vähittäiskauppa, saa aikaan rikostilanteita. Otollisia häiriö- ja rikosympäristöjä ovat esimerkiksi suuret ravintola- ja ostoskeskittymät. Kun lisäksi otetaan huomioon rikosten liiketoiminnalle aiheuttamat kielteiset seuraamukset, yritysten rooli rikosten ennalta ehkäisemisessä tulisi olla nykyistä huomattavasti vahvempi.

Yrityksiin suoranaisesti kohdistuneiden rikosten aiheuttamien vahinkojen määrästä on vaikea saada kokonaiskuvaa. Useista erillisistä tutkimuksista voidaan kuitenkin päätellä, että yritykset joutuvat luultua useammin rikoksen kohteeksi. Eräiden tutkimusten mukaan jopa yli puolet yrityksistä joutuu vuoden aikana jonkin rikoksen kohteeksi. Piilorikollisuus on tätäkin suurempi.

Vaikka rikosvahinkotutkimuksiin on terveellistä suhtautua varovasti rikosten yrityksille aiheuttamat – yksistään taloudelliset – kustannukset ovat huomattavat. Joillakin aloilla, kuten vähittäiskaupassa, rikosten aiheuttamien kokonaisvahinkojen arvioidaan vastaavan noin prosenttia liikevaihdosta. Suurin osa ilmoitulleista vahingoista kanavoituu kaikkien yritysten kannettavaksi kohtona vakuutusmaksuina.

LIIKETOIMINNALLISET PERUSTEET RIKOSTENTORJUNTAAN

Rikosten aiheuttamat vahingot ovat ylimääräinen, tulosta rasittava kuluerä. Rikoksista välittömästi aiheutuvia kuluja voidaan vähentää esimerkiksi sisäisellä kontrollilla, valvontatekniikalla ja turvallisuushenkilöstöllä. Torjuntakeinot ovat myös kuluerä. Sen vuoksi rikosten aiheuttamien taloudellisten menetysten ja torjuntatoiminnan kustannusten välinen suhde joudutaan optimoimaan liiketaloudellisessa mielessä.

Rikokset aiheuttavat välittömien vahinkojen ja torjuntakulujen lisäksi monia muita ongelmia. Eryteisesti talousrikollisuus vääristää yritysten keskeistä kilpailua ja aiheuttaa liiketoiminnallisia menetyksiä asianmukaisesti toimiville yrityksille.

Yritysten henkilöstölle aiheutuvia henkisiä kärsimyksiä ja työkyvyn alenemisen vaikutuksia ei voi aliarvioida. Rikokset aiheuttavat myös muita vahingollisia seuraamuksia; esimerkiksi yrityksen maine voi kolhiintua helposti julkisuutta saavien lahjus-, ympäristö- ja tuoterikosten vuoksi.

Yritysten turvallisuus ja riskienhallinta olisi tästä syystä tärkeää nähdä perinteistä vahinkokeskeisyyttä laajemmin.

OMISTAJAN INTRESSI VALVONTAAN

Yrityksen omistaja, tavallisesti osakkeenomistaja, on kiinnostunut ennen kaikkea sijoitetun pääoman tuotosta. Omistajaa kiinnostaa yrityksen toimivan johdon toimenpiteet johtamisessa sekä sisäisen kontrollin ja riskien hallinnan järjestämisessä.

Ilmitulleet väärinkäytökset, kuten Enron ja WorldCom, johtivat 2002 USA:ssa tiukkaan, yritysten hyvää hal-

lintoa ja valvontaa (Corporate Governance) koskevaan lainsäädäntöön. Vastaava säännöstö kehittyi nopeasti – pakollisena tai vapaaehtoisesti velvoittavana – OECD:ssä, EU:ssa ja kansallisesti lähes kaikissa maissa. Suomessa KTM on antanut valtionyhtiöitä ja osakkuusyhtiöitä koskevat suositukset (2000) ja RATA standardin sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan järjestämisestä valvottaviensa osalta (2003). Työryhmä on parhaillaan selvittämässä Teollisuuden ja Työnantajien Keskusliiton ja Keskuskauppakamarin pörs-siyhtiöille laatiman suosituksen (1997) uudistustarvetta.

Corporate Governance merkitsee yrityksen hallituksen vastuun korostumista. Vastuu velvoittaa järjestämään yrityksen hallinnon siten, että sisäiset valvontajärjestelmät ja riskien hallinta on hyväksyttävällä tasolla ja

Yritysten on pyrittävä vaikuttamaan siihen, etteivät tuotetut tavarat ja palvelut loisi houkuttelevia rikostilaisuuksia.

→ että ulkoinen valvonta (tilintarkastus) on asianmukaisesti hoidettu. Hallitus vastaa siitä, että yrityksessä noudatetaan lakeja ja virallismääräyksiä, eettisiä periaatteita sekä alan hyviä käytäntöjä.

YHTEISKUNTAVASTUUSEEN KUULUU RIKOKSENTORJUNTA

Keskustelu yritysten yhteiskuntavastuusta on Suomessa melko uutta ja on yleistynyt vasta muutaman viime vuoden aikana. Kyse on yrityksen taloudellisen, ympäristöön liittyvän ja sosiaalisen vastuun kokonaisuudesta. Kehitystä ovat johtaneet lähinnä pörssiyritykset ja siihen on vaikuttanut ennen kaikkea talouden kansainvälistyminen sekä vaatimukset kestävästä kehityksestä.

Yhteiskuntavastuun keskeisenä elementtinä on kaikkien lainsäädännön velvoitteiden täyttäminen. Kyse on kuitenkin enemmästä. Kyse voi olla esimerkiksi investomisesta yrityksen henkilöresursseihin, terveyteen ja turvallisuuteen tai muutoksenhallinnasta. Sosiaalinen vastuu tarkoittaa sidosryhmiensä kannalta muun muassa yrityksen suhdetta paikallisyhteisöön. Yrityksen maine sijaintipaikkakunnallaan ja sen imago työnantajana, tuottajana sekä myös paikallisena toimijana vaikuttaa sen kilpailukykyyn.

Yritys voi edistää paikallisyhteisön hyvinvointia muun muassa tukemalla yhteiskunnan pyrkimyksiä rikosten vä-

hentämiseen ja turvalliseman yhteiskunnan kehittämiseen. Yhteiskuntavastuun kantamista on sen varmistaminen, ettei yrityksen omassa toiminnassa syylistyitä rikoksiin. Yhteiskuntavastuuta on myös se, että rikosten ehkäisy huomioidaan tuotteissa ja palveluissa ja että yritys toimii hyvän kansalaisen tavoin yhteistyössä muiden yritysten, yksityisen sektorin ja julkisen vallan kanssa turvallisuuden lisäämiseksi.

Suomen hallitus totesi vastauksessaan EU:n komissiolle yritysten sosiaalista vastuuta koskevasta aloitteesta muun muassa, että epäeettiseksi arvioitu toiminta tuntuu nopeasti ja dramaattisestikin myyntiluvuisa. Brandia on suojeltava. Alihankkijoiden ja yleensä pk-yritysten saaminen mukaan yhteiskunnallisesti vastuuntuntoiseen yritystoimintaan riippuu suuresti suuryritysten eli suurasiakkaiden halusta kannustaa niitä siihen.

TALOUSRIKOSTEN TORJUNTAOHJELMA EDELLYTTÄÄ YHTEISTYÖTÄ

Valtioneuvosto teki vuonna 2001 periaatepäätöksen hallituksen toimintaohjelmaksi talousrikollisuuden ja harmaan talouden vähentämiseksi vuosina 2002–2005. Periaatepäätöksellä jatketaan vuoden 1996 toimintaohjelman ja vuoden 1998 periaatepäätöksen mukaisia toimia.

Ohjelman tavoite on sel-

keä: talousrikollisuuden ja harmaan talouden sekä niiden aiheuttamien vahinkojen sekä rikoksentekomahdollisuuksien merkittävä vähentäminen.

Ohjelman yhtenä keskeisenä teemana on elinkeinoelämän ja viranomaisten yhteistyön kehittäminen. Ohjelman toteuttamisella torjutaan erityisesti julkiseen tuloja menorahoitukseen sekä elinkeinoelämään kohdistuvia väärinkäytöksiä.

Harmaata taloutta ei kyetä torjumaan pelkästään viranomaisten toimenpiteillä. Ohjelmalla edistetään myös elinkeinoelämän omien torjuntavalmiuksien kehittymistä sekä lisätään elinkeinoelämän vastuuta harmaan talouden ja talousrikollisuuden havaitsemiseksi ja rikoksentekomahdollisuuksien vähentämiseksi.

Toisaalta ohjelmalla pyritään huolehtimaan siitä, että rehellisen elinkeinotoiminnan näkökohdat tulevat huomioituksi talousrikosten ja harmaan talouden torjuntaan liittyvien säännösten ja menettelytapojen kehittämisessä. Tärkeänä tavoitteena on myös tilintarkastuksen roolin korostaminen talousrikollisuuden ja harmaan talouden torjunnassa.

YRITYSTEN ROOLI JÄÄNYT TURVALLISUUSTALOUKSISSA VÄHÄISEKSI

Kansallinen rikoksentorjuntaohjelma hyväksyttiin valtioneuvoston periaatepäätöksellä vuonna 1999. Ohjel-

man tarkoitus on ollut aktiivoida rikoksentorjuntaan – valtiovallan ohella – entistä tietoisemmin kunnat, elinkeinoelämä, kirkko, kansalaisjärjestöt ja yksittäiset kansalaiset.

Vanhasen hallitus haluaa edelleen tehostaa laajalaista työtä rikoksentorjuntaohjelman toteuttamiseksi.

Kansallinen rikoksentorjuntaohjelma perustuu kaikkien toimijoiden yhteisvastuulle ja yhteistyölle. Lähtökohtaa kuvaa jo ohjelman perustelumuistion nimikin: Turvallisuustalkoot.

Periaatepäätöksen sisältämien julkisen vallan toimien toteutuksesta ovat vastanneet lukuisat ministeriöt. Yksityisen sektorin puolella yhteistyökumppaneita ovat olleet muun muassa Vakuutusyhtiöiden keskusliitto, Keskuskauppakamari, Kaupan keskusliitto, Suomen yrittäjät ja Teollisuuden ja Työnantajien Keskusliitto.

Yhteistyön tavoite on haastava: rikosten vähentäminen ja turvallisuuden lisääminen. Ensisijaisesti tavoitteena on rikosten ehkäiseminen.

Ohjelman painopiste on paikallisessa rikoksentorjunnassa. Kaikkiin kuntiin on ollut tarkoitus laatia rikoksentorjuntaohjelmat, joiden yhtenä tavoitteena on ollut lisätä myös viranomaisten ja elinkeinoelämän paikallista yhteistyötä.

Ohjelmassa todetaan elinkeinoelämällä olevan suuren intressin ja vastuun yrityksiin,

Yritysten on syytä tarttua ojennettuun yhteistyön käteen. Siitä olisi hyötyä koko elinkeinoelämälle turvallisempuna yhteiskuntana ja toimintaympäristönä.

niiden omaisuuteen ja henkilökuntaan sekä kaupallisiin järjestelmiin kohdistuvien riskosten ehkäisyssä.

Elinkeinoelämän toivotaan osallistuvan yrityksiin ja henkilökuntaan sekä kaupallisiin järjestelmiin kohdistuvan rikollisuuden ehkäisyyn vaikuttamalla tilanteisiin ja olosuhteisiin, ja siten vaikeuttaa rikoksen tekemistä. Rikoksenteon kannattavuutta tulisi vähentää ja kiinnijäämisriskiä lisätä. Yritysten on pyrittävä vaikuttamaan siihen, etteivät tuotetut tavarat ja palvelut loisi houkuttelevia rikostilaisuuksia.

Oikeusministeriön seurantaraportin mukaan kunnat ovat todenneet yhteistyön elinkeinoelämän kanssa selvästi parantuneen. Elinkeinoelämän rooli ei ole kuitenkaan tullut kovin voimakkaasti esille paikallisissa rikosentorjuntastrategioiden valmisteluryhmissä eikä elinkeinoelämälle ole juurikaan annettu vastuuta paikallisissa strategioissa. Tässä mielessä yhteistyö on raportin mukaan vasta aluillaan.

Raportin perusteella näyttää siltä, että ohjelman vaikutus paikallistason rikollisuusongelmiin – saati tavoitteen saamiseen vähentää rikoksia – ei ole vielä kovin merkittävä. Ongelmana vaikuttaa olevan vaikeus saada liikkeelle operatiivisia paikallisia hankkeita – myös yrittäjien kanssa.

Syynä yritys yhteistyön vähäisyyteen saattaa olla paikallisen, elinkeinotoimintaa edustavan kumppanin puut-

tuminen. Joissakin kaupungeissa sellaisena on toiminut paikallinen kauppakamari.

Selityksiä yksittäisten yritysten vähäiseen osallistumiseen saattaa olla muitakin: paikallisten rikosentorjuntahankkeiden kontaktit yrityksiin ovat riittämättömiä; hankkeen konkreettisista hyödyistä ei ole keskusteltu tarpeeksi; osapuolten roolit ja sitä kautta myös odotukset ja tavoitteet eivät ole olleet selkeitä; jne.

Yritysten suora rahallinen tuki paikallisiin rikosentorjuntahankkeisiin ei ole suinkaan ainoa tai edes välttämätön tuloksellisen yhteistyön tae.

Tätä tärkeämpiä elementtejä voisivat olla esimerkiksi: yritysten asiantuntija-apu ja muu tuki lainvalvontaviranomaisille, lakien ja eettisten periaatteiden noudattaminen omassa toiminnassa, henkilökunnan tekemien rikosten torjunta, yritykseen itseensä kohdistuvien riskosten torjunta, tuotteisiin kohdistuvien rikosten ja väärinkäytösten ehkäisy, palveluiden väärinkäytön ehkäisy ja vihdoin yritykseen liittymättömän rikollisuuden torjunta (esimerkiksi tukemalla vankilasta vapautuvia).

LAADUKKAAMPAAN YHTEISTYÖHÖN

Vaikka käytännön toimia onkin tehty, yritysten rikosentorjunta ei ole vielä tyydyttävällä tasolla – edes liiketoiminnalliselta kannalta. Mikään yritys ei voi menestyksellisesti toimia rikosentorjunnassa

yksin. Sen vuoksi tarvitaan tiiviimpää yritysten keskinäistä sekä yrityksiä edustavien järjestöjen ja yhteistyöelinten välistä yhteistyötä.

Kansallisen rikosentorjunnan tavoitteet ovat selkeitä: rikollisuutta – niin tavanomaista, kuin talousrikoksiäkin – on vähennettävä. Tavoitteen saavuttaminen edellyttää kaikkien yhteiskunnan osapuolten panostusta. Poliittisista kannanotoista huolimatta näyttää siltä, ettei julkinen sektori suhtaudu käytännössä yksityisen sektorin osuuteen tarpeeksi vakavasti. Yritykset eivät myöskään ole vielä riittävästi mieltäneet rikosentorjunnan merkitystä ja siihen liittyvän yhteistyön hyötyjä.

On ymmärrettävää, että yksityiset yritykset voivat olla passiivisia sellaisiin yhteistyöhankkeisiin, joista ei ole kohtuullisellakaan aikajännteellä nähtävissä konkreettisia tuloksia. Tulokseton yhteistyö merkitsee vain kuluja. Toisaalta tuloksia aikaansaavan konkretian voi yleensä määritellä vain yritys itse. Siitä syystä paikallisten hankkeiden vetäjien olisi hyvä mieltää tämä näkökulma. Toisaalta yritysten edustajien on nähtävä yhteistyön hyödyt viivan alle tuijottamista laajemmin.

Tarvitaan kokonaisstrategia yksityisen sektorin roolista rikosentorjunnassa. On luotava yhteisesti hyväksytyt tunnusluvut, joilla ennalta estävän työn tehokkuutta yksityisellä sektorilla seurataan.

On löydettävä valtakunnalliset, alueelliset ja paikalliset rakenteet ja yhteistyömuodot, joilla vaikuttavuus luodaan.

Erittäin tärkeää on, että yritykset ja niiden etujärjestöt aktivoituvat nykyistä enemmän. Nyt on ainutlaatuinen tilaisuus hyödyntää poliittisen tahtotilan ja talousrikosentorjunnan sekä kansallisen rikosentorjuntahankkeiden liikevoima yhteisen rikosentorjuntahyödyn aikaansaamiseksi.

Yritysten on syytä tarttua ojennettuun yhteistyön käteen. Siitä ei olisi hyötyä pelkästään mukana oleville yrityksille, vaan elinkeinoelämälle kokonaisuudessaan turvallisempuna yhteiskuntana ja toimintaympäristönä. Kysymys on kilpailuedun rakentamisesta myös kansainvälisesti. ■

OTK Erkki Hämäläinen toimii Aon Finland Oy:ssä johtajana vastuualueenaan yritysturvallisuus.

Kirjoittaja on kerännyt artikkeleita varten erityyppistä yritysten rikosentorjuntavastuuta, rikosentorjuntayhteistyötä ja rikosvahinkoja koskevaa suomalaista ja ulkomaista tutkimusta. Lähdeluettelon saa toimituksesta haaste@om.fi

Vankilukujen mysteerit

Vankeinhoitoviranomaisten kuuli 1990-luvulla vuosittain esittävän ennustuksen siitä, miten Suomen vankiluvut kääntyvät nousuun todennäköisesti jo ensi vuonna. Näin ei kuitenkaan käynyt, vaan luvut jatkoivat yllättävääkin laskua. Kun päivittäinen vankiluku sitten kääntyi vuonna 2000 nousuun, kävi kuin vanhassa sadussa. "Susi tuli", eikä kukaan uskonut. Yhtäkkiä meillä on lähes 1000 vankia enemmän ja monet laitokset suurissa vaikeuksissa. Vankimäärien ennustaminen näyttää olevan vaikeaa.

Kun vankilukuja vertaillaan mm. kansainvälisellä tasolla, on ensin päästävä sopimukseen siitä, ketkä ovat vankeja. Aina tämä ei ole kovin selvää. Jossain maassa poliisilla saattaa olla laajat valtuudet pidättää henkilöitä jopa kuukausien ajaksi. Pitäisikö heidät laskea vankilukuihin? Yhdysvalloissa vankimääriin lasketaan usein vain osavaltioiden ja liittovaltion vankiloissa olevat (1 400 000), jolloin paikallisevankiloissa (jail) olevat tutkintavangit ja alle yhden vuoden tuomiota suorittavat jäävät pois. Heitä on kuitenkin lähes 700 000. Myös tulkinta erilaisten suljettujen nuorisonhuoltolaitosten kohdalla voi olla vaikeaa.

Vankilukuja on myös useita. Voimme tarkastella vankilaan vuosittain saapuvien määrää tai sieltä vapautuvien määrää. Vankien päivittäistä sisällä olevien määrää voidaan tarkastella joko poikkeikkaustietona jonain päivänä tai sitten

vuosittaisena keskiarvona. Jälkimmäinen on usein käytetty ja sinänsä perusteltu. Tosin sekään ei anna aina hyvää kuvaa siitä, kuinka suuri osa jostain peruspopulaatiosta, esimerkiksi maan väestöstä, käy vankilassa.

Vankilukuihin liittyvässä kirjallisuudessa ja keskustelussa on usein viitattu sekä USA:n että Suomen vankilukujen kehitykseen. Ne ovatkin mielenkiintoisia. Seuraavassa on maiden vankien määrät 100 000 asukasta kohden kolmena ajankohtana

	Suomi	USA
1946	240	95
1970	115	90
2002	70	702

Suomen päivittäinen vankiluku oli vielä 1940-luvun lopulla lähes kolme kertaa suurempi kuin Yhdysvalloissa ja vielä

1970-luvun alussa meillä oli suhteellisesti enemmän vankeja. Mutta 1970-luvun puolenvälin jälkeen kehityssuunnat erkanivat jyrkästi.

Tutkijoiden piirissä USA:n kehityksestä on paljon keskusteltu, vaikei yksimielisyyttä kehityksen syistä olekaan aina löydetty. Professori **Alfred Blumstein** on esittänyt, miten Yhdysvalloissa ryöstö- ja henkirikosten taso pysyi varsin tasaisena vuosina 1970–1995, kääntyi sen jälkeen laskuun, mutta samaan aikaan vankien määrä on moninkertaistunut. Rikollisuuden sisällä tapahtui 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa ikäryhmittäistä voimakasta muutosta. Merkittävin niistä oli nuorten, noin 18-vuotiaiden tekemien henkirikosten räjähdysmäinen kasvu tuolloin. Yksi kehityksen taustatekijöitä on siirtyminen marihuanasta crackiin. Illegaalit crack-markkinat johtivat nuorten yhä lisääntyvään aseistautumiseen, mikä toi mukanaan tappavan

Yhdyskuntaseuraamusten käyttöönotto voi jopa nostaa vankien määriä, vaikka itse tavoite on ollut täysin päinvastainen.

väkivallan. Koska crack oli ensisijaisesti köyhien mustien huume (kokaiini valkoisen keskiluokan), kohdistui myös kriminaalipoliittinen kontrolli tällöin nuoriin mustiin miehiin, jopa lapsiin.

Muutokset rikosten "laadussa" saivat aikaan yhä lisääntyvää rikollisuuden pelkoa. Osavaltioiden poliitikot säätivät ankaria rikoslakeja, joissa oikeusistuinten harkintamahdollisuudet rajattiin minimiin (mandatory sentence). David Rothman on yllättäen syyttänyt kehityksestä liberaaleja uudistajia, jotka nostivat aikoinaan vaatimuksen valtakunnallisista tuomitsemisohjeista ja -taulukoisista. Kun ne saatiin, osavaltioiden parlamenteissa oli helppoa ryhtyä huutokauppamaan niiden asteikkoja yhä ylemmäs. Näin sitten esimerkiksi suhteellisen vaarattomasta ryöstöstä voitiin tuomita 30 vuotta vankeutta ilman ehdonalaismahdollisuutta. Onkin sanottu, että "tie kriminaalipoliittiseen helvettiin on kivetty hyvillä aikomuksilla".

Painetta vankilukujen kasvuun on Yhdysvalloissa ollut kuitenkin aiemminkin. Blumsteinin mukaan vuosina 1920–70 asia kuitenkin pystyttiin hoitamaan "managementilla". Käytössä oli hyvin laajasti ei-määräaikaiset tuomiot. Kun vankilat alkoivat täyttyä, tilaa tehtiin toteamalla, että vangit olivatkin jo "kuntoutuneet" ja heidät voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen. Nyt kun käytössä on "ehdottoman ehdottomat" tuomiot, tätä mahdollisuutta ei ole. Yhdysvaltojen kehitys todistaa myös sen, miten löyhä itse rikollisuuskehityksen ja vankilukujen yhteys on.

Sodan ja erityisesti 1970-luvun jälkeen tapahtunut vankilukujen lasku Suomessa oli tietenkin yhteydessä yhteiskuntamme nykyaikaistumiseen. Päinvastoin kuin "agraarisessa ja itäeurooppalaisessa" Suomessa, ei "modernissa ja

länsieurooppalaisessa" Suomessa enää ollut tarpeellista rangaista pikkuvarkaita pitkillä vankeustuomioilla tai laittaa aivan kaikkia rattijuoppoja vankilaan. Uskon, että kehitys olisi kulkenut näin siitä riippumatta, kuka oli kriminaalipoliittisen eliitin johdossa.

Vaikka Suomen vankimäärien kasvu tulikin jossain määrin yllätyksenä 2000-luvulla, viitteitä kehityksen suunnasta oli toki olemassa. Itse kirjoitin esimerkiksi vuonna 1997:

"Suomen vankiluku on voimakkaassa nousussa! Ei yleensä, senhän me kaikki olemme lehdistä lukeneet, mutta seuraavien vankiryhmien kohdalla: väkivaltarikoksesta tuomitut, huumerikoksesta tuomitut, naisvangit, pitkäaikaisvangit, elinkautisvangit. Tärkeää on huomata, että näiden ryhmien määrä vankiloissa kasvaa absoluuttisestikin, ei vain suhteessa kokonaisvankilukuun."

Erikoista siten oli, että samaan aikaan kun maamme vankiluku vielä kokonaisuutena laski, sen sisällä keskeisissä vankiryhmissä tapahtui selkeää kasvua. Vankipopulaation kehityksen sisällä oli siten vastakkaisia tendenssejä. Yhdyskuntapalvelujen käyttöönotolla ja laajenemisella lienee tärkeä osansa tässä kehityksessä. Vankilukujen kehitystä tutkineet kriminologit ovat sitä mieltä, että eniten vankien määrään vaikuttaa käytännössä vankeudessa oltu aika. Vankilaan tulijoidenkin määrällä on merkitystä, mutta edellinen on tärkeämpi. Suurten vankilukujen maissa on poikkeuksetta erityisen pitkät tuomiot ja ehdonalaiseen vapauteen pääseminen vaikeaa tai olematonta.

Suomen vuosien 2000–2003 kehityksen kannalta olisikin tärkeää tutkia, onko meilläkin vankimäärien kasvun taustalla osittain edellä mainitut "hyvät aiomukset". Sveitsiläis-amerikkalainen tutkija

André Kuhn on korostanut sitä, että tärkein tekijä pyrittäessä vähentämään vankilukuja on eittämättä pitkien tuomioiden lyhentäminen tavalla tai toisella. Mutta tämä onkin vaikeaa ja siihen liittyy mielenkiintoinen kehitystrendi. Sitä voidaan kutsua bifurkaatio-efektiksi (bifurkaatio so. haaraantuminen, jakaantuminen kahteen).

Useissa maissa, myös Suomessa, on laajasti otettu käyttöön uusia yhdyskuntaseuraamuksia, joiden tavoitteena ainakin osittain on vankilukujen alentaminen. Näitä käytetään erityisesti vähäisempiin rikoksiin syyllistyneiden kohdalla. Samaan aikaan muille rikoksentekeijöille annetaankin tietoisesti tai tiedostamatta yhä pidempiä vankilatuomioita. Tällöin entisaikojen lyhyistä vankeustuomioista, jotka eivät kovin paljoa kasvataneet päivittäistä vankilukua, luovutaankin kokonaan ja tuomioiden pituudet alkavat systemaattisesti kasvaa. Yhdyskuntaseuraamusten käyttöönotto voi siten jopa nostaa vankien määriä, vaikka itse tavoite on ollut täysin päinvastainen. Näin on ilmiselvästi käynyt Kuhnin mukaan mm. Saksassa.

Kuvaava esimerkki vankilukujen problematiikasta Suomen osalta on, että elinkautisvankien määrän kasvu päivittäisestä 30:sta lähes 100:aan, ei ole johtunut "elinkautisrikosten" eli murhien määrän kasvusta, vaan oikeus- ja terveydenhuoltoviranomaisten muutuneesta tulkinnasta murhien "laadun" suhteen. ■

■ M A T T I T O L V A N E N

Kirjoittaja on rikos- ja prosessioikeuden professori (ma) Joensuu yliopistossa ja rikosseuraamusalan neuvottelukunnan varapuheenjohtaja.

Onko vankimäärän kasvulle vaihtoehtoja?

Vankiluku on ollut viime vuosina hienoisessa kasvussa. Tämä kehitys on saanut aikaan huolestuttavaa keskustelua siitä, onko Suomi seuraamassa vankiloiden kansoittamisessa Yhdysvaltain ja Englannin esimerkkiä. Mainituissa maissa vankiluku on kohonnut dramaattisesti viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana, ja vankimäärä näyttää kasvaneen senkin jälkeen, kun tilastoitu rikollisuus on kääntynyt laskuun 1990-luvun lopulla.

Yritän tässä hahmottaa vastausta kysymykseen, onko vankien määrän lisäys väistämätöntä myös Suomessa. Etsin vastausta kysymykseen tarkastelemalla ensin lyhyesti syitä, joiden on katsottu johtaneen vankien määrän kasvuun Yhdysvalloissa ja Englannissa. Sen jälkeen pohdin, onko yhteiskunnallinen kehitys ja kontrollipolitiikan orientaatio Suomessa kuitenkin siinä määrin näistä vertailumaista poikkeava, ettei ole perusteita uskoa vankimäärän Suomessa kasvavan suorastaan luonnonlain voimalla.

Rikollisuus lisääntyi 1900-luvulla kaikissa länsimaissa moninkertaisesti. Kasvu johti Yhdysvalloissa ja Englannissa

noudatetun rehabilitaatio-ideologian kriisiin. Hoitoideologiaa arvosteltiin kahdelta taholta ja kahdesta toisilleen jokseenkin vastakkaisesta näkökulmasta. Kriittisen kriminologian edustajat vaativat luopumista koko rangaistusjärjestelmästä, joka on tehoton konfliktien ratkaisussa mutta tuottaa suurta kärsimystä sen kanssa tekemiseen joutuneille, niin uhreille kuin tekijöillekin. Kovan linjan kriminaalipoliitikot puolestaan kritisoivat hoitoa korostavaa kriminaalipolitiikkaa siitä, ettei se ottanut rikosten ennalta ehkäisyä riittävän vakavasti. Tehostaminen merkitsi tästä suunnasta tarkasteltuna rangaistusten tuntuva koventamista.

Käytännön kriminaalipolitiikassa päätöksentekijät omaksuivat lähinnä järjestelmän tehostamista ja sanktioita korostavan linjan. Kehitys johti parannusajatukselta kosta, vaarattomaksi tekemistä ja riskin hallintaa korostavaan kontrollipolitiikkaan. Hoidon ja integraation sijasta korostuvat nyt näyttävät rankaisulliset toimet. Politisoituneen ja populismin taipuvaisen kriminaalipolitiikan käyttövoimana ovat rikollisuuden pelko, uhrin aseman korostaminen, vastakkainasettelu tekijän ja uhrin oikeuksien välillä ja suojelun ajatus. Rikollisuutta pidetään yhteis-

kuntaan kuuluvana ilmiönä, jota yrittään hallita nollatoleranssilla, tilannetorjunnalla, rikosentorjuntaohjelmilla, kontrollin privatisoimisella ja riskialttiisiin tekijöihin, urarikollisiin ja uhriksi joutumisen vaarassa oleviin suunnatuilla toimilla.

Yhdysvalloissa ja Englannissa kriminaalipolitiikassa on luovuttu hyvinvointi-ideologiaan tukeutuvasta rikosentekijän sosiaalistamisesta, ja rikosentekijöitä pidetään lähinnä yhteiskunnan vihollisina, jotka on eristettävä vankilaan tai tehtävä muutoin vaarattomiksi. Ankaroituvat toimet kohdistuvat etupäässä niihin, jotka ovat jääneet hyvinvointivaltion purkamisessa heikoille eli työttömiin, alkoholin tai muiden huumeiden väärinkäyttäjiin, etnisiin vähemmistöihin sekä yhteiskunnasta muutoin syrjäytyneisiin. Kehityksen taustalla ovat olleet yhteiskunnan muutokset, jotka ovat johtaneet rikostilaisuuksien lisääntymiseen ja toisaalta perinteisen lähikontrollin romahdukseen. Lähikontrollin väheneminen saattaa tuntua yksilötasolla jopa vapauttavalta, mutta se aiheuttaa pulmia laajemmalla katsannolla.

Oikeuslaitoksen puolella avainsanoja ovat ammattimaistuminen, rationalisointi, kaupallistuminen, tulosoikeus,

Kehitystä Suomessa pehmentävät kuitenkin useat tekijät. Kriminaalipolitiikka on ollut moniarvoista ja ennaltaestävyyttä korostavaa.

menettelyn tehostaminen ja yksinkertaistaminen. Tuomioistuinten tapauskohtaista harkintavaltaa on systemaattisesti vähennetty mm. säätämällä vähimmäisrangaistuksia ja rajoittamalla mahdollisuutta määrätä vankilan sijasta muita seuraamuksia. Sosiaalisen ja oikeudenmukaisuutta korostavan argumentaation sijaan ovat tulleet taloudelliset arvot. Myös kriminologisen tutkimuksen on väitetty mukautuneen tähän uudelleen muotoiltuun kriminaalipolitiikan ohjelmajulistukseen siten, että tutkimus suuntautuu aiempaa leimallisemmin rangaistusten ennalta ehkäisevän vaikutuksen parantamiseen.

Edellä olevasta havaitsemme muun ohessa, että uudistuksia tulee vaatia varovaisesti ja epärealistisia päämääriä välttämällä. Muutoin järjestelmän aiheellisenkin kritiikki saattaa johtaa täysin päinvastaiseen lopputulokseen kuin kriitikot ovat halunneet.

En voi kiistää sitä, että jotkin edellä kuvatuista kehityspiirteistä ovat nähtävissä myös Suomessa. Rikollisuus, erityisesti ammattimainen rikollisuus ja huumoririkollisuus, on ollut kasvussa, epävirallinen kontrolli on vähentynyt, riskien hallinta on tullut olennaiseksi osaksi rikoksantorjuntaa, rangaistussäännöksiä ja käytäntöäkin on ankaroitettu, uusia tekoja on kriminalisoitu, nollatoleranssia vaadittu ja poliisien valtuuksia puuttua ihmisten perusoikeuksiin lisätty. Paineita linjan kiristämiseen tulee myös rikosnormien kansainvälisestä harmonisoinnista.

Kehitystä Suomessa pehmentävät kuitenkin useat tekijät. Kriminaalipolitiikka on ollut Suomessa moniarvoista ja ennaltaestävyyttä korostavaa eikä

rehabilitaatio-ideologiaa ole missään vaiheessa omaksuttu pääasialliseksi kriminaalipolitiikan linjaksi. Meillä on korostettu maltillisesti rikollisuudesta johtuvien haittojen minimoimista ja oikeudenmukaista jakoa. Rangaistusjärjestelmä on ollut selkeä, yhdenvertaisuutta ja oikeudenmukaisuutta korostava. Rikosten ennakkotorjunta ja rikostilaisuuksien vähentäminen on ollut vaikeuksista tähän ajatteluun sovitettavissa. Ennakkotorjunnassa on korostettu moniammatillista yhteistyötä, jossa mukana ovat poliisin lisäksi muun muassa kouluviranomaiset, nuorisotoimi ja sosiaalitoimi.

Kriminaalipolitiikka on perustunut laajasti otettuna tutkimukseen ja eri vaihtoehtojen järkipäiseen punnintaan, eikä kriminaalipolitiikkaa ole otettu populistisesti vaalitaistelujen käyttövoimaksi. Pääpaino on ollut yleisestä vyydydestä, yhdenvertaisuudesta ja rationaalisuudesta sekä viimeisen kymmenen vuoden aikana enenevästi perusoikeuksien korostamisesta.

Suomessa ei ole luovuttu hyvinvointivaltion ideologiasta, vaikka tiettyjä etuuksia on ollut pakko karsia. Seuraamusjärjestelmässä ei ole luovuttu tekijää integroivista seuraamuksista, vaan niiden käyttöä (yhdyskuntapalvelu ja nuorisorangaistus) on päinvastoin pyritty lisäämään ja uusia tekijän sosiaalistamiseen pyrkiviä seuraamuksia haetaan jatkuvasti. Hoidon sijoittamisessa rikosoikeuden järjestelmään on kuitenkin omat ongelmansa. Voidaan kysyä, eikö hoitoa tarvitsevat tulisi suunnata saamaan hoitoa terveydenhuoltojärjestelmän puitteissa sen sijaan, että heitä rangaistaan hoitoon määräämällä.

Rangaistusten täytäntöönpanossa tavoitteena on se, että seuraamukset eivät saisi ainakaan lisätä rikoksen uusimisen riskiä. Vankimäärän kasvu näyt-

täisi johtuvan lähinnä rikollisuuden ammattimaistumisesta ja kansainvälistymisestä, rangaistuskäytännön ankaroitumisesta huumausainerikoksissa ja yhdyskuntapalveluun soveltumattomien rikoksen uusijoiden sekä sakon muuntorangaistusta suorittavien määrän kasvusta. Toisaalta on todettava, ettei rikollisuus ole ainakaan tilastojen mukaan viime vuosina enää lisääntynyt.

Kaiken kaikkiaan uskaltaisin kuitenkin väittää Suomessa omaksutun ja edelleen vallalla olevan oikeudenmukaisen, humanin ja rationaalisen kriminaalipolitiikan olevan paras tae siitä, ettei vankilaan eristämisestä tule Yhdysvaltojen tapaan kriminaalipolitiikan johtotähteä. Tavoitteena olkoon perusoikeuslähtöinen kriminaalipolitiikka, jossa kriminalisoinnit ankkuroidaan perusoikeuksista johdettavien oikeushyvien suojeluun, rikosoikeuden käytön viimeisjaisuusperiaate otetaan todesta, kriminalisointien haitat ja hyödyt selvitetään, paternalistisia kriminalisointeja vältetään, syyllisyydestä riippumaton rangaistusvastuu torjutaan ja laillisuusperiaatteesta ei tingitä. ■

Kidutuksen vastainen komitea tarkastuskäynnillä

Eurooppalainen komitea kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi (CPT) vieraili Suomessa syyskuussa. Komitea kävi kahdeksalla poliisilaitoksella, rajanylityspaikalla ja ulkomaalaisten säilöönottoyksikössä Helsingissä, kolmessa vankilassa sekä yhdessä psykiatrisessa sairaalassa. CPT:n tehtävänä on tarkastaa vapautensa menettäneiden henkilöiden kohtelua. Se tekee säännöllisiä tarkastuksia yleissopimuksen ratifioineisiin valtioihin kolmen–viiden vuoden välein. Lisäksi komitea tekee muita tarkastuskäyntejä tarpeen mukaan.

Kyseessä oli kolmas määräaikainen tarkastuskäynti Suomeen. Aikaisemmat vierailut tehtiin vuosina 1992 ja 1998. Vierailunsa päätteeksi CPT:n valtuuskunta kertoi Suomen viranomaiselle alustavia havaintoja tarkastuksestaan.

Komitean tietoon ei tullut väitteitä vapautensa menettäneiden henkilöiden huonosta kohtelusta, mutta se havaitsi kuitenkin myös kehittämistarpeita heidän kohtelussaan. CPT:n valtuuskunta löysi Suomesta myös kiitoksen aiheita, joita olivat esimerkiksi henkilökunnan ja vankien hyvät suhteet joissakin vankiloissa sekä olosuhteet ja hoidon laatu Niuvanniemen sairaalassa.

TUTKINTAVANKEJA JA ULKOMAA-LAISIA EDELLEEN POLIISIN TILOISSA

Poliisilaitoksilla vieraillessaan CPT havaitsi, että tutkintavankeja säilytetään poliisin tiloissa usein pitkiäkin aikoja. CPT on huomauttanut samasta asiasta molemmissa aikaisemmissa raporteissaan. Tutkintavankeja ei periaatteessa saisi säilyttää poliisilaitoksissa, koska tällainen käytäntö pitää sisällään harkittavallan väärinkäytön vaaran. Poliisilaitok-

silla ei komitean mielestä pystytä järjestämään tutkintavangeille riittävästi toimintaa sellin ulkopuolella. Komitea korosti, että lainsäädännön muutokset, joilla on tarkoitus vähentää tutkintavankien määrää poliisilaitoksilla, tulisi saattaa mahdollisimman pian voimaan. Se moitti myös aineellisia olosuhteita joillakin poliisilaitoksilla.

Ulkomaalaisten säilöönottoyksikön perustamista Katajanokalle CPT piti hyvänä, mutta yksikössä on kuitenkin riittämättömät ulkoilolosuhteet ja terveydenhuolto. Komitea toivoi, että puutteet korjataan, kun yksikkö lähiaikoina muuttaa uusiin tiloihin.

CPT:n valtuuskunta havaitsi, että ulkomaalaislainsäädännön perusteella vapautensa menettäneitä henkilöitä säilytetään edelleen poliisin tiloissa Helsingin ulkopuolella. Vaikka säilytys ei kestä yleensä kuin muutamia päiviä, poliisilaitokset eivät komitean mielestä periaatteessa sovi ulkomaalaisten säilytykseen. Komitea kiinnitti huomiota myös voimakeinojen käyttöön karkotustilanteissa. Sen tietoon tarkastuksella tuli yksittäisen perheen karkotusta koskeva tapaus, jossa perheenjäsenille oli annettu rauhoittavia ja neuroleptisiä lääkkeitä vastoin karkotettavien tahtoa. Asiasta nousi julkisuudessa huomattava kohu, joka johti tapauksen asianmukaisuuden selvittämiseen sekä sosiaali- ja terveysministeriössä että sisäasiainministeriössä.

VANKIEN VÄLISEEN VÄKIVALTAA ON PUUTUTTAVA

CPT totesi, että suhteet henkilökunnan ja vankien välillä näyttävät yleensä toimivan ilman jännitteitä sen tarkastamisessa Kuopion, Lounais-Suomen (entinen Turun

tutkintavankila) ja Sukevan vankiloissa.

Komitea kiinnitti huomiota oman turvallisuutensa vuoksi eristykseen hakeutuvien suhteellisen suureen määrään Sukevan ja Lounais-Suomen vankiloissa. Ongelmaan tulisi puuttua päättäväisesti ja tehokkaasti. Kuopion vankilassa sen sijaan vain pieni osa vangeista on eristettynä omasta pyynnöstään. Valtuuskunta arvioi tämän johtuvan siitä, että uhkailua ja väkivaltaa valvotaan Kuopion vankilassa aktiivisesti.

YLIASUTUS JA PALJUSELLIT ONGELMANA

Komitea totesi, että Kuopion vankilassa ja entisessä Turun tutkintavankilassa on liikaa vankeja. Sen mielestä kahden vangin asuttaminen yhden hengen sellissä oli niiden kokoon nähden (7–8 m²) liikaa. Valtuuskunta kiinnitti huomiota myös siihen, että tyhjennettävien paljujen käyttö jatkuu. Saniteettitilojen puutteesta olivat valittaneet lähes kaikki vangit Kuopion vankilan suljetuilla osastoilla ja Turun vankilassa. Komitea korosti, että on välttämätöntä järjestää kaikille vangeille vaivaton pääsy käymälätiloihin kaikkina vuorokaudenaikoina.

Sukevan vankilan tilat CPT totesi korkealaatuisiksi, varsinkin laitoksen äskettäin korjatut osat. Päärakennukseen rakennetut pienet asumisyksiköt tekivät erityisesti vaikutuksen.

Kuopion vankilassa valtuuskunta piti erittäin hyvänä, että huomattava osa vangeista oli mukana järjestetyssä toiminnassa. Sukevan vankilassa ja entisessä Turun tutkintavankilassa tilanne nähtiin huonompana. Niissä suuri osa vangeista vietti sellissään jopa 23 tuntia vuorokaudessa.

Päihteettömien yksiköiden perustami-

CPT:n komitean tietoon ei tullut väitteitä vapautensa menettäneiden henkilöiden huonosta kohtelusta, mutta se havaitsi kuitenkin myös kehittämistarpeita.

sella Sukevan vankilaan ja entiseen Turun tutkintavankilaan CPT totesi olevan tärkeä osa laitosten pyrkimyksissä vaikuttaa vankien suureen alkoholi- ja huumeaineriippuvuuteen. Se katsoi kuitenkin, että oli nähtävissä selvä tarve tehdä huume-neuvonta- ja kuntoutuspalvelut helpommin ja laajemmin saataviksi.

Lääkäripalveluja olisi lisättävä kaikissa tarkastetuissa vankiloissa. Lääkärille pääsy oli usein vaikeaa ja sairaanhoitaja joutui hoitamaan vaikeita tilanteita, mitä komitea ei pitänyt suotavana.

Kehuja komitealta herui vankiloiden valvottomiin vierailuihin tarkoitettuja tiloista, joita pidettiin korkealaatuisina ja miellyttävinä.

TOIMINTATERAPIAOHJELMAT TEKIVÄT VAIKUTUKSEN

Niuvanniemen sairaalassa CPT ei havainnut mitään, mikä viittaisi potilaiden huonoon kohteluun. Erityisesti toimintaterapiaohjelmat tekivät vaikutuksen. Suljettujen osastojen potilaita tulisi kuitenkin komitean mielestä entistä enemmän saada mukaan heidän kykyjään vastaaviin toimintoihin. Myös ulkoilumahdollisuuksia olisi parannettava. CPT pani merkille myös, että Niuvanniemen sairaalalla ei ollut sopivia tiloja sukulaisten

vierailuja varten ja totesi, että tämän puutteen korjaamiseen tulisi voimakkaasti pyrkiä.

Myönteistä palautetta CPT antoi Niuvanniemen sairaalan hiljattain laatimista yksityiskohtaisista toimintaohjeista, jotka koskevat potilaan itsemääräämiskeuden rajoituksia (esimerkiksi eristäminen ja fyysiset pakkokeinot).

TARKASTUSKERTOMUS VALMISTUU KEVÄÄLLÄ

CPT:n tarkastusryhmää Suomessa johti virolainen psykiatri Anders Lehtmets ja siihen kuuluivat liettualainen lääkäri Eugenijus Gefenas, norjalainen psykiatri Ingrid Lycke-Ellingsen, italialainen matemaatikko Mauro Palma sekä hollantilainen lakimies Pieter Reinhard Stoffelen. Ulkopuolisena asiantuntijana oli brittiläinen professori Andrew Rutherford. Komitean sihteerinä toimi lakimies Borys Wodz.

CPT laatii tarkastuskäynnistä kertomuksen, joka valmistuu vuoden 2004 keväällä. Noin puoli vuotta tämän jälkeen Suomen hallitus antaa raporttiin vastauksensa. Komitean raportti on luottamuksellinen ja se voidaan julkistaa ainoastaan kyseisen valtion suostumuksella. Kuten edellisilläkin kerroilla, Suo-

men on tarkoitus julkistaa sekä komitean tarkastuskertomus että siihen annetut vastineet.

CPT ilmoitti tarkastuskäyntinsä yhteydessä, että komitean raportissa tullaan puuttumaan edellä mainittujen asioiden lisäksi vankien kurinpitoprosessiin, tutkintavankien eristämiseen hallinnollisista syistä sekä muutoksenhaku- ja tarkastusjärjestelmien käyttöön. Kertomuksessa tullaan käsittelemään myös ulkomaalaisten säilöönottoyksikköön liittyviä asioita.

Komitea on tänä vuonna tehnyt tarkastuskäyntejä 17 maahan, joista seitsemän on ollut määräaikaista. Vuosittain komitea tekee tarkastuksia noin 18–20 maahan. Määräaikaista tarkastuskäyntejä komitea tekee tänä vuonna vielä Kroatiaan, Georgiaan ja Portugaliin.

Komitean työ perustuu Euroopan neuvoston yleissopimukseen kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi. Yleissopimuksen on tähän mennessä ratifioinut 44 Euroopan valtiota. Suomessa yleissopimus tuli voimaan vuonna 1991.

Tietoja CPT:n toiminnasta löytyy komitean verkkosivulla osoitteessa www.cpt.coe.int/en. Sivulla on julkaistu myös Suomen tarkastuskäynnin delegaation johtajan Anders Lehtmetsin komitean alustavat havainnot sisältävä puhe kokonaisuudessaan.

Kirjoittaja on lainsäädäntöneuvos OM:n rikminäalipoliittisella osastolla. Hän toimii myös Suomen hallituksen CPT:n yhteyshenkilönä.

Somalialaisnuorten tekemien rikosten ehkäisy Helsingin keskustassa

Keväällä 2003 alkoi keskustan poliisipiirissä huomiota herättää lukuisat kaduilla tapahtuneet rikokset, joihin saatiin kiinni ja voitiin epäillä somalialaisperäisten nuorten miesten syyllistyneen. Rikokset olivat pääasiassa ryöstöjä, varkauksia ja pahoinpitelyjä. Piirissä alettiin miettiä keinoja estää uusia ja toisaalta selvittää pimeitä rikoksia. Keinoina päätettiin kokeilla entistä ankarampaa rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käyttöä, tehostettua valvontaa sekä yhteistyötä sosiaaliviranomaisten ja somalilyhteisön kanssa.

TEHOSTETTU VALVONTA

Tehostettua valvontaa päätettiin suorittaa koululaisten viimeisten kesälomaviikonloppujen aikana, jolloin oli odotettavissa suuri määrä nuorisoa Helsingin keskustaan. Valvontaan varattiin noin 20 poliisimiestä, joista osa toimi siviiliasuissa. Valvontapaikat määriteltiin ennestään tapahtuneiden rikos- ja häiriöpaikkojen perusteella.

Valvonnan tarkoituksena oli ennalta estää rikoksia ja järjestyshäiriöitä puuttamalla kaikkeen sellaiseen toimintaan, joihin osalliset todennäköisesti aiheuttaisivat illan mittaan vakavia häiriöitä tai syyllistyisivät rikoksiin. Toisaalta tarkoituksena oli selvittää niitä lähiaikoina tapahtuneita rikoksia, joihin tekijää ei vielä oltu tunnistettu. Tätä toimintaa varten koottiin rikosilmoituksista etukäteen tuntomerkit niistä henkilöistä, joita koetettiin tavoittaa. Suuri osa tuntomerkeistä viittasi somalialkuperään, mutta joukossa oli myös muita.

Rikokset, joihin somalinuoret syyllistyivät olivat yleensä kadulla ja puistoissa tehtyjä varkauksia ja ryöstöjä. Varsin yleisiä olivat lompakon tai kännykän va-

rastamiset, joissa käytettiin väkivaltaa sen mukaan kun omaisuuden anastamiseen tarvittiin. Yleensä ryöstöihin syyllistyneet olivat aseistautuneet teräsein, vaikkei niitä yleensä käytetty.

Ensimmäisen valvontaiskun alku kuvaa hyvin kesän tapahtumien luonnetta: Kymmenen minuuttia partiointiin alkamisesta kaksi kiihtynyttä punkkarityttöä rientää poliisiauton luokse. He kertovat kahden somalipojan ja yhden suomalaistytön ryhmän rynnänneen suomalaisnuorten luo anastaen heidän alkoholi-juomansa ja roiskuttaen juomat heidän päälleen. Tästä välittömästi toisen ryhmän luokse, jonka nuoria tyttöjä pahoinpideltiin lyömällä ja vielä lopuksi ohiajavaa polkupyöräilijää potkittiin. Ilmoittajien antamien tuntomerkkien perusteella kolmikko saatiin pian kiinni.

Valvonnan seurauksena useita nuoria vietiin poliisiasemalle ja heidät valokuvattiin aikaisemmin tapahtuneiden rikosten selvittämiseksi. Häiriöitä aiheuttaneet joutuivat poliisilain perusteella viettämään yönsä putkassa ja rikoksiin syyllistyneet pidätettiin.

RIKOSPROSESSUAALISET PAKKOKEINOT

Valvontaiskuissa ilmeni, että somalinuoret suhtautuivat välinpitämättömästi ja vähätellen poliisin aikaisemmin käyttämiin pakkokeinoin. Yleensä rikosjutusta selvisi yhden yön kiinniotolla.

Jotkut somalinuorista, arviolta noin 20 henkilöä, olivat jääneet kiinni rikoksista useita kertoja aikaisemmin. Monella heistä oli takanaan rikosrekisteri. Piirin tutkinnanjohtajien kesken sovittiin epävirallisesti, että laillisten edellytysten täyttyessä rikoksista kiinnijääneitä esitettäisiin Helsingin käräjäoikeudessa

vangittavaksi rikollisen toiminnan jatkamisvaaran perusteella. Vähäisimmissä tapauksissa tutkinnanjohtaja määräisi rikokseen syyllistyneen matkustuskieltoon. Pakkokeinoja myös käytettiin. Muutamissa tapauksissa käräjäoikeus hylkäsi poliisin esittämän vangitsemisvaatimuksen kohtuuttomana.

YHTEISTYÖ SOSIAALIVIRANOMAISTEN JA SOMALITYHTEISÖN KANSSA

Alusta alkaen oli poliisille selvää, ettei hyvään lopputulokseen päästä yksinomaan poliisitoimenpitein. Kutsuttiin koolle Helsingin nuorisoesiintymiskeskusten työntekijöitä, sekä Helsingin sosiaaliviraston etninen (somalialais)työntekijä sekä somalialaisalkuperäisiä muita henkilöitä. Poliisi esitti, että täysi- että alaikäisiin rikoksentekijöihin pyrittäisiin vaikuttamaan myös somalilyhteisön omin epävirallisilla, kuitenkin laillisilla keinoilla. Poliisi lähti otaksumasta, että somalilyhteisön auktoriteeteilla on suurempi vaikutus omiinsa, kuin esimerkiksi kantaväestön keskuudessa on. Yhteen tapaamiseen saatiin mukaan somalien paikallinen hengellinen johtaja (imaami).

Kaikki yhteisissä tapaamisissa mukana olleet ryhmät suhtautuivat asiaan vakavasti ja halusivat vilpittömästi vaikuttaa tilanteeseen. Poliisi ilmoitti ankarasta linjastaan pakkokeinojen käytössä, eikä se aiheuttanut muissa kielteisiä reaktioita. Paikalla olleet somalialaisetkin hyväksyivät tiukan pakkokeinojen käytön.

Somalien tekemien rikosten motiiveiksi ilmeni mm. perhekontrollin väheneminen ja ristiriidat nuorten omaksuman valtakulttuurin ja somalikulttuurin välillä. Selväksi tuli myös se, että nuoret kokivat tekemänsä rikokset kannattaviksi.

Poliisi pyysi välittämään sanaa, että

RIIKKA KOSTIAINEN

Vankien vertaistuki aloittanut

rikostapahtumiin tullaan puuttumaan entistä ankarammin. Nuorisoasiankeskus järjesti kesän aikana nuorille useita erilaisia tapahtumia. Tällaisia olivat mm. kesäiset leiripäivät Helsingin saaristossa. Poliisin yhteistyötä sosiaalityöntekijöiden kanssa tiivistettiin. Kaikista rikostapahtumista pyrittiin informoimaan sosiaaliviranomaisia. Somalialaisyöntekijä välitti tietoja rikoksiin syyllistyneiden perheille ja tekoihin puututtiin yhteisön sisäisesti.

TOIMINNAN VAIKUTUKSET

Kevääseen ja kesään verrattuna alkusyksy on ollut varsin hiljaista. Satunnaisia somalien tekemiä rikoksia tulee esiin silloin tällöin. Tilastollista vertailua ei vielä ole suoritettu, mutta tuntuma kentälle osoittaa tilanteen rauhoittuneen toistaiseksi. Voitaneen pitää selvänä, että esitetynlaisilla paikallistoimenpiteillä pystytään ongelmia vähentämään.

Kirjoittaja on rikoskomisario Helsingin keskustan poliisipiirissä.

KRIS-Suomi avasi toimipisteen Helsingin Sörnaisissa lokakuussa. Yhdistys pyrkii auttamaan vankilassa olevien ja vapautuvia ihmisiä takaisin yhteiskuntaan. KRIS toimii vertaistukiperiaatteella. Emoyhdistys on Ruotsissa ja KRIS-Suomi toimii sen mallin mukaan.

– Tuemme vankia jo lusiensa aikana. Tulemme portille vastaan ja saatamme mukaan KRISin tiloihin ja toimintaan. Ainoa edellytys on oma motivaatio elämän laadun parantamiseksi. Lisäksi noudatamme nollatoleranssia. KRISin tiloissa vaatimuksena on raitis olotila, kertoo toimistonhoitaja **Hannu Kokko**.

Mauri Poikeljärvi kertoo, että yhdistyksen aktiivit ovat tehneet yksittäistä vankilatyötä jo useamman vuoden ajan, mutta nyt toiminta keskittyy toimiston kautta. Tarkoituksena on laajentaa toimintaa vähitellen koko maahan. Rikosseuraamusviraston tuki ollut todella tärkeää. Vapautuvien tukemiseksi käytännön elämässä on hankittu kanavia eri puolelle yhteiskuntaa.

Toiminnan käynnistämiseksi on ollut

Suomi-KRISissä toimivat **Matti Hytönen**, **Hannu Kokko**, **Katariina Pousi** ja **Mauri Poikeljärvi**.

aktiivisesti Ruotsin KRISin kansainvälinen koordinaattori **Peter Söderlund**. Toimintaa pyritään Suomen lisäksi käynnistämään myös Tanskassa. Hänen mukaansa tärkeintä ja samalla vaikeinta on saada viranomaisten luottamus – vasta sitten rahoituksen hankkiminen helpottuu. Ruotsissa KRIS toimii nykyään 25 paikkakunnalla. Tutkimusten mukaan vertaistuki on tärkeää uusintarikollisuuden ehkäisemisessä. Auttamalla toisia auttaa myös itseään, hän tiivistää.

Vangin sijoittamista kuntoutuslaitokseen arvioitu

Rikosseuraamusvirasto on arvioinut vuodesta 1999 käytössä ollutta mahdollisuutta sijoittaa vanki ulkopuoliseen päihdehoito- tai kuntoutuslaitokseen. Kokemukset ulkopuolisesta kuntoutuksesta ovat hyviä, koska vankilan ulkopuolelle sijoitetaan vain rikoksettomuuteen ja päihteettömyyteen motivoituneita vankeja, jotka ovat jo osallistuneet kuntoutukseen vankilassa. Rahoituksen epävarmuus kuitenkin haittaa toiminnan yleistymistä.

Vuonna 2002 ulkopuoliseen laitok-

seen oli sijoitettuna 43 vankia, joista lähes puolet päihdehuoltolaitoksissa. Sijoitusta on käytetty iältään, vankilakertaisuudeltaan ja tuomioiltaan hyvin erilaisen vankien kohdalla. Hoitoajat päihdehuoltolaitoksissa ovat olleet enimmäkseen muutaman kuukauden mittaisia.

Raportin mukaan vankien kotikunnat ovat yleensä olleet mukana hoidon suunnittelussa. Joka toisen päihdehoitolaityksessä olleen hoito jatkui vapautumisen jälkeen kotikunnan rahoituksella.

Vankien sijoitukset ulkopuolelle ovat

yleensä sujuneet hyvin ja yhteistyö vankiloitten ja kuntoutuslaitosten kesken on ollut sujuvaa.

Ulkopuolelle sijoitettujen vankien määrä on lisääntynyt jonkin verran toiminnan vakiintumisen myötä, mutta se on edelleen varsin vähäinen. Suurimpina syynä tähän ohjauksen ja seurantaryhmä näkee toiminnan rahoituksen epävarmuuden. Sijoitusprosessi on erittäin vaativa sekä henkilökunnalle että vangille, eikä siihen lähdetä, ellei olla varmoja sijoituksen toteutumisedellytyksistä.

Perheen sisäinen lähestymiskielto mahdolliseksi

Lähestymiskiellon määrääminen aiotaan tehdä mahdolliseksi myös silloin, kun kiellolla suojattava ja kieltoon määrättävä henkilö asuvat samassa asunnossa. Lähestymiskieltoa ei nykyisin voida määrätä, jos asianosaiset asuvat yhdessä.

Samassa yhteydessä rikoslain säännös toimenpiteistä luopumisesta pahoinpitelyssä eli ns. vakaan tahdon pykälä kumottaisiin. Sen mukaan syyttäjä voi jättää syytteen nostamatta silloin, kun rikoksen uhri sitä omasta vakaasta tahdostaan pyytää. Lakiesitys annettiin eduskunnalle marraskuussa.

Muutosten tavoitteena on tehostaa puuttumista perheväkivaltaan. Kun väkivallan tekijän paluu uhrin luokse estetäisiin perheen sisäisellä lähestymiskielolla, voitaisiin suojella uhria todennäköisiltä tulevilta väkivallanteoilta tehokkaasti ja nopeasti. Näin parannettaisiin myös perheväkivaltaa kokemaan joutuvien lasten asemaa.

Uusia säännöksiä perheen sisäisestä lähestymiskiellosta voitaisiin soveltaa myös silloin, kun henkilöt muun syyn kuin parisuhteen vuoksi asuvat yhdessä. Kielto olisi mahdollinen esimerkiksi silloin, kun vanhempi kohtaa väkivaltaa samassa asunnossa asuvan täysi-ikäisen lapsensa taholta.

Perheen sisäisen lähestymiskiellon määräämisen edellytykset olisivat tiukemmat kuin tavalliseen lähestymiskieltoon. Perheen sisäinen lähestymiskielto voitaisiin määrätä enintään kolmeksi kuukaudeksi. Voimassaolo tulisi harkita tapauskohtaisesti.

Jos kieltoon määrätty henkilö ei voisi järjestää itselleen tilapäistä majoitusta, sen järjestäminen jää viime kädessä kunnan vastuulle. Esityksen mukaan poliisin ja käräjäoikeuden olisi kiellon määräämisen yhteydessä tiedotettava mahdollista asuinpaikoista. Lähestymiskieltoon määrätty tulisi myös aktiivisesti tarjota tukitoimenpiteitä väkivallan

irtipääsemiseksi sekä tarvittaessa hoitoa. Vastaavasti poliisiin tulisi aktiivisesti tarjota perheväkivallan uhrille tietoa siitä, mistä hän voi saada apua ja tukea.

Uusissa säännöksissä korostettaisiin poliisin toimivaltaa määrätä väliaikainen lähestymiskielto. Toimivalta olisi sama riippumatta siitä, onko kysymys tavalliseksi kiellostä.

Pahoinpitelyn syyttämistä koskevan erityissäännöksen kumoamista perustellaan muun muassa sillä, että syyttäjän on käytännössä erittäin vaikea selvittää, onko uhri esittänyt pyynnön jättää syyte nostamatta vapaaehtoisesti ja ilman painostusta. Pyyntön ratkaiseva merkitys syytteen nostamatta jättämiseen on saattanut myös lisätä uhriin kohdistuvaa painostusta. Huolimatta säännöksen kumoamisesta syyttäjä voisi edelleen jättää pahoinpitelyn syyttämättä syyttämättäjättämistä koskevien yleisten säännösten perusteella.

Käräjäoikeuksiin ehdotetaan uutta kirjallista rikosprosessia

Käräjäoikeuksissa ehdotetaan otettavaksi käyttöön uusi kirjallinen rikosasioiden oikeudenkäyntimenettely. Siinä voitaisiin käsitellä tiettyjä syytetyn tunnustamia rikoksia. Uudessa menettelyssä ei järjestettäisi pääkäsittelyä tai muuta suullista istuntoa, vaan tuomari ratkaisisi asian kirjallisen aineiston perusteella. Asianosaisten ei tarvitsisi tulla oikeudenkäyntiin.

Uudistusta ehdottaa oikeusministeriön asettama rikosprosessin tarkistamistyöryhmä. Tavoitteena on tehostaa rikosasioiden käsittelyä mahdollistamalla nykyistä yksinkertaisempi menettelytapa selvissä rikosjutuissa. Samalla turvattaisiin syälliseksi epäillyn oikeus-

turva ja tuomiovallan säilyttäminen tuomioistuimissa.

Kirjallisen menettelyn käyttäminen tunnustetuissa rikoksissa edellyttäisi suostumusta sekä rikoksesta syytetyltä että mahdolliselta rikoksen uhrilta.

Uutta kirjallista menettelyä voitaisiin soveltaa sellaisiin rikoksiin, joiden enimmäisrangaistus on kaksi vuotta vankeutta. Menettely olisi siten mahdollinen lähes kaikissa tavallisissa ja lievissä rikoksissa. Esimerkiksi pahoinpitely, törkeä rattijuopumus, varkaus ja kavallus voitaisiin ratkaista kirjallisesti, jos menettelyyn vaadittavat muut edellytykset täyttyisivät. Kirjallisessa menettelyssä voitaisiin tuomita enintään vuo-

den pituinen vankeusrangaistus. Jos syytetty on teon tehdessään ollut alle 18-vuotias, juttua ei voitaisi käsitellä kirjallisessa menettelyssä.

Käräjäoikeuksissa ratkaistiin vuonna 2001 yhteensä lähes 70 000 rikosasiaa varsinaisessa oikeudenkäynnissä. Työryhmän arvion mukaan ehkä 30–40 prosenttia tällaisista rikosasioista voisi tulla uuden kirjallisen menettelyn piiriin. Erityisesti syyttäjien työmäärä vähenisi, kun suulliseen pääkäsittelyyn osallistuminen ja valmistautuminen jäisi pois.

Rikosprosessin tarkistamistyöryhmä ehdotti myös useita muita uudistuksia. Mietintö on oikeusministeriön verkkosivuilla osoitteessa www.om.fi/22592.htm

Alkoholin ja rikollisuuden yhteyksistä puhuttava EU:ssa

Tallinnassa järjestettiin joulukuun alussa rikoksentorjuntaseminaari, jossa käsiteltiin mm. Suomen ja Baltian maiden alkoholipolitiikkaa ja alkoholisdonnaista rikollisuutta.

Viron taloudellisen tutkimuskeskuksen johtaja **Marje Joosing** kritisoimaan poliitikkoja siitä, että nämä eivät ole kiinnostuneita alkoholin aiheuttamista ongelmista, vaan ajattelevat asiaa pelkästään talouden näkökulmasta. Kyselyn mukaan yli puolet virolaisista ei kannata maan liberaalia alkoholipolitiikkaa. Joosing toivoo, että alkoholin aiheuttamiin ongelmiin herättäisiin edes sitä kautta, että ymmärrettäisiin maan kilpailukyvyyn kärsivän siitä.

Virossa alkoholin kulutus on lähes kaksinkertaistunut vuodesta 1996 lähtien. Tällä hetkellä kulutus on 9,9 litraa absoluuttista alkoholia asukasta kohden vuodessa. Tästä turistien ostavat noin 0,6 litraa. Lisäksi laitonta alkoholia kulutetaan noin litra asukasta kohden. Kulutus painottuu väkeviin alkoholijuomiin ja olueeseen, jonka myynti on yli kaksinkertaistunut vuodesta 1996.

Liettuaassa alkoholin kokonaiskulutus on samaa tasoa (10,0 litraa vuonna 2002), mutta lisäys ei ole ollut niin rajua 1990-luvun lopulla. Liettuaassa alkoholipolitiikka perustuu mm. saatavuuden rajoittamiseen verottamisen kautta. Tavoitteena on edistää väestön terveyttä, kertoi johtaja **Andrejus Piliavecas** Liettuan rikoksentorjuntakeskuksesta. Latviasta ei ollut seminaarissa edustusta.

Projektiavustaja **Auli Sarvikivi** esitteli Suomen valtioneuvoston periaatepäätöstä alkoholipolitiikan linjauksista. Tavoitteena on vähentää lapsille ja perheiden hyvinvoinnille aiheuttuvia ongelmia ja alkoholin riskikäyttöä ja siitä aiheuttuvia haittoja sekä kääntää alkoholi-

lin kokonaiskulutus laskuun. Vuonna 2002 alkoholin kokonaiskulutus oli noin 9,3 litraa (mukana tilastoimaton kulutus). Parhaillaan valmistellaan alkoholi-ohjelmaa vuosille 2004–2007, johon yritetään saada paikalliset toimijat mukaan vapaaehtoisin kumppanuussopimuksin.

ALKOHOLILLA SELVÄ YHTEYS RIKOLLISUUSONGELMIIN

Neuvonantaja **Andri Ahven** Viron sisäministeriöstä kertoi alkoholisdonnaisesta rikollisuudesta. Vuonna 2001 esimerkiksi henkirikosten ja niiden yritysten tekijöistä 75 prosenttia oli alkoholin vaikutuksen alainen, raiskauksissa osuus oli 72 %, törkeissä pahoinpitelyissä 66 %, ryöstöissä 48 %, varkauksissa 22 %, moottoriajoneuvon luvattomassa käytössä 62 %, ilkeillä 57 % ja liikenne-rikoksissa 79 %. Maaseudulla rikoksia tehdään suhteellisesti enemmän juovuksissa kuin kaupungeissa.

Liettuaassa viime vuosina noin joka neljännessä rikoksessa tekijä on ollut alkoholin vaikutuksen alainen. Trendi on ollut lievästi nouseva 1990-luvun lopulta lähtien.

Suomen tietoja esitteli erikoistutkija **Reino Sirén** Oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta. Alkoholin vaikutuksen alaisten tekijöiden osuudet eri rikostyypeissä eivät juuri eroa Viron tilanteesta. Sirénin mukaan päihtymys nostaa todennäköisyyttä aggressiiviseen käyttäytymiseen ja rikolliseen toimintaan ja alkoholin liikakäyttö voi johtaa elämäntapaan, jossa todennäköisyys väkivaltaan ja muihin rikoksiin (sekä tekijänä että uhrina) on korkea.

Sirén arvioi vuosien 1950–2002 tilastollisen riippuvuuden perusteella, että litran lisäys kokonaiskulutuksessa (100 % alkoholia/yli 15-vuotias/vuosi), mer-

kitsee Suomessa noin 1000 pahoinpitelytapausta lisää vuodessa. Se olisi noin neljän prosentin lisäys vuonna 2002 tilastoituihin pahoinpitelyihin. Rattijuopumustapausten määrä lisääntyisi puolestaan 1400:lla.

Loppukeskustelussa toivottiin, että Baltian maat yhdessä Pohjoismaiden kanssa alkaisivat ajaa EU:ssa terveys- ja sosiaalisia haittoja vähentävää alkoholipolitiikkaa. Yksi foorumi alkoholin aiheuttamista ongelmista keskusteluun olisi myös Euroopan rikoksentorjuntaverkosto EUCPN.

HAASTE ensi vuonna

Seuraava Haaste ilmestyy 15. maaliskuuta. Siihen tarkoitettu aineisto pitää olla toimituksessa 9. helmikuuta. Teemana on mm. rikoksentorjunnan hyvät käytännöt.

Haaste 2/2004 ilmestyy 7.6. (aineisto 3.5.), numero 3/2004 ilmestyy 27.9. (aineisto 23.8.) ja 4/2004 ilmestyy 13.12. (aineisto 5.11.).

Haasteen päätoimittajana seuraavat kolme vuotta toimii Euroopan kriminaalipoliittisen instituutin Heunin johtaja **Kauko Aromaa**.

Toimitukselle voi lähettää artikkeliehdotuksia, keskustelupuheenvuoroja ja juttuideoita. Yhteystiedot löytyvät sivulta 3.

■ TEKSTI JA KUVAT: PIA RAASSINA

Vankeinhoitoa Kiinassa

Guangzhoussa Etelä-Kiinassa järjestettiin marraskuun alussa suomalais-kiinalainen vankeinhoito- ja yhdyskuntaseuraamusseminaari. Suomen valtuuskunnan johtajana toimi oikeusministeriön kansliapäällikkö **Kirsti Rissanen** ja Kiinan valtuuskunnan johtajana oli varaoikeusministeri **Fan Fanping**.

Seminaarin aikana Suomen valtuuskunta pääsi tutustumaan Guangzhoun vankilaan, jossa on yli 2000 pitkäaikaisvankia. Koko Kiinassa on yhteensä noin 1,54 miljoonaa vankia ja lähes 700 vankilaa. Guangzhoun vankila vaikutti erittäin edistykselliseltä ja siistiltä, vankila onkin nimetty vuonna 2001 ministeritasolla uudenaikaiseksi ja sivistyneeksi vankilaksi. Suomalaisiin suurimman vaikutuksen vankilassa tekivät järjestelmällisyys ja tiukka sotilaallinen kuri sekä vankien että henkilökunnan keskuudessa. Kaikki vankilan 450 työntekijää lääkäreitä ja opettajia myöten ovat samalla myös poliiseja.

Kaikki vangit työskentelevät päivittäin. Vangin viikoittainen työaika on enintään 48 tuntia, sillä vankilan johtajan mukaan aikaa on haluttu jättää myös opiskelulle ja rentoutumiselle. Vangeille järjestetään yleissivistävää, ammatillista ja ideologista koulutusta. Tavoitteeksi on asetettu, että vanki oppii ainakin yhden taidon ennen vapautumistaan. Vankilan luokkahuoneet olivat siistit ja hyvin mm. tietokonein varustetut.

Kouluttamisen lisäksi keskitytään uusintarikollisuuden ehkäisyyn, vankilan johtajan mukaan vain alle 3 prosenttia Guangzhoun vankilasta vapautuneista syyllistyy uuteen rikoksen. Erilaisia ohjelmia oli myös käytössä. Koulurakennuksessa oli mm. pieni huone, jossa saattoi yksin purkaa vihan tunnetta. Sen jälkeen saattoi mennä seuraavaan, kodin-

Guangzhoun vankilassa vangit yöpyvät pienissä kymmenen hengen selleissä.

omaiseen olohuoneeseen rauhoittumaan ja sitten vaikkapa keskustella tunteista. Rauhoittumisolohuoneeseen saattoi myös muuten pyytää.

Suoritettavat rangaistukset ovat suomalaisen mittapuun mukaan pitkiä. Täsmällistä tietoa rangaistusten pituudesta ei ollut saatavissa. Vangit on jaettu eri luokkiin tekemänsä rikoksen perusteella. Lievempää kohtelua saavilla vangeilla on myös erityisoikeuksia, he voivat mahdollisesti esim. soittaa perheelleen pyhäpäivinä. Vankilassa korostettiin vankien hyvän kohtelun merkitystä ja sitä, että vangeilla on oikeus valittaa saamastaan kohtelusta.

Kaikkien vankien terveydentila tarkistetaan vuosittain. Sairaantuneet vangit siirtyvät sairastelun ajaksi erilliseen sairaalarakennukseen, joka oli vankila-alueella.

Vangit yöpyvät pienissä kymmenen hengen selleissä. Luulimme aluksi, että meille esitellään vain tyhjiä sellejä, sillä selleissä ei ollut yhtäkään vangin henkilökohtaista tavaraa. Ne säilytetään sellin ulkopuolella erillisessä kaapissa. Selleissä ei ole myöskään muita huoneka-

Näkymä Guangzhoun vankilan pihamaalta.

luja kuin sängyt, radiosta tai televisiosista puhumattakaan. Suomalaisia ihmetytti myös sellin ulkopuolella käytävällä oleva hyllykkö, johon oli sijoitettu vankien peseytymisvälineet. Hammasharjamatkimukset olivat säntillisessä rivissä ja kukin hammasharja osoitti millintarkasti samaan suuntaan. Vangeilla oli yhtenäiset, verryttelypukua muistuttavat siniset asut.

Guangzhoun vankila poikkeaa varmasti huomattavasti edukseen keskiverto kiinalaisesta vankilasta, mutta vankila edustanee tasoa, johon Kiinan vankeinhoitossa pyritään.

Kirjoittaja on suunnittelija oikeusministeriön kriminaalipoliittisella osastolla.

Keisari ja nahkurin oppipoika

Jossakin Etelä-Suomen kaupungissa joskus 1860–1870-luvun taitteessa – Aleksanteri II:n ollessa Venäjän keisarina ja Suomen suuriruhtinaana – sattui vähäisehkö kriminaalipoliitiikan alaan kuuluva tapaus, joka vähäpätöisyydestään huolimatta aiheutti paljon päänvaivaa maan mahtajille keisaria myöten.

Nahkurin oppipoika nimeltä Cajander oli käynyt keskellä katua Petschoran 92. jalkaväkirykmentin luutnantti Sabbinin (tai Zibbinen) kimppuun. Juttu oli alioikeudesta mennyt Turun hovioikeuteen ja sieltä senaatin oikeusosastoon. Sotaministeri kanteli jutusta keisarille. Todellinen syy lienee ollut se, että upseerin mukiloitsija oli ministerin mielestä saanut liian lievän rangaistuksen, mutta kirjessään sotaministeri kiinnitti keisarin huomiota siihen, että senaatin päätös oli annettu keisarin nimissä ikään kuin keisari olisi itse sen antanut.

Pietarissa 27.11.1871 päivätyssä ministerivaltiosihteeri Alexander Armfeltin ranskankielisessä kirjessä kenraalikuvernööri Nikolai Adlerbergille kerrottiin, että hallitsijaakin olivat hämmästyttäneet tuomiossa käytetyt lausemuodot, joissa viitattiin keisariin, vaikka asiaa ei ollut Hänen Majesteettinsa hyväksyttäväksi jätetty ja vaikka hallitsija tuskin olisi sellaista päätöstä vahvistanut.

Keisari ei kuitenkaan tahtonut ottaa senaatilta sille suotua oikeutta antaa päätöksiä hallitsijan nimissä. Keisari kuitenkin toivoi sellaista muutosta, että senaatin päätöksistä näkyisi, mitkä perustuivat hallitsijan omaan ja mitkä senaatin päätökseen. Keisarin oli käskennyt ministerivaltiosihteeriä kääntymään kenraalikuvernööriin puoleen, ja tämän

oli neuvoteltuaan sopiviksi katsomiensa henkilöiden kanssa ilmoitettava mielipiteensä miten asiassa oli meneteltävä.

Ministerivaltiosihteerin kirjessä kerrottiin hyvin niukasti asian alkuna ja juurena olleesta prosessista. Asiaa koskeva aktista löytyy kuitenkin valtiosihteerinvirastossa laadittu samantapaista juttua koskeva ”mallipäätös”, jonka asiasisältö on oikea, muunneltu tai kuviteltu mutta joka kuitenkin antanee uskottavan tuntuisen kuvan siitä, miten tällaisia juttuja käsiteltiin. Sen mukaan merimies C.M. Stigell oli yöllä 22.8.1867 humalapäissään metelöinyt sekä herjasanoilla ja uhkailuilla loukannut venäläistä sotamiestä Leonti Litventshukia, joka oli ollut vartiossa kauppatorin vieressä sijaitsevan keisarillisen palatsin ulkopuolella, sekä uhannut tätä puukolla. Kämnerioikeus oli tuominnut Stigellille juoppoudesta sakkoa 12 mk ja metelöinnistä 10 mk 50 p tasajakoon syyttäjä J.E. Boijerille ja kaupungin vaivaisille sekä puukolla uhkaamisesta 38 mk 40 p kolmijakoon kruunun, kaupungin ja Boijerin kesken tai varojen puuttuessa 12 päivän vesi-leipävankeuteen.

Asia päättyi Turun hovioikeuden kautta senaatin oikeusosastoon. Hovioikeus ja oikeusosasto olivat ottaneet loukkaavan metelöinnin ja puukolla uhkaamisen osalta huomioon vartiomieheen kohdistuvasta teosta säädetyn kaksinkertaisen vastuun, ja oikeusosasto oli tuominnut Stigellin sakoksi loukkaavasta metelöinnistä 19 mk 20 p ja puukolla uhkaamisesta 75 mk 80 p sekä vahvistanut näiden ja juopumussakon yhteismääräksi 108 mk, mikä vastasi 16 päivän vesi-leipävankeutta.

Edellä kuvattujen juttujen asianosaiset selvisivät jutusta paljon pienemmillä harmeilla kuin ministerivaltiosihteeri, Suomen asiain komitea, kenraalikuvernööri, senaatti ja prokuraattori, ja senaatin päätösten formulaa koskeva ratkaisu saatiin hyväksytyä vasta monien istuntojen ja kädenvääntöjen jälkeen.

Hallituskonseljin, sittemmin senaatin, ohjesäännössä vuodelta 1809 säädettiin, että oikeusosaston päätös oli lopullinen. Keisarille alistettiin kuolemanrangaistusten täytäntöönpano ja armonanomukset, ja kuolemanrangaistuskin oli vuodesta 1826 korvattava pakotyöllä tai Siperiaan karkottamisella. Keisarin nimen käyttämisestä puolestaan säädettiin: ”Koska Konselji ei voi käyttää muuta valtaa kuin minkä HÄNEN KEISARILLINEN MAJ:TINSA on sille uskonut, on kaikki sen asiakirjat ja päätökset annettava HÄNEN MAJ:TINSA KEISARIN korkeassa nimessä”.

Jupakan tulos oli se, ettei senaatin omia päätöksiä enää aloitettu sanonnalla ”Me Alexander Toinen” vaan sanonnalla ”Keisarillisen Majesteetin Korkeassa Nimessä Hänen Suomen Senaattinsa”. Toimituskirjansa senaatti allekirjoitti edelleenkin keisarin korkeassa nimessä, mutta keisarin itse ratkaiseman asian allekirjoituslausuma aloitettiin sanonnalla ”Keisarillisen Majesteetin Oman Päätöksen mukaan”.

Nahkurin oppipojan ansiosta senaatti sai rajoitetun oikeuden esiintyä omisella nimissään. Aikanaan – 1902 – kenraalikuvernööri N.I. Bobrikov hankki senaatille kiellon esiintyä keisarin nimissä, ilmeisesti huomaamatta sitä, että senaatti sai samalla vallan tehdä päätöksensä omisella nimissään. ■

HAASTE

ASiantuntevasti
rikosentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

HAASTE-lehdestä saa tietoa rikollisuudesta, kriminaalipolitiikasta ja rikosentorjunnasta, tutkimuksesta ja käytännön työstä Suomessa ja muualla. Lehdessä eri tahot keskustelevat ja kirjoittavat samalla foorumilla ajan-kohtaisista ja periaatteellisista kysymyksistä. Lehteä julkaisevat oikeusministeriö ja rikosentorjuntaneuvosto.

HAASTE kertoo rikoksista ja rangaistuksista, tekijöistä ja uhreista, rikosentorjunnasta sekä lainsäädännöstä ja tutkimuksesta. Lehdessä julkaistaan asiantuntija-artikkeleita, kannanottoja, haastatteluja, uutisia sekä kuvauksia käytännön paikallisesta rikosentorjuntatyöstä.

HAASTE on tarkoitettu rikollisuuteen liittyvien ongelmien parissa työskenteleville sekä aihepiiristä muutoin kiinnostuneille. Erityisesti lehdestä on hyötyä niille, jotka tekevät rikosentorjuntatyötä poliisissa, sosiaali-, koulu- ja nuorisotoimessa, yhdyskuntasuunnittelussa, elinkeinoelämässä, vakuutuslalla, kirkossa ja kansalaisjärjestöissä.

HAASTE ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Lehden vuositilaus maksaa 25 euroa. Lasku lähetetään erikseen.

Tilaa HAASTE oheisella tilauskortilla, faksilla (09) 1606 7518 tai sähköpostitse haaste@om.fi.

HAASTE

- Tilaa HAASTE-lehden hintaan 25 euroa/4 numeroa/12 kk
- kestotilaus, tilaukseni jatkuu, kunnes ilmoitan sen päättymisestä (laskutusväli 12 kk)
 - määräaikaistilaus (12 kk)

Tilaaaja

Nimi

Yritys/Yhteisö

Lähiosoite

Postinumero ja -toimipaikka

Puhelinnumero

Lehden saaja (mikäli eri kuin tilaaaja)

Nimi

Yritys/Yhteisö

Lähiosoite

Postinumero ja -toimipaikka

Vastaanottaja
maksaa
postimaksun

Rikosentorjuntaneuvosto
VASTAUSLÄHETYS
Tunnus 5011705
00003 Helsinki